

Załącznik nr 2a do wniosku
o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego,
wnioskodawca: dr **Aleksandra Jezierska-Thöle**

AUTOREFERAT
NA TEMAT OSIĄGNIĘĆ NAUKOWO-BADAWCZYCH,
DYDAKTYCZNYCH, POPULARYZACYJNYCH
I ORGANIZACYJNYCH

Spis treści

- 1. Dane personalne**
- 2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe**
- 3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych, szkolenia i staże naukowe**
- 4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311.):**
 - 4.1. Tytuł osiągnięcia naukowego, autor, tytuł publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, recenzenci wydawniczy
 - 4.2. Omówienie celu naukowego pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania
 - 4.2.1. Uzasadnienie problematyki badań
 - 4.2.2. Cel naukowy pracy, główne problemy badawcze
 - 4.2.3. Hipotezy badawcze
 - 4.2.4. Zakres czasowy i przestrzenny badań, źródła danych, metody badawcze oraz struktura monografii
 - 4.2.5. Podstawy teoretyczne badań
 - 4.2.6. Omówienie wyników badań
 - 4.2.7. Wkład pracy w poszerzenie dotychczasowego stanu wiedzy oraz jej znaczenie aplikacyjne
 - 4.2.8. Bibliografia
- 5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo – badawczych**
 - 5.1. Główne obszary badawcze
 - 5.2. Statystyka dorobku publikacyjnego
 - 5.3. Projekty naukowe
 - 5.4. Staże naukowe i stypendia
 - 5.5. Konferencje
 - 5.6. Działalność dydaktyczna, popularyzatorska i organizacyjna

1. Dane personalne

Imię i nazwisko: **Aleksandra Jezierska-Thöle** (nazwisko panieńskie: Jezierska)

2. Posiadane dyplomy i stopnie naukowe

2002 - **stopień naukowy doktora nauk o ziemi w zakresie geografii**

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Biologii i Nauk o Ziemi, na podstawie dysertacji pt. *„Przemiany funkcjonalno-przestrzenne Pomorza Nadwiślańskiego i Meklemburgii-Pomorza Przedniego w latach 1988-1996”*.

promotor: prof. dr hab. Jan Falkowski z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika,
recenzenci: prof. dr hab. Benicjusz Głębocki z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza,
prof. dr hab. Michał Jasiulewicz z Politechniki Koszalińskiej,
dyplom nr 2125, uchwała Rady Wydziału z dnia 22.11.2002

1991-1996 - **ukończenie 5-letnich studiów magisterskich**

1996 – tytuł **magistra geografii**, specjalność: **geografia społeczno-ekonomiczna**

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Biologii i Nauk o Ziemi, kierunek: geografia, praca magisterska pt. *„Ekorozwój obszarów chronionych na przykładzie Brodnickiego Parku Krajobrazowego”*.

promotor prof. dr hab. Jan Falkowski,
recenzent prof. dr hab. Henryk Rochnowski,
dyplom nr 5098, Praca została wyróżniona i nagrodzona przez Burmistrza Miasta Brodnica

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

2018 - staż naukowy w Institut für Geowissenschaften, Freie Universität w Berlinie, Niemcy

2012-2017 - główny wykonawca projektu Narodowego Centrum Nauki, „Oddziaływanie instrumentów finansowych UE na rozwój społeczno-gospodarczy obszarów wiejskich”, DEC-2012/07/B/HS4/00364, Katedra Gospodarki Przestrzennej i Turyzmu, Wydział Nauk o Ziemi, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

2003-2016 - adiunkt w Katedrze Gospodarki Przestrzennej i Turyzmu (wcześniej Zakład Gospodarki Przestrzennej i Planowanie Strategicznego), Wydział Nauk o Ziemi, Uniwersytet Mikołaja Kopernika (wcześniej Instytut Geografii, Wydział Biologii i Nauk o Ziemi, Uniwersytet Mikołaja Kopernika) w Toruniu

1996-2003 - asystent w Zakładzie Gospodarki Przestrzennej i Planowania Strategicznego, Instytut Geografii, Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

1995-1996 - asystent-stażysta (V rok studiów) w Zakładzie Geografii Ekonomicznej, Instytutu Geografii, Wydział Biologii i Nauk o Ziemi, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

2007-2015 - wykładowca w Wyższej Szkole Bankowej w Toruniu i Bydgoszczy (umowa o dzieło)

2010/2011 - wykładowca w Institut für Geowissenschaften, Freie Universität w Berlinie (umowa o dzieło)

2007/2008 - wykładowca w Institut für Geographie, Mathematisch Naturwissenschaftliche Fakultät, Universität Potsdam w Poczdamie (umowa o dzieło)

- w tym urlop macierzyński: 21.01.2000 - 21.04.2000; 27.01.2004 - 27.04.2004

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311.):

4.1. Tytuł osiągnięcia naukowego, autor, tytuł publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, recenzenci wydawniczy

Jako główne osiągnięcie naukowe, które wskazuję za znaczący wkład w rozwój nauk geograficznych prezentuję monografię:

Aleksandra Jezierska-Thöle, (2018). **ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH POLSKI PÓŁNOCNEJ I ZACHODNIEJ ORAZ NIEMIEC WSCHODNICH**. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, ISBN 978-83-231-3881-5, ss. 555.

Recenzentami wydawniczymi monografii byli:

Prof. dr hab. **Andrzej Rosner**, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa, Polska Akademia Nauk

Dr hab. **Marcin Wójcik**, prof. nadzw. Wydział Nauk Geograficznych, Uniwersytet Łódzki

Książka jest efektem wieloletnich badań naukowych prowadzonych na UMK w Toruniu, FU w Berlinie i UP w Poczdamie przy pomocy środków przewidzianych na naukę z Narodowego Centrum Nauki (projekt DEC-2012/07/B/HS4/00364) w latach 2012-2017 oraz niemieckich stypendiów naukowych na pobyty badawcze w Niemczech: KAAD, w latach 2012/2013, DAAD, w latach 2010/2011, projektów BMFBF oraz środków statutowych UMK w Toruniu, Freie Universität w Berlinie, Universität Potsdam w Poczdamie.

4.2. Omówienie celu naukowego pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

4.2.1. Uzasadnienie problematyki badań

Współcześnie zachodzącym przemianom politycznym i ekonomicznym towarzyszą zmiany w poziomie dysproporcji rozwoju społeczno-gospodarczego na obszarach nowych krajów członkowskich Unii Europejskiej. **Zróżnicowanie rozwoju szczególnie widoczne jest na obszarach wiejskich o dominacji funkcji rolniczej oraz położonych marginalnie względem ośrodków centralnych.** Tymczasem wzrastający poziom zróżnicowania rozwoju w układzie międzypaństwowym, krajowym i regionalnym przyczynia się do pogłębiania różnic w poziomie dochodów i warunków życia ludności. Taka sytuacja powoduje, że w tych regionach utrzymują się struktury kryzysogenne, pojawiają się zjawiska problemowe (Bański, 1999; Schiller, Gutsche, Siedentop, 2009). Określenie dynamiki i tendencji przemian oraz wyznaczenie pożądanych kierunków rozwoju trwałego i zrównoważonego wymaga szczegółowego rozpoznania czynników stymulujących i hamujących rozwój społeczno-

gospodarczy. Zrozumienie rozwoju społeczno-gospodarczego i jego zróżnicowania przestrzennego wymaga analizy uwarunkowań, pod wpływem których dokonują się zmiany strukturalne. Z uwagi na wieloaspektowość problemu, tym zagadnieniom były poświęcone opracowania naukowe socjologów, ekonomistów i geografów zarówno w skali Polski, jak i całej UE. Brakuje natomiast w literaturze przedmiotu kompleksowego opracowania, starającego się ująć, jak najszersze spektrum zagadnień empirycznych na obszarze Polski w porównaniu z innymi krajami Unii Europejskiej.

Niniejsza monografia, którą wskazuję jako główne osiągnięcie naukowe, stanowi zatem pogłębione studium uporządkowania mechanizmu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich. Praca obejmuje bardzo szerokie spektrum zagadnień empirycznych uwzględniających indywidualne cechy każdego regionu Polski w porównaniu z innymi obszarami wiejskimi UE, tj. z krajem sąsiednim, jakim są Niemcy. Analiza różnic i podobieństw poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich Polski i Niemiec (dawnego NRD) w jednej jednostce przestrzennej (statystycznej) stanowi nowatorskie podejście badawcze. Takie ujęcie badawcze pozwoliło na jeszcze pełniejsze i dokładniejsze uchwycenie charakteru, tempa i kierunków zmian społeczno-gospodarczych oraz wyłonienie różnic rozwojowych zachodzących na obszarach wiejskich.

4.2.2. Cel naukowy pracy, główne problemy badawcze, zakres przestrzenny i czasowy

Głównym celem pracy jest ukazanie charakteru, dynamiki i kierunków przemian społecznych i gospodarczych zachodzących na obszarach wiejskich oraz określenie poziomu zróżnicowania przestrzennego rozwoju społeczno-gospodarczego. Ważnym elementem pracy jest identyfikacja i ocena oddziaływania czynników zróżnicowania przestrzennego na poziom rozwoju w układzie regionalnym i ponadregionalnym Polski Północnej i Zachodniej oraz Niemiec Wschodnich w okresie przed (2002) oraz po (2010) integracji Polski z Unią Europejską. W pracy w ramach zadań badawczych realizuje się cele empiryczno- -diagnostyczne, teoretyczne, metodyczne oraz aplikacyjne.

Celami empiryczno-diagnostycznymi w pracy są:

- (1) Analiza porównawcza rozwoju społeczno-gospodarczego w układzie przestrzennym w aspekcie: demograficznym, społecznym, gospodarczym i infrastrukturalnym prowadzącą do:
 - ukazania charakteru, tempa i kierunków przemian społeczno-gospodarczych zachodzących na obszarach wiejskich,
 - delimitacji obszarów wiejskich ze względu na poziom rozwoju demograficznego, rolnictwa, turystyki oraz infrastruktury społecznej.
- (2) Określenie syntetycznego wskaźnika poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego oraz wyłonienie obszarów zajmujących w rankingu zarówno najlepsze pozycje (tzw. obszary wzrostu), jak i najsłabsze (tzw. obszary stagnacji).
- (3) Określenie mechanizmów wyjaśniających dysproporcje w rozwoju społeczno-gospodarczym obszarów wiejskich na podstawie determinantów rozwoju oraz współczesnych koncepcji i modeli rozwoju regionalnego.
- (4) Analiza relacji między zidentyfikowanymi czynnikami a rozwojem społeczno-gospodarczym zmierzająca do identyfikacji istotnych czynników rozwoju regionalnego w wybranych aspektach, które wpływają na zróżnicowanie rozwoju obszarów wiejskich.

Cel teoretyczny pracy stanowią:

- (1) Dyskusja na temat modeli i koncepcji wyjaśniających kształtowanie się w przestrzeni ekonomicznej obszarów wzrostu i obszarów stagnacji gospodarczej. Szczególną uwagę zwrócono na model rdzenia i peryferii (Prebisch, 2000; Friedmann, 1985), model polaryzacji sektorowej (Perroux, 1991) oraz model polaryzacji regionalnej (Myrdal, 1974). Wynika to z prac badawczych (Rosner, 2012; Heffner, 2011; Stanny, 2013), które wskazują na wzrost znaczenia czynnika związanego z dostępnością przestrzenną centrów rozwojowych (renta położenia).
- (2) Rozpoznanie i identyfikacja lokalnych uwarunkowań rozwoju społeczno-gospodarczego ze szczególnym uwzględnieniem czynnika historycznego. Element historyczny (związany z przynależnością Polski do trzech zaborów) był i nadal pozostaje jednym z istotnych kryteriów

- (Bański, 2007; Rudnicki, 2010; Rosner, 2002) różnicujących obszar Polskę na część zachodnią „lepiej rozwiniętą i wschodnią relatywnie opóźnioną” (Stanny, 2013 s. 11).
- (3) Dyskusja na temat miejsca i roli obszarów wiejskich w rozwoju społeczno-gospodarczym.

Grupę celów metodycznych tworzą:

- (1) Przeprowadzenie klasyfikacji cech diagnostycznych określających tempo i kierunki przekształceń społeczno-gospodarczych.
- (2) Weryfikacja metod umożliwiających analizę zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego w czasie i przestrzeni.
- (3) Identyfikacja czynników zróżnicowania przestrzennego z wykorzystaniem metod ekonometrycznych.

Kompleksowe zbadanie przemian społeczno-gospodarczych oraz określenie syntetycznego wskaźnika rozwoju uwzględniającego wszystkie cechy społeczne, gospodarcze i strukturalne wymagało odpowiedzi na następujące pytanie badawcze:

- (1) Czy zróżnicowanie przestrzenne rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich Polski Północnej i Zachodniej zmniejsza się?
- (2) Czy różnice rozwojowe poszczególnych części powiększają się w stosunku do obszarów wiejskich Niemiec Wschodnich?
- (3) Czy i w jakim stopniu akcesja Polski z Unią Europejską przyczyniła się do zniwelowania różnic rozwojowych i podniesienia poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego na obszarach wiejskich Polski Północnej i Zachodniej?
- (4) Jaki jest charakter, tempo oraz kierunek przemian społeczno-gospodarczych w Polsce Północnej i Zachodniej oraz w Niemczech Wschodnich?

4.2.3. Hipotezy i metody badawcze oraz struktura monografii

Rozpoznanie kierunków i natężenia zmian struktur demograficznych, społecznych, gospodarczych, agrarnych, własnościowych, wyposażenia infrastrukturalnego w układzie przestrzennym wymagało gruntownej analizy złożonych procesów rozwoju społeczno-gospodarczego. Mając na uwadze, że proces rozwoju społeczno-gospodarczego na obszarach wiejskich nie zachodzi równomiernie w przestrzeni, lecz determinowany jest przez szereg uwarunkowań, w pracy przyjęto główną hipotezę badawczą:

Cechą charakterystyczną rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich Polski i Niemiec Wschodnich jest duży stopień przestrzennego zróżnicowania poziomu rozwoju. Zróżnicowanie to wyjaśnia „geograficzna renta położenia”, tj. dostępność przestrzenna obszarów wiejskich na osi centrum- peryferie, która obecnie ma silniejszy wpływ na rozwój niż przeszłość polityczno-historyczna na osi Europa Środkowo-Wschodnia a Europa Zachodnia.

Postawiona w pracy teza zakłada, że współcześnie na przestrzenne zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich istotny wpływ mają walory lokalizacyjne, tj. położenie geograficzne danej jednostki względem centrów rozwojowych. Oznacza to, że „renta położenia” danej jednostki decyduje o poziomie rozwoju. Dzięki dobrej dostępności komunikacyjnej obszary wiejskie, wykorzystując czynniki korzyści skali i aglomeracji, zwiększają siłę oddziaływania na jednostki sąsiednie. A zatem wyższy poziom rozwoju osiągają obszary położone wokół większych miast oraz szlaków komunikacyjnych, ponieważ generują one impulsy rozwojowe na obszary wiejskie. Wraz z oddalaniem się od ośrodka centralnego poziom rozwoju maleje. W układzie przestrzennym powstają obszary wzrostu, czyli miejsca w przestrzeni geograficznej, odznaczające się szybszym w relacji do innych miejsc rozwojem ekonomicznym, który jest indukowany na sąsiednie obszary. Na przeciwnym końcu układu znajdują się obszary stagnacji gospodarczej, które nie sprzyjają procesowi rozwoju społeczno-gospodarczego, a wręcz stają się jedną z jego głównych barier rozwoju (Churski, 2011; Rosner, Heffner, Stanny, 2007).

Zrozumienie dualizmu procesów rozwojowych, obszarów wzrostu i obszarów stagnacji gospodarczej na obszarach wiejskich oraz wyjaśnianie prawidłowości ich funkcjonowania możliwe

jest za pomocą **modelów polaryzacji** (rdzenia i peryferii oraz biegunów wzrostu). Przedmiotem zainteresowań modelu rdzeni i peryferii (Friedmann, 1986) jest rozwój gospodarczy, definiowany jako nieciągły, skumulowany proces, którego sekwencje pojawiają się na skutek innowacji, w wyniku których powstają obszary wzrostu. Obszary wzrostu dominują nad swoimi peryferiami, przyczyniają się do zainicjowania trajektorii rozwoju swych terenów (Prebisch, 2000). Rozwój obszarów opóźnionych odbywa się w wyniku oddziaływania obszarów rdzeni, które stanowią bieguny zmian o dużym potencjale rozwojowym i dużych zdolnościach do generowania innowacji na obszarach peryferyjnych (Friedmann, 1985, 1986). Ważną cechą modelu rdzenia i peryferii jest postrzeganie procesu rozwoju przez pryzmat jego polaryzacji w obszarach wzrostu oraz jego dyfuzji na obszary stagnacji gospodarczej.

Kolejną ważną rolę w rozwoju społeczno-gospodarczym nadal odgrywa **przeszłość polityczno-historyczna**, tj. relikty zaszłości pozaborowych, które przez wiele lat były głównym wyznacznikiem zróżnicowania przestrzennego. Zmienność gospodarcza w okresie zaborów wpływała na dynamikę rozwoju obszarów wiejskich (Jezierski, Leszczyńska, 2001; Rydz, 2006; Rosner, Heffner, 2007). Na ziemiach polskich wcielonych do Prus, Rosji i Austrii była prowadzona odmienna polityka gospodarcza i społeczna, której konsekwencje widoczne są współcześnie, np. w strukturze agrarnej, w zdolności rolnictwa do absorpcji innowacji oraz w rozwoju osadnictwa i przemysłu (Rudnicki, Kluba, 2014). Różnice rozwojowe (gospodarcze i osadnicze) powstałe w XIX wieku, a niwelowane w okresie międzywojennym oraz socjalistycznym po 1945 r. były tak bardzo głębokie, „że również obecnie wywierają znaczący wpływ na zróżnicowanie przestrzenne poziomu rozwoju Polski” (Rosner, Stanny, 2016 s. 59). Przeszłość historyczna stanowi nadal główne kryterium podziału kraju na część lepiej rozwiniętą na zachodzie i tę relatywnie słabszą na wschodzie, tj. na osi Polska Wschodnia – Polska Zachodnia. Podobnie najnowsza historia, a w szczególności dziedzictwo post-komunistyczne, stopień zaawansowania procesów restrukturyzacyjnych i prywatyzacyjnych po 1989 r., wejście Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. oraz przystąpienie Polski do układu z Schengen w 2007 r., wpłynęła w sposób znaczący na przyspieszenie zmian społecznych i gospodarczych na wsi oraz na zróżnicowanie w poziomie rozwoju na osi Europa Wschodnia – Europa Zachodnia.

Hipoteza główna została uzupełniona przez (sub)hipotezy:

Hipoteza 2. Proces dezagraryzacji struktur gospodarczych dokonuje się nierównomiernie i jest skoncentrowany na obszarach wiejskich położonych w bliskim sąsiedztwie większych ośrodków miejskich.

Istotnym elementem rozwoju obszarów wiejskich jest proces dezagraryzacji, który polega na zmniejszeniu udziału rolnictwa w systemie wiejskim na rzecz funkcji pozarolniczych, przy nienaruszaniu środowiska przyrodniczego, krajobrazu wiejskiego i dziedzictwa kulturowego wsi. Dezagraryzacja ma na celu odejście od monofunkcyjności, w której dominuje rolnictwo w kierunku wsi wielofunkcyjnej (Bański, 2008a) Rozwój pozarolniczy zakłada większe zróżnicowanie gospodarcze obszarów wiejskich na rzecz rozwoju np. turystyki, działalności społecznej i usługowej, w tym kultury, oświaty, ochrony zdrowia. Należy podkreślić, że rozwój funkcji pozarolniczych jest potrzebny również w celu zachowania i rozwoju funkcji rolniczej. Dezagraryzacja obszarów wiejskich jest zatem relacją między rolnictwem a działami pozarolniczymi z uwzględnieniem lokalnych zasobów pracy (Rosner, Stanny, 2016; Kulikowski, 2002; Bański, Stola, 2002). Zmiany struktury funkcjonalnej obszarów wiejskich, tj. zmniejszenia znaczenia gospodarki rolnej na rzecz zwiększenia funkcji nierolniczych dokonują się głównie w sąsiedztwie ośrodków miejskich. Im większy ośrodek miejski o rozwiniętej strukturze gospodarczej, tym silniej przebiegają procesy dezagraryzacji na obszarach sąsiednich.

Hipoteza 3. Wysoki poziom rozwoju społeczno-gospodarczego osiągają obszary wzrostu (zgrupowania powiatów położone w strefie bezpośredniego oddziaływania aglomeracji miejskiej oraz na obszarach charakteryzujących się pozytywnymi tendencjami demograficznymi, korzystną strukturą agrarną i wysoką produkcją rolną, korzystnymi zmianami społecznymi oraz tendencją do dalszego wzrostu).

Zmiany społeczno-gospodarcze prowadzą do polaryzacji przestrzeni ekonomicznej. Konsekwencją polaryzacji rozwoju jest występowanie obszarów wzrostu i obszarów stagnacji gospodarczej. Tymczasem pogłębianie się różnic rozwojowych w układzie: obszary wzrostu

gospodarczego – obszary stagnacji gospodarczej, nie sprzyjają procesowi rozwoju społeczno-gospodarczego (Churski, 2010; Korcelli, 2008, Tomczak, 2009; Zegar, 2009). Ważną rolę w przewyżnianiu różnic rozwojowych odgrywają ośrodki koncentracji procesów rozwoju społeczno-gospodarczego, tzw. obszary wzrostu, które ze względów społecznych, gospodarczych lub środowiskowych wywierają lub mogą w przyszłości wywierać istotny wpływ na rozwój kraju” (Heffner, 2013, s. 22).

Regionalne obszary wzrostu mogą zatem pełnić bardzo ważną rolę w procesach rozwoju całego regionu. Z obszarów wzrostów rozprzestrzenia się wzrost gospodarczy do innych regionów. Łagodzenie dysparytetów społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich odbywa się na drodze przenikania procesów rozwojowych z obszarów wzrostu do obszarów stagnacji gospodarczej. Postawiona w pracy teza zakłada, że obszary wzrostu gospodarczego na obszarach wiejskich to zgrupowania powiatów położone w strefie bezpośredniego oddziaływania aglomeracji miejskiej oraz wzdłuż większych szlaków komunikacyjnych, które tworzą osie rozwoju (obszar pasmowy kształtujący się wzdłuż głównych linii komunikacyjnych łączących bieguny). Renta położenia wpływa korzystnie na przemiany demograficzne (obserwuje się dodatnie saldo migracji, korzystną strukturę wieku ludności wiejskiej) oraz gospodarcze (rozwój przedsiębiorczości, wzrost dochodów gmin). Jednocześnie drugą grupę obszarów wzrostu stanowią powiaty charakteryzujące się korzystną strukturą agrarną oraz wysoką produkcją rolną.

Hipoteza 4. Słaby rozwój społeczno-gospodarczy dokonuje się na obszarach stagnacji (zgrupowania powiatów położonych z dala od centrów rozwojowych, charakteryzujących się rozdrobnioną strukturą agrarną, niską produkcją rolną oraz regresją demograficzną i gospodarczą).

Dywergencja regionalna, czyli rozwój rozbieżny, różnokierunkowy prowadzi do powstania na obszarach wiejskich obszarów stagnacji gospodarczej. Według J. Bańskiego (2011) na obszarach stagnacji kumuluje się szereg negatywnych zjawisk, które mogą prowadzić do zapaści społeczno-gospodarczej. Obszary stagnacji posiadają niski poziom kapitału społecznego, który bardzo często podlega „drenażowi” przez obszary wzrostu. Obszary te wykazują słabą dynamikę rozwoju i cechują się występowaniem negatywnych skutków społecznych procesu przemian (Churski, 2011). Na obszarach problemowych według J. Domańskiego (2006) „występują problemy szczególnie dokuczliwe lub trudne do rozwiązania”. Obszary wiejskie o szczególnych problemach: demograficznych (depopulacja ludności), gospodarczych (wysokie bezrobocie), ekonomicznych (rozdrobniona struktura agrarna, niska dochodowość), społecznych (wykluczenie społeczne na obszarach po PGR), ekologicznych (degradacja środowiska naturalnego) muszą być objęte specjalną opieką ze strony państwa. Określenie obszarów stagnacji gospodarczej na analizowanym obszarze jest bardzo istotne, gdyż wynika z powiązań funkcjonalno-przestrzennych, jakie występują pomiędzy obszarami wzrostu a obszarami stagnacji. Mając na uwadze ustalenia G. Myrdala (1974), zauważa się, że pozytywne oddziaływanie rozwojowe obszarów wzrostu na obszary stagnacji gospodarczej jest możliwe jedynie wtedy, kiedy również „obszary stagnacji osiągną pewien poziom rozwoju społeczno-gospodarczego niezbędnego dla tworzenia się ich związków funkcjonalnych z biegunami, zapewniających dyfuzję procesów rozwojowych” (Churski, 2011). Jednocześnie należy przyjąć, że pomiędzy biegunami zachodzą zarówno korzystne procesy rozprzestrzeniania, jak i negatywne procesy wymywania, które mogą przyczyniać się do zwiększania dystansu rozwojowego obszarów wzrostu nad obszarami stagnacji gospodarczej. W ekstremalnych warunkach proces ten może prowadzić do trwałego „wymywania” czynników rozwoju i trwałej recesji fragmentów obszarów wiejskich.

Hipoteza 5. Obszary wiejskie Polski Północnej i Zachodniej charakteryzują się korzystniejszymi przemianami demograficznymi niż obszary Niemiec Wschodnich, w których dokonują się procesy polaryzacji demograficznej.

Przedstawiona teza zakłada, że na obszarach wiejskich Polski Północnej i Zachodniej oraz Niemiec Wschodnich doszło do pogłębienia się różnic międzyregionalnych pod względem stanu, dynamiki i struktury ludności. Na terenie Niemiec Wschodnich następuje proces polaryzacji demograficznej. Oznacza to, że na obszarach wiejskich można wyróżnić regiony charakteryzujące się aktywnością demograficzną oraz obszary depopulacyjne. Niemieckie obszary wiejskie w porównaniu

do sytuacji demograficznej w Polsce charakteryzują się regresją demograficzną, szeregiem niekorzystnych zmian demograficznych dotyczących zarówno struktury płci i wieku, a także migracji.

Hipoteza 6. Pomimo niekorzystnej struktury agrarnej produkcja rolna polskich gospodarstw rolnych jest konkurencyjna w stosunku do gospodarstw w Niemczech Wschodnich.

Konkurencyjność gospodarstwa rolnego to umiejętność adaptacji do zmian zachodzących na wolnym rynku, która pozwala na osiąganie coraz wyższych plonów oraz większej produkcji rolnej w stosunku do innych producentów rolnych. Na potencjał konkurencyjny gospodarstw składają się zasoby, które gospodarstwo rolne wykorzystuje lub potencjalnie mogłoby wykorzystywać do umacniania i utrzymywania przewagi konkurencyjnej. Do najważniejszych zasobów zalicza się te, które decydują o produktywności, tj. ziemia, praca, kapitał. Ważnym elementem są również środki finansowe uzyskiwane z zewnątrz (Woś, 2001). Integracja Polski z Unią Europejską stworzyła nowe warunki do rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa. Polska, stając się pełnym członkiem UE, przystąpiła do realizacji Wspólnej Polityki Rolnej (WPR). Objęcie polskiego rolnictwa zasadami WPR zmieniło w istotny sposób warunki funkcjonowania gospodarstw rolnych. Gospodarka rolna Polski stanęła wobec nowych wyzwań ekonomicznych wolnego rynku rolnego, co przyczyniło się niewątpliwie do zmian strukturalnych w rolnictwie. Przejęcie europejskiego modelu rolnictwa zapoczątkowało realizację dopłat bezpośrednich, środków towarzyszących oraz innych instrumentów WPR. Zgodnie z kierunkiem reformy Wspólnej Polityki Rolnej, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi opracowało Strategię Rozwoju Rolnictwa (SRR) na lata 2007–2013. W strategii tej zostały zdefiniowane główne problemy oraz szanse rozwoju polskiego rolnictwa. Charakter priorytetowy miały działania „służące poprawie efektywności i dochodowości gospodarstw rolnych poprzez ich modernizację i zmianę struktur rolnych” (Strategia..., 2007, s. 3). Otwarcie rynku unijnego na produkty rolne wystawiło polskie gospodarstwa rolne na konkurencję z wytwórcami analogicznych produktów z innych krajów, co rodziło pewne obawy przed tego rodzaju konkurencją. Według badań J. Wilkina (2005) w 2003 r. 70% rolników uważało, że „polskie rolnictwo nie będzie gotowe do funkcjonowania w unijnych strukturach i według unijnych standardów”. Obecnie uważa się, że dynamiczny wzrost eksportu produktów rolno-spożywczych, pokazał, że produkty te są konkurencyjne. Podstawowymi źródłami ich przewagi konkurencyjnej były jakość i cena. Przyjęta hipoteza zakłada, że zdolność do rozwoju i konkurencji w stosunku do gospodarstw niemieckich wykazują polskie gospodarstwa o odpowiedniej wielkości agrarnej oraz odpowiednim potencjale ekonomicznej. Ich wielkość produkcji rolnej jest zbliżona do wartości uzyskiwanych w gospodarstwach niemieckich.

Hipoteza 7. Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego w większym stopniu determinują czynniki społeczne i aktywizacji pozarolniczej niżeli charakteryzujące gospodarkę rolną.

Powyższa hipoteza zakłada, że poziom rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich wykazuje zależności od przyjętych cech (społecznych i gospodarczych), a stopień zależności odznacza się dużym zróżnicowaniem przestrzennym. W strukturze rozwoju społeczno-gospodarczego czynnikiem w największym stopniu objaśniającym poziom osiągniętego rozwoju jest czynnik społeczny (tj. wskaźnik feminizacji, saldo migracji, przyrost naturalny, wskaźnik obciążenia ekonomicznego, bezrobocie) oraz czynnik aktywizacji działalności gospodarczej (powstanie nowych podmiotów gospodarczych, np. w usługach, turystyce). Zakłada się, że wskaźniki charakteryzujące poziom produkcji rolnictwa oraz strukturę agrarną w mniejszym stopniu determinują poziom rozwoju społeczno-gospodarczego.

4.2.4. Zakres czasowy i przestrzenny badań, źródła danych, metody badawcze

Badaniami objęto obszary wiejskie Polski Północnej i Zachodniej oraz Niemiec Wschodnich. Wybór obszaru badań do analizy przestrzennej zmian strukturalnych na obszarach wiejskich jest uzasadniony:

- po pierwsze wspólną przeszłością historyczną. Badany obszar przez ponad 100 lat stanowił jeden organizm państwowy. Po 1918 r. część wschodnia obszaru znalazła się w granicach Polski

międzywojennej. Po 1945 r. część zachodnia obszaru badań przyłączona została do Polski jako tzw. Ziemie Odzyskane. Należy podkreślić, że zmiany granic po II wojnie światowej związane były z przyłączeniem obszarów pozbawionych działających struktur ekonomicznych, infrastrukturalnych i społecznych w znacznej części zniszczonych przez działania wojenne.

- po drugie przeszłością polityczną i gospodarczą. Na terenach Polski Północnej, tj. woj. warmińsko-mazurskiego, kujawsko-pomorskiego, wielkopolskiego, pomorskiego i zachodniopomorskiego oraz Polski Zachodniej, tj. woj. lubuskiego, dolnośląskiego i opolskiego realizowana była polityka gospodarcza Księstwa Pruskiego, co przyczyniło się m.in. do powstania wielkoobszarowych gospodarstw rolnych (latyfundiów) (Goldstein, Klusener, 2010). W okresie socjalistycznym Polska oraz wschodnie kraje związkowe Niemiec należały do bloku „państw wschodnich”, realizujących w zróżnicowany sposób socjalistyczny model gospodarki.

- po trzecie nie bez znaczenia jest fakt, że autor niniejszej pracy prowadził od 1998 roku badania na obszarach wiejskich Niemiec Wschodnich w ramach grantów i projektów naukowych finansowanych przez BMBF, DAAD i KAAD we współpracy z Freie Universität w Berlinie, Potsdamer Universität w Poczdamie oraz Fachhochschule w Oldenburgu. Wyniki badań przedstawione zostały w pracy doktorskiej oraz czasopismach naukowych (polskich, angielskich, niemieckich, francuskich, włoskich, rosyjskich, rumuńskich, ukraińskich, łotewskich, litewskich, bułgarskich, białoruskich i indyjskich).

Osiągnięcie celów o charakterze empirycznym wymagało opracowania bazy danych statystycznych złożoną z materiałów wtórnych (wyników Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 r. oraz przeprowadzonego po raz pierwszy w Polsce ujednoliconego spisu rolnego z 2010 r. Dane dotyczące Niemiec uzyskano ze spisów Landwirtschaftszählung (2002 i 2010) oraz informacji zawartych w „Agrarbericht”. Ważnym źródłem były raporty, opracowania eksperckie Ministerstwa Polski i Niemiec oraz UE. Dodatkowo baza danych wzbogacona została o dane pierwotne pochodzące z własnych obserwacji i badań terenowych (wyniki badań ankietowych, wywiady kwestionariuszowe z przedstawicielami jednostek samorządowych). Przygotowanie i opracowanie bazy danych statystycznych, wynikające m.in. ze zmiany granic administracyjnych jednostek powiatowych jest, obok autorskich badań empirycznych jednym z ważniejszych elementów monografii i stanowi autorski wkład w międzynarodowe studia nad przemianami społeczno-gospodarczymi obszarów wiejskich w Europie Środkowo-Wschodniej. Opracowana baza danych pozwoliła na zweryfikowanie postawionych w pracy hipotez badawczych, których sprawdzenie nie zawsze byłoby możliwe tylko na podstawie danych wtórnych.

Założenia metodologiczne pracy

Do badań obszarów wiejskich zastosowano nowe podejście analityczne, w którym obszary wiejskie nie są rozpatrywane w kategoriach agrocentrycznych. Podejście to wynika przede wszystkim z narastania procesów deagrarnizacji rozumianej jako spadek znaczenia rolnictwa dla gospodarki wiejskiej oraz lokalnej społeczności i kultury wsi. Takie ujęcie badań wynika również z wysokiego poziomu heterogenizacji struktury zatrudnienia i struktury społecznej obszarów wiejskich. Z uwagi na trudności prowadzenia badań empirycznych poza granicami Polski oraz problemy w porównywaniu jednostek terytorialnych różnych państw, dostępność i porównywalność danych statystycznych, analiza przestrzenna badanego obszaru niosła ze sobą duże wyzwanie. Pojawiły się także problemy w ujęciu dynamicznym ze względu na zmiany granic administracyjnych wprowadzonych w Saksonii-Anhalt w 2007 oraz w Saksonii 2008 r. Zasadnicze założenia pracy były następujące:

- (1) Analiza zróżnicowania przestrzennego na poziomie krajowym, wojewódzkim i regionalnym oraz dla całego obszaru badań;
- (2) Podejście interdyscyplinarne – połączenie analiz przestrzennych z badaniami zjawisk demograficznych, społecznych, infrastrukturalnych pozwoliło uchwycić złożoność procesów kształtowania się relacji i konkurencji Polska- Niemcy;
- (3) Podejście całościowe – badania empiryczne oparte były na jednakowych założeniach metodologicznych, umożliwiających pełną porównywalność wyników;
- (4) Dynamiczne ujęcie zmian, uwzględniające okres przedakcesyjny (2002) oraz po przyjęciu Polski do UE (2010).

Dla osiągnięcia celu pracy i weryfikacji przyjętych hipotez wykorzystano następujące metody badawcze:

- (1) metody analizy regionalnej i regionalizacji, posłużyły do wyodrębnienia struktur regionalnych oraz poszukiwania uniwersalnych prawidłowości w przebiegu zjawisk gospodarczych i społecznych w przestrzeni (ujęcie behawioralne zmierzające do konstruowania modeli teoretycznych);
- (2) metodologię systemową i ogólną teorii systemów, które umożliwiły porządkowanie zebranego materiału empirycznego, poszukiwanie równokształtności i współzależności oraz tworzenie nowych modeli opisujących struktury i procesy przestrzenne. Istniejące teorie posłużyły pogłębionej analizie rzeczywistości i zrozumieniu istoty przestrzennego zróżnicowania zjawisk społeczno-ekonomicznych;
- (3) wielowymiarową analizę porównawczą (WAP). Zadaniem WAP jest „uporządkowanie względnie jednorodnego zbioru obiektów (lub cech) w celu podejmowania decyzji dotyczących wyboru obiektu (lub cechy) według z góry ustalonego kryterium” (Borys, 1982);
- (4) do hierarchizacji badanych obiektów ze względu na poziom rozwoju demograficznego, społecznego, infrastrukturalnego, rolnictwa oraz ogólnego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego zastosowano szereg metod statystycznych, m.in. syntetyczną miarę rozwoju Z. Hellwiga (1981) oraz Perkala (1953); (Chojnicki i Czyż, 2005; Runge, 2007). Typologia rozwoju demograficznego według J.W. Webba (1964) pozwoliła zakwalifikować powiaty do jednego z ośmiu typów rozwoju ludności na podstawie przyrostu naturalnego (PN) i salda migracji (SM). W celu uchwycenia dynamiki zmian struktury użytków rolnych w analizowanym okresie zastosowano współczynnik redystrybucji (WR_i). Do określenia funkcji turystycznej zastosowano (Schwichtenberg, Borzyszkowski, 2000) wskaźnik Baretje’a i Deferta, Charvarta, Schneidera. Zależność między analizowanymi cechami wyrażono za pomocą odpowiedniej funkcji matematycznej, tzw. funkcji regresji.

Struktura pracy

Przedstawionym celom i hipotezom podporządkowano strukturę pracy, która składa się z wprowadzenia, 9 rozdziałów i podsumowania. Rozdział 1 przedstawia cel, zakres i metodologię pracy oraz opisuje schemat postępowania badawczego. Rozdział 2 obejmuje analizę, istotę i zakres przedmiotowy kategorii „rozwój” w odniesieniu do obszarów wiejskich i przedstawia mechanizm dywersyfikujący współczesne koncepcje rozwoju regionalnego. Omówiono modele i koncepcje rozwoju społeczno-ekonomicznego wybranych przedstawicieli nauk ekonomicznych w historii myśli geograficzno-ekonomicznej we współczesnej geografii i ekonomii. W rozdziale 3 scharakteryzowano instrumenty polityki przestrzennej i regionalnej stymulujące kształtowanie rozwoju obszarów wiejskich. Rozdział 4 opisuje determinanty rozwoju obszarów wiejskich i przedstawia rozwiązania instytucjonalne oraz politykę Unii Europejskiej, Polski i Niemiec stymulującą kształtowanie rozwoju społeczno-gospodarczego. W rozdziale 5 scharakteryzowano aktualne problemy i trendy demograficzne zachodzące na obszarach wiejskich oraz wskazano na obszary depopulacji w wyniku migracji i spadku przyrostu naturalnego. Wyznaczenie typów demograficznych miało na celu określenie nowych trendów rozwojowych w procesach i strukturach demograficznych. Rozdział 6 obejmuje porównanie zróżnicowania przestrzennego struktury osób pracujących oraz poziomu bezrobocia (ze szczególnym uwzględnieniem bezrobocia ukrytego). W rozdziale 7 przedstawiono i scharakteryzowano procesy zachodzące w gospodarstwach rolnych w ich strukturze agrarnej, społecznej, ekonomicznej i produkcyjnej oraz określono ilościowy, jakościowy i przestrzenny charakter zmian. Podsumowanie tego rozdziału stanowi ocena poziomu rozwoju rolnictwa. W rozdziale 8 omówiono procesy dezagraryzacji obszarów wiejskich, które są elementem europejskiej koncepcji rozwoju obszarów wiejskich. Szczegółowej analizie przestrzennej poddano rozwój turystyki oraz infrastruktury oświatowej. W rozdziale 9 dokonano klasyfikacji hierarchicznej obszarów wiejskich pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego oraz wskazano na obszary wzrostu i stagnacji gospodarczej. Zbadano siłę związku między wybranymi cechami rozwoju a wskaźnikiem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego.

4.2.5. Podstawy teoretyczne badań

W pracy zastosowano szereg pojęć, które stanowiły fundament analizy przestrzennej i ilościowej. Dokonując próby systematyzacji pojęcia „rozwój społeczno-gospodarczy”, należy odnieść się do „rozwoju gospodarczego” oraz „rozwoju społecznego”. W literaturze anglosaskiej rozróżnia się określenia rozwój gospodarczy (*development*) i wzrost gospodarczy (*growth*). Rozwój gospodarczy pojmowany jest jako kategoria jakościowa i oznacza zmiany strukturalne, natomiast wzrost gospodarczy jako kategoria ilościowa, oznaczająca pomnożenie, zwiększenie ilości (Porter, 2008; Ettlinger, 2003; Parysek, Stryjakiewicz, 2004). Rozwój gospodarczy jest terminem szerszym, obejmującym obok zmian ilościowych (np. zmiany poziomu produkcji, zatrudnienia) także zmiany jakościowe (np. zmiany stosunków społeczno-ekonomicznych oraz systemu funkcjonowania gospodarki). Pomiędzy miernikami zmian ilościowych i jakościowych występuje sprzężenie zwrotne. Z rozwojem kojarzy się rozwój społeczno-gospodarczy, a ze wzrostem rozwój ekonomiczny (Parysek, 2005; Kotler, Armstrong, 2010). Istota i treść tych pojęć są ze sobą silnie sprzężone, że trudno je rozłącznie analizować (Grosse, 2010; Lisowski, 2005; Wójcik, 2008; Stanny, 2013). Definiując rozwój gospodarczy można przyjąć, że jest to proces tworzenia i powiększania produktu. Obejmuje on zmiany ilościowe dotyczące wzrostu produkcji, zatrudnienia, dochodów i innych wielkości ekonomicznych charakteryzujących gospodarkę, jak również zmiany o charakterze jakościowy, np. poziom techniczny, innowacyjność gospodarki (Gorzela, 2009). Natomiast „rozwój społeczny jest komplementarnym komponentem rozwoju gospodarczego” (Stanny, 2013, s. 95). Określany jest jako wieloetapowy proces przemian społecznych zmierzający do zaspokojenia potrzeb i systematycznej poprawy warunków bytu ludności, w wyniku których następuje ciągły wzrost istotnych dla społeczeństwa zmiennych. Rozwój oparty na konkretnym systemie wartości jest nazywany rozwojem społeczno-gospodarczym (Kamińska, Heffner, 2010; Stryjakiewicz, 2012; Sadowski, 2005; Gorzela, 2009).

W odniesieniu do obszarów wiejskich „rozwój społeczno-gospodarczy” rozumiany będzie jako długotrwały i złożony proces pozytywnych zmian zarówno ilościowych, jak i jakościowych zmierzający do:

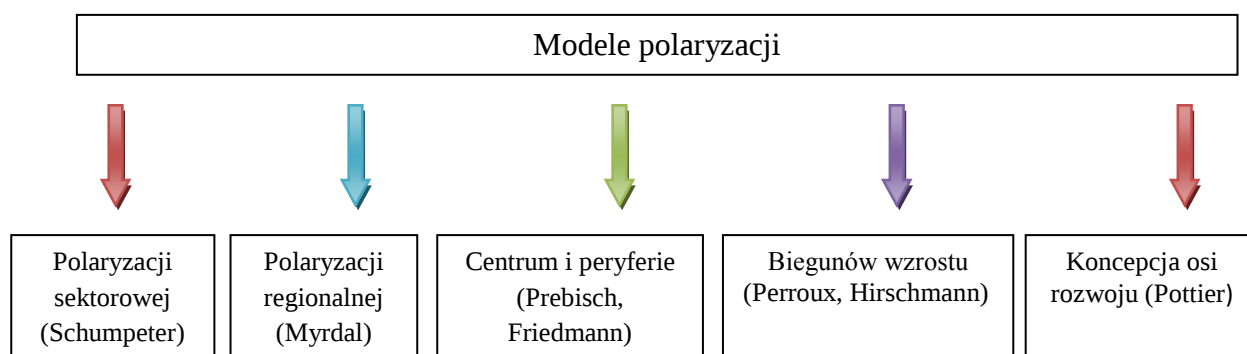
- poprawy poziomu życia ludności wiejskiej poprzez działania na rzecz modernizacji i innowacji w gospodarstwach rolnych (specjalizacja produkcji, stosowanie najwyższej technologii, powiększanie powierzchni gospodarstw rolnych itp.),
- poprawy warunków pracy i jakości życia na wsi poprzez wzrost dostępności do usług publicznych (dóbr kultury i nauki) oraz odnowę wsi (wraz z infrastrukturą techniczną), utrzymanie walorów środowiska przyrodniczego,
- podnoszenia dochodów ludności wiejskiej poprzez tworzenie pozarolniczych miejsc pracy (wspieranie przedsiębiorczości, lokalnej oferty usług oraz działalności turystycznej),
- podnoszenia świadomości lokalnej i rozbudzanie lokalnej inicjatywności poprzez wspólne działania integracyjne na poziomie lokalnym, regionalnym i międzynarodowym oraz
- różnicowania funkcji ekonomicznych (Bański, 2009; Heffner, 2011; Rosner, Stanny, 2016; Friedel, Spindler, 2009).

Obszary wiejskie stanowią istotną rolę w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Na ich obszarze obok gospodarki rolnej, coraz większą rolę pełni: nowoczesny przemysł, działalność usługowa, turystyka i wypoczynek oraz mieszkalnictwo (Rosner, 1999; Bański, 2010; Ermann, Hock, 2004). Pojęcie „obszaru wiejskiego” nie jest jednoznaczne. Istnieje bowiem szereg kryteriów określających obszar wiejski: krajobrazowe, demograficzne, gospodarcze, społeczne i urbanizacyjne. Najpowszechniejszym kryterium obszarów wiejskich jest podejście strukturalne. Obszary wiejskie charakteryzuje się na podstawie ich specyficznych struktur, które odnoszą się przede wszystkim do przestrzeni i zachodzących w niej zjawisk i procesów przyrodniczych, społeczno-kulturowych i gospodarczych. Strukturalne podejście do definicji obszaru wiejskiego reprezentują przede wszystkim międzynarodowe i krajowe organizacje statystyczne. Kryteria wyznaczające obszary wiejskie ulegają ciągłym zmianom i muszą być określone i ustalone indywidualnie w odniesieniu do poszczególnych

państw i regionów (Henkel, 2004, s. 30). Przegląd literatury polskiej i zagranicznej wskazuje, że powszechnie stosowana definicja Głównego Urzędu Statystyczny w Polsce, iż „wszystko, co znajduje się poza granicą administracyjną miast, jest obszarem wiejskim”, nie spełnia współczesnych kryteriów. Wynika to przede wszystkim z intensywnego rozwoju procesów urbanizacji w strefach podmiejskich i tym samym z powiązania i uzależnienia wsi względem najbliższego miasta. J. Bański (2011) obszar wiejski definiuje jako przestrzeń utworzoną przez jednostkę osadniczą — wieś oraz jej otoczenie. Według Międzynarodowej Unii Geograficznej – przestrzenią wiejską jest obszar o niskim wskaźniku zaludnienia i wyposażenia w infrastrukturę oraz o przewadze działalności gospodarczej mającej charakter powierzchniowy nad punktową i liniową. Z badań nad obszarami wiejskim (Falkowski, 1993; Stola, 1993; Jasiulewicz, 1998; Rudnicki, 2010; Bański, Stola, 2002; Rosner, Heffner, Stanny, 2007; Kulikowski, 2013) wynika, że istnieje silne powiązanie gospodarcze, funkcjonalne i społeczne części terenów wiejskich z ośrodkami miejskimi. Zgodnie z PROW (2016) definicja *obszarów wiejskich* w uzasadnionych przypadkach może być poszerzona o niewielkie ośrodki miejskie, ściśle powiązane funkcjonalnie z obszarami wiejskimi. Powyższe definicje stanowią jedynie umowny kontekst i należy je traktować jako wskaźnik. W świetle powyższych kryteriów za *obszary wiejskie* w niniejszej pracy uważa się duże przestrzenie otwarte, rolne, leśne, wodne z układem dróg i zabudowań (o charakterze ekstensywnym) wraz z małymi miastami, które ze względu na ich silne funkcjonalne powiązania z otaczającymi je wsiami są traktowane jako integralna część obszarów wiejskich. Nie ulega bowiem wątpliwości, że rozwój obszarów wiejskich jest uzależniony jednocześnie od otaczających ich małych miast i odwrotnie. Lokalne ośrodki miejskie stanowią ważny element w rozwoju obszarów wiejskich, są podstawą kształtowania lokalnych warunków wzrostu gospodarczego i życia społeczno-kulturalnego. Zgodnie z założeniami teorii bazy ekonomicznej miasto jest systemem składającym się z dwóch wzajemnie na siebie oddziałujących elementów: działalności gospodarczej oraz działalności usługowej (Sokołowski, 2007). Synergia małych miast z otoczeniem jest podstawą kształtowania lokalnych i regionalnych warunków wzrostu gospodarczego i życia społeczno-kulturalnego. Potencjał gospodarczy ośrodków miejskich decyduje o potencjale gospodarczym regionu. Małe miasta organizują przestrzeń i funkcjonowanie lokalnych społeczności w swoim otoczeniu na obszarach wiejskich (Heffner, 2007; Maik, 1976). Podobnie T. Czyż (2012, s. 221) wskazuje, że „szczególne znaczenie ma formowanie się aglomeracji miejskich jako ognisk aktywności gospodarczej”. W nowych uwarunkowaniach społeczno-gospodarczych nastąpiła zmiana funkcji małych miast i ich wzajemnych relacji i zależności ekonomicznych oraz społecznych z obszarami wiejskimi, w tym gospodarstwami rolnymi oraz wiejskimi firmami. Zmiany te wynikają z nasilających się procesów metropolizacji i globalizacji, migracji oraz rozwoju wielofunkcyjnego (Courtney i Errington, 2000; Grosse, 2010).

W badaniach geograficznych, ekonomicznych i społecznych, w kraju i za granicą, obszary wiejskie przedstawiane są pod względem różnych kategorii. Obszar wiejski jako obszary sukcesu cechuje pomyślny przebieg przedsięwzięć społecznych i gospodarczych, które wzmacniają rozwój jego struktury przestrzennej. W wyniku tych działań wzrasta poziom i jakość życia mieszkańców. Na przeciwnym biegunie znajdują się wiejskie obszary problemowe, które charakteryzują się niskim poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego, słabą dynamiką rozwoju i występowaniem negatywnych skutków społecznych procesu przemian (Churski, 2010; Wójcik, 2012). Na obszarach problemowych według J. Domańskiego (2006, s. 23) „występują problemy szczególnie dokuczliwe lub trudne do rozwiązania”. J. Bański (2011, s. 12) podkreśla, że „obszar problemowy jest jednostką przestrzenną, którą cechuje anormalność jednego lub wielu elementów przestrzeni”. Obszary wiejskie o szczególnych problemach: demograficznych (depopulacja ludności), gospodarczych (wysokie bezrobocie), ekonomicznych (rozdrobniona struktura agrarna, niska dochodowość), społecznych (alkoholizm), ekologicznych (degradacja środowiska naturalnego) powinny być objęte specjalną opieką ze strony państwa. W tradycyjnym ujęciu obszar peryferyjny to taki, który posiada niekorzystne położenie geograficzne, w dużej odległości od ośrodka centralnego. Obszar peryferyjny cechuje niski potencjał ekonomiczny w porównaniu z wyżej rozwiniętymi gospodarczo obszarami kraju (Cardwell, 2004; Ettlinger, 2003; Stiglitz, 2004).

Aby osiągnąć cele badawcze o charakterze teoretycznym, przeprowadzono bardzo obszerne studia literaturowe na bazie polskiej i zagranicznej literatury. Część teoretyczna pracy prezentuje przegląd modeli i koncepcji rozwoju w sposób syntetyczny i chronologiczny od najstarszych, które dały podstawę terminologiczną, do współczesnych, które łączą w sobie cele środowiskowe i ekonomiczne. Przedstawione w pracy pomysły rozwoju obszarów wiejskich pochodzą z neoklasycznego paradygmatu i interpretują rozwój jako proces zmierzający do równomiernego rozmieszczenia zasobów, co daje gwarancję równowagi w przestrzeni. Szczególne miejsce w rozważaniach nad ideami rozwoju obszarów wiejskich miały koncepcje polaryzacji przestrzeni, tj. nowa geografia ekonomiczna: model rdzenia i peryferii (Prebisch, 2000; Fredmann, 1986), koncepcja biegunów wzrostu (Perroux, 1991), rozwoju zrównoważonego (Nurkse, 2013). W modelach polaryzacji rozwój gospodarczy zostaje zapoczątkowany w centrum wzrostu, a następnie na zasadzie dyfuzji obejmuje swym zasięgiem pozostałą część danego terytorium, tj. centra regionalne i peryferie (Kuciński, Rakowski, 1982). Cechą charakterystyczną dla procesu polaryzacji jest występowanie w przestrzeni ekonomicznej obszarów wzrostu i obszarów stagnacji gospodarczej. Zainteresowanie teoriami polaryzacji przybiera w ostatnich latach na sile m.in. z uwagi na zachodzące procesy globalizacji i nasilające się dysproporcje w poziomie rozwoju poszczególnych regionów. Procesy polaryzacji przestrzeni jako pierwsi opisywali A. O. Hirschman (1958), G. Myrdal (1970) i F. Perroux (1991) tworząc niezależnie od siebie, rozwijaną do dzisiaj przez kolejnych badaczy, teorię biegunów wzrostu (ryc. 1).

Ryc. 1. Wybrane teorie polaryzacji rozwoju

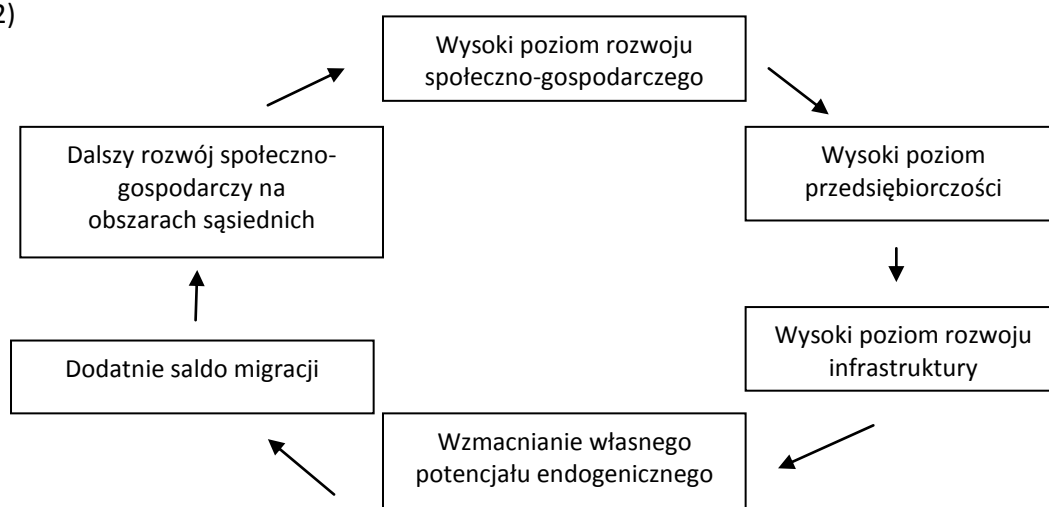
Źródło: opracowanie własne na podstawie: Wilkin (2005), Grossman, Krueger (1995), Domański (2009), Churski, Strykiewicz, 2006) Courtney i Errington, 2000; Jasiulewicz, 1998; Chojnicki, 1999; Woś, 2001; Clarke, 2001; Lisowski, 2003; Ermann, Hock, 2007; Parysek, Strykiewicz, 2004; Wenkel, Reissig, 2005; Wagner, 2006; Schroeder, 2006; Rolf, Zwick, Wagner, 2013; Porter, 2008; Nölting, 2009; Siemiński, 2010

4.2.6. Omówienie wyników badań

Cechą charakterystyczną rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich Polski i Niemiec Wschodnich jest duży stopień przestrzennego zróżnicowania poziomu rozwoju. Zróżnicowanie to wyjaśnia „geograficzna renta położenia”, tj. dostępność przestrzenna obszarów wiejskich na osi centrum–peryferie, która obecnie ma silniejsze oddziaływanie na rozwój niż przeszłość polityczno-historyczna na osi Europa Środkowo-Wschodnia a Europa Zachodnia. Hipotezę badawczą potwierdzają zidentyfikowane procesy i kierunki rozwoju obszarów wiejskich Polski Północnej i Niemiec Wschodnich, które zostały oparte na analizie przestrzennej zmian społeczno-gospodarczych oraz na klasyfikacji hierarchicznej obszarów wiejskich. Analiza przestrzenna poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego wyraźnie wskazuje, że procesy polaryzacji mają dwukierunkowy charakter, tzn. na analizowanych obszarach wiejskich występuje:

- (1) polaryzacja wewnątrzregionalna usytuowana na osi centrum–peryferie oraz
- (2) polaryzacja regionalna usytuowana na osi Europa Środkowo-Wschodnia a Europa Zachodnia.

Ad.(1) Polaryzacja wewnątrzregionalna usytuowana na osi centrum–peryferie oznacza, że wyróżniono powiaty o wysokim poziomie rozwoju społeczno–gospodarczego, tzw. obszary wzrostu, które stanowią siłę napędową regionu. Pojawiające się tzw. obszary wzrostu, które przez swoje oddziaływanie na otaczający region, mogą zmodyfikować jego strukturę i prowadzić do rozwoju. Wyróżnione obszary wzrostu są powiązane z dużymi miastami i tworzą kontinuum miejsko-wiejskie. Wielkość obszaru wzrostu jest wprost proporcjonalna do wielkości i rangi miasta (np. metropolia Berlin, aglomeracja Gdańska, Poznań). Siła wpływu oddziaływania obszarów wzrostu zależy od tzw. dynamiki regionu, tj. potencjału demograficznego, gospodarczego i infrastrukturalnego. Natomiast obszary stagnacji są położone marginalnie względem większych aglomeracji miejskich, na krańcach województw i krajów związkowych oraz w strefie przygranicznej (Polski z Niemcami i Polski z Rosją). Na analizowanych obszarach wiejskich zaobserwowano występowanie dwóch procesów o przeciwnych kierunkach, tj. **proces „rozlewania się”** aktywności gospodarczej, ludzi i dobrobytu z centrum na zewnątrz (są to obszary wiejskie położone wokół stolic województw Poznań, Wrocław, Gdańsk, Opola, Szczecin, Bydgoszcz i Torunia) oraz **proces „wymywania”** zasobów z miejsc słabo rozwiniętych do rozwiniętych dobrze. Przeprowadzone badania wykazały, że pozytywne efekty „rozlewania” rozwoju nastąpiły na obszarach wiejskich położonych wokół dużych ośrodków miejskich (tzw. „korzyści aglomeracji”). Dobra sytuacja społeczno-gospodarcza obszarów podmiejskich przekłada się na pozytywne oddziaływanie ludnościowe i ekonomiczne na wiejskie obszary przejściowe położone między obszarem podmiejskim a peryferyjnym. Natomiast negatywne efekty „wymywania” zachodzą m.in. na wiejskich obszarach przygranicznych RFN z b. NRD. Wydawać by się mogło, że silne ekonomicznie obszary wiejskie Niemiec Zachodnich wzmocnią słabe obszary peryferyjne Niemiec Wschodnich, tymczasem otwarcie granic wzmocniło tylko te procesy z byłych terenów przygranicznych. Przykładem procesów „wymywania” są zachodnie obszary wiejskie Meklemburgii–Pomorza Przedniego, będące pod silnym oddziaływaniem metropolii hamburskiej. Sąsiedztwo Hamburga wzmacnia procesy depopulacji (wynikające z wzmożonego odpływu ludności do miasta) oraz przyczynia się do zaniechania działalności gospodarczej na obszarach wiejskich. Podobna sytuacja występuje we wschodnich obszarach Meklemburgii–Pomorza Przedniego na granicy z Polską. Siłą napędową tych obszarów może stać się w przyszłości silna aglomeracja szczecińska i napływ ludności polskiej na niemieckie obszary wiejskie. Niewątpliwie opisane procesy wpisują się w ideę polaryzacji regionalnej G. Myrdala (1974), według której w przestrzeni zachodzą procesy „rozprzestrzeniania” – odśrodkowe, progresywne, oraz procesy „wymywania” – dośrodkowe, regresywne. Ponadto, zgodnie z opisem modelu rdzenia i peryferii Friedmanna (1986), centra rozwojowe dominują nad swoimi peryferiami i przyczyniają się do zainicjowania trajektorii rozwoju (ryc. 2)

Ryc. 2. Model trajektorii rozwoju społeczno-gospodarczego na obszarach wzrostu

Źródło: opracowanie własne

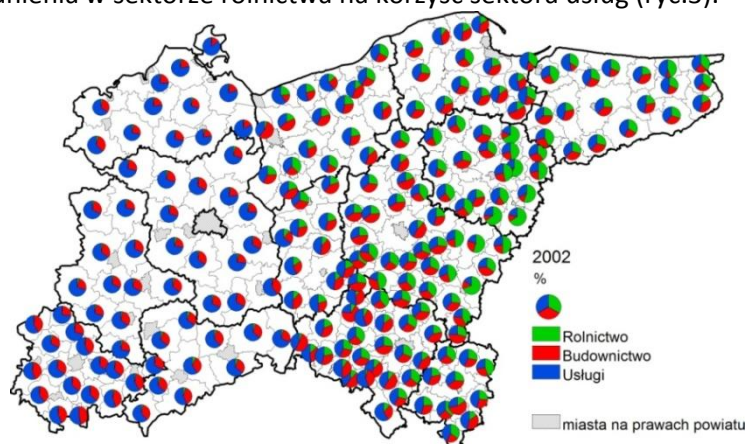
Rdzeń stwarza klimat inwestycyjny, stymuluje rozwój nowoczesnych systemów innowacji i centrów badawczo- rozwojowych, a dzięki nim możliwy jest wzrost dochodów per capita pomimo

rosnącej gęstości zaludnienia. Rdzeń obszaru obejmuje zależnie od wielkości miasta centralnego (aglomeracji) od jednego do kilku pierścieni obszarów podmiejskich, często dopełniając je obszarami skupionymi promieniście wzdłuż głównych szlaków komunikacyjnych – stanowiących tzw. osie rozwoju. W miarę oddalania się od obszaru rdzeniowego w kierunku obszarów peryferyjnych słabnie natężenie korzystnej oceny rozwoju społeczno-gospodarczego. Przykładem tego modelu jest oddziaływanie metropolii Berlina na rozwój Berlińskiej Strefy Podmiejskiej „bliższego i dalszego oddziaływania”. W strefie tej, w tzw. rdzeniu struktury przestrzenno-funkcjonalnej przebiegają intensywne procesy suburbanizacji mieszkaniowej oraz zlokalizowane są największe i najbardziej znaczące w regionie inwestycje w sektorach przemysłu i usług. Wzrastające skupiska nowoczesnej działalności gospodarczej tworzą tzw. nowe regionalne bieguny wzrostu. Strefę peryferii Stołecznego Regionu Metropolitalnego tworzy nieciągły półpierścień jednostek terytorialnych okalających rdzeń metropolii od północy i południa, w którym występuje w dalszym ciągu natężenie problemów posttransformacyjnych. Kolejny rdzeń struktury przestrzenno-funkcjonalnej występuje w Saksonii, w tzw. Trójkącie Saksońskim (Drezno, Lipsk, Chemnitz, Zwickau) oraz w Saksonii-Anhalt (Halle) oraz Turynгии (Dessau-Roßlau, Gera, Jena), która jest częścią Regionu Metropolitalnego Środkowe Niemcy. Rdzeń ten, w odróżnieniu od aglomeracji berlińskiej, nie jest obszarem wzrostu, lecz umiarkowanej stagnacji, wraz ze wzrostem odległości od policentrycznego rdzenia regionu wzrasta natężenie problemów społeczno-gospodarczych (odpływ ludności, bezrobocie, spadek poziomu rozwoju).

Ad. (2) Polaryzacja regionalna usytuowana jest na osi Europa Środkowo-Wschodnia a Europa Zachodnia. Przeprowadzone badania wykazały, że przeszłość historyczna stanowi nadal główne kryterium podziału Polski na część lepiej rozwiniętą na zachodzie i tę relatywnie słabszą na wschodzie, tj. podział ten przebiega na osi Polska Wschodnia– Polska Zachodnia. W Polsce wyższy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego cechują powiaty położone w zachodniej części kraju. Wyjątek stanowią powiaty położone w strefie przygranicznej oraz na obszarach popegeerowskich na Pomorzu Środkowym. Przestrzeń pomiędzy wysokim a niskim poziomem rozwoju wypełnia klasa średniego poziomu, tworząc strefę przejściową. Najwyższy syntetyczny wskaźnik poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego zanotowano w województwie wielkopolskim. Poziom średni wyższy wystąpił w województwach opolskim, pomorskim oraz kujawsko-pomorskim. Rozkład przestrzenny poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce na osi wschód–zachód uwarunkowany jest przeszłością historyczną, tj. podziałem Polski na zabór pruski i rosyjski, tj. odmiennym prowadzeniem polityki gospodarczej i kulturowej na terenie zaborów oraz polityką przestrzenną realizowaną w ramach gospodarki centralnie planowanej (nakazowo-rozdzielczej), a także w okresie transformacji społeczno-gospodarczej po 1989 r. Podobnie najnowsza historia, a w szczególności stopień zaawansowania procesów restrukturyzacyjnych i prywatyzacyjnych po 1989 r. oraz akcesja Polski z UE w 2004 r. wpłynęły w sposób znaczący na przyspieszenie zmian społecznych i gospodarczych na obszarach wiejskich oraz na zróżnicowanie w poziomie rozwoju na osi Europa Wschodnia–Europa Zachodnia. Należy podkreślić, że nie zawsze wyższy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego cechowały obszary wiejskie położone w Europie Zachodniej, tj. w Niemczech Wschodnich. O ile wyższy poziom rozwoju gospodarczego (rolnictwa i dochodów) zanotowano w powiatach Niemiec Wschodnich, o tyle wyższy poziom rozwoju społecznego (ludności oraz infrastruktury społecznej) osiągnęły polskie powiaty. W Niemczech Wschodnich żaden kraj związkowy nie uzyskał poziomu bardzo wysokiego i wysokiego. Najlepszy poziom rozwoju średni niższy zanotowano w Turynгии. W Niemczech Wschodnich wyższy poziom rozwoju osiągają powiaty położone w południowych landach Niemiec, tj. Saksonii, Turynгии, niż w północnych, tj. w Meklemburgii-Pomorzu Przednim (na osi północ–południe). Należy podkreślić, że zmniejszanie się poziomu rozwoju obszarów wiejskich na osi północ–południe dotyczy tylko obszarów wiejskich Niemiec Wschodnich. Porządek północ–południe na obszarach wiejskich Niemiec Wschodnich jest uwarunkowany nierównomiernym rozwojem gospodarczym w b. NRD, którego problemy post-transformacyjne odczuwa się do dziś. W części północnej (w Meklemburgii-Pomorzu Przednim) dominowała państwowa i spółdzielcza gospodarka rolna, na południu zaś (w Saksonii) występowały liczne i stare ośrodki przemysłowe usytuowane na przedgórzu Rudaw. Biorąc pod uwagę cały obszar Niemiec, zauważa się wyraźnie spadek poziomu rozwoju na osi wschód–zachód. Potwierdzenie uzyskała postawiona hipoteza, że „geograficzna renta

położenia” ma silniejszy wpływ na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego niżeli przeszłość polityczno-historyczna. To „geograficzna renta położenia” determinuje zróżnicowanie przestrzenne rozwoju obszarów wiejskich, prowadząc do polaryzacji hierarchicznej w układzie centrum–peryferia. Dostępność przestrzenna obszarów wiejskich na osi centrum–peryferie jest obecnie tendencją silniejszą, która obecnie bardzo powoli zaciera porządek wyznaczony przez kryteria historyczne na osi wschód–zachód. Mając na uwadze historyczne uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich zauważa się, że bardzo wysoki i wysoki poziom rozwoju osiągnęły powiaty położone na obszarze dawnego zaboru pruskiego a należące do Polski w okresie międzywojennym.

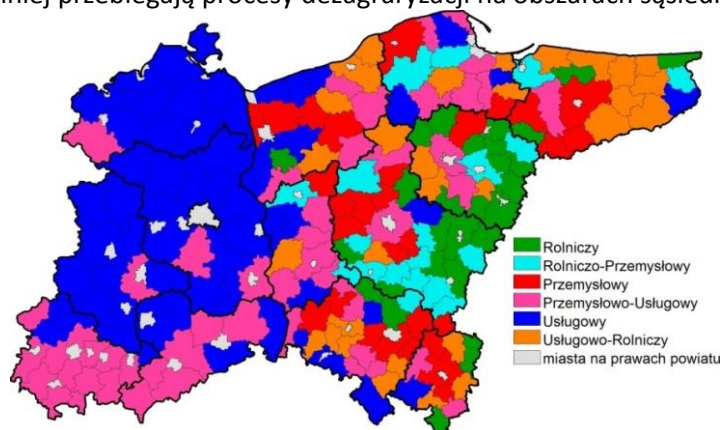
Hipoteza 2. Przeprowadzona identyfikacja i delimitacja obszarów wiejskich Polski Północnej i Zachodniej oraz Niemiec Wschodnich potwierdziła powyższą hipotezę. Procesy dezagrarnizacji, tj. zmniejszenie udziału rolnictwa w systemie wiejskim na rzecz funkcji pozarolniczych widoczne są w powiatach położonych w sąsiedztwie metropolii i miast wojewódzkich oraz na obszarach o wysokich walorach turystycznych. Dowodem na to jest postępujący proces tercjalizacji w tych powiatach, czyli zmniejszenia zatrudnienia w sektorze rolnictwa na korzyść sektora usług (ryc.3).

Ryc. 3. Struktura zatrudnienia w 2002 r., w %

Źródło: obliczenia na podstawie danych z GUS oraz Statistisches Bundesamt

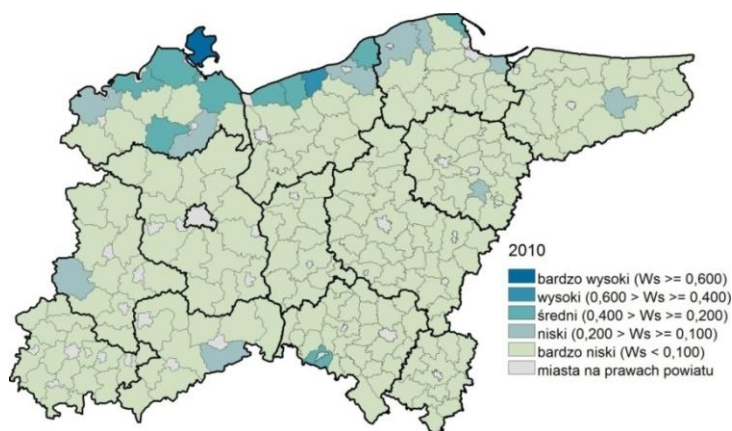
Najwyższy stopień rozwoju pozarolniczego rynku pracy wykazują powiaty położone w strefach podmiejskich dwóch województw: wielkopolskiego i kujawsko-pomorskiego. Najmniej zróżnicowany sektor rynku pracy występuje w powiatach typowo rolniczych (w tym o długoletnich tradycjach rolniczych a także na obszarach popegeerowskich) oraz powiatach położonych wzdłuż całej granicy z obwodem kaliningradzkim. Warunkiem koniecznym rozwoju procesów dezagrarnizacji obszarów wiejskich jest rozwój podmiotów prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą. Analiza przestrzenna wykazała, że najwyższym poziomem przedsiębiorczości charakteryzują się powiaty położone w sąsiedztwie większych miast. Im większy ośrodek miejski o rozwiniętej strukturze gospodarczej, tym silniej przebiegają procesy dezagrarnizacji na obszarach sąsiednich (ryc. 4).

Ryc. 4. Typy zatrudnienia w 2010 roku

Źródło: obliczenia na podstawie danych z GUS oraz Statistisches Bundesamt

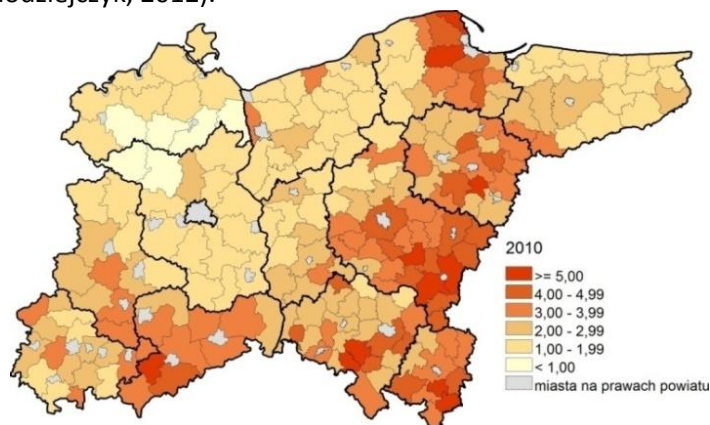
Duże znaczenie w rozwoju pozarolniczych funkcji na obszarach wiejskich odgrywa turystyka, zwłaszcza w rejonach o wysokich walorach krajoznawczych i dobrze rozwiniętej infrastrukturze turystycznej. Wysoki poziom rozwoju turystyki zaobserwowano w powiatach położonych na Półwyspie Bałtyckim, w rejonie pojezierzy (Zachodniopomorskiego, Meklemburskiego, Brandenburgskiego) oraz w górach (w Sudetach i Harzu). Jednocześnie należy podkreślić, że o intensywności ruchu turystycznego nie zawsze decydują walory przyrodnicze, o czym świadczy niski poziom rozwoju turystyki w powiatach, o dużym udziale powierzchni parków narodowych, krajobrazowych oraz wód i lasów, np. w niektórych powiatach województwa warmińsko-mazurskiego. Analizowany obszar (z wyjątkiem niemieckiego powiatu Rügen i polskiego powiatu kołobrzeskiego) daleki jest od osiągnięcia poziomu nasycenia, tj. krytycznego rozwoju funkcji turystycznej, o czym świadczy m.in.: niski w porównaniu do powiatów o bardzo wysokim i wysokim poziomie rozwoju stopień wykorzystania miejsc noclegowych oraz niewielki udział turystyki o charakterze masowym. O procesach dezagrzaryzacji na obszarach wiejskich świadczy również poziom rozwoju działalności oświatowej i usługowej (ryc. 5).

Ryc. 5. Wskaźnik rozwoju funkcji turystycznej w 2010 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, Statistisches Bundesamt

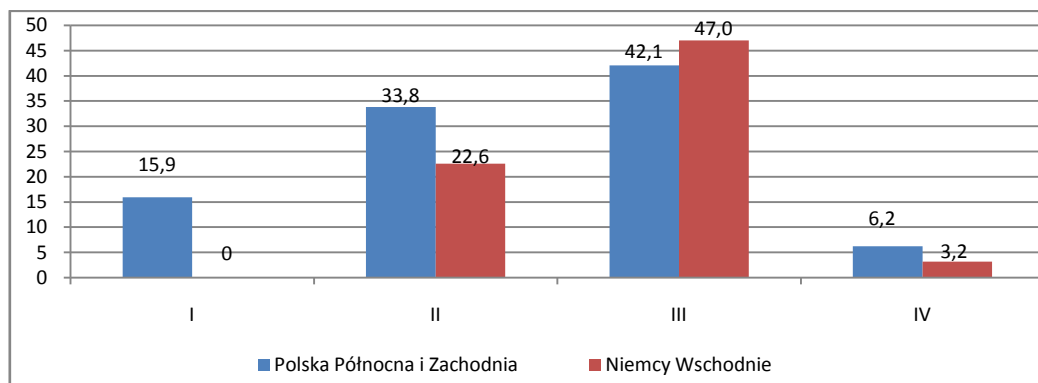
Procesom dezagrzaryzacji towarzyszy wzrost infrastruktury społecznej. Analiza przestrzenna poziomu rozwoju infrastruktury społecznej w 2010 r. wykazuje duże różnice w poziomie rozwoju. Zauważa się, że powiaty o bardzo wysokim i wysokim poziomie rozwoju infrastruktury edukacyjnej oraz służącej ochronie zdrowia i opiece społecznej posiadają jednocześnie ogromny potencjał ludnościowy i korzystną strukturę demograficzną (ryc. 6). Zjawisko to można tłumaczyć za pomocą teorii rozwoju regionalnego i lokalnego (Perroux, 1958), w których urządzenia infrastrukturalne przyciągają inwestycje z innych dziedzin gospodarczych lub teorii rdzenia–peryferiów, na których koncentrują się czynniki sprzyjające rozwojowi gospodarczemu, wywołujące efekty mnożnikowe (Domański, 2006; Kołodziejczyk, 2012).

Ryc. 6. Dynamika zmian liczby szkół podstawowych na 100 km² w 2010 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, Statistisches Bundesamt

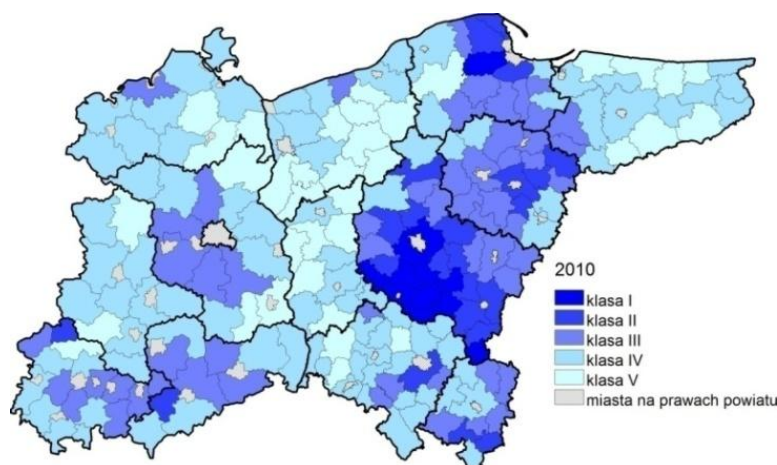
W Polsce Północnej i Zachodniej bardzo wysoki poziom rozwoju infrastruktury społecznej zanotowano w 23 powiatach, w tym najliczniej w województwach: wielkopolskim i dolnośląskim oraz opolskim, co stanowiło razem 15,9% ogółu. Poziom bardzo wysoki osiągnęły powiaty charakteryzujące się przede wszystkim korzystną strukturą demograficzną. Na obszarach wiejskich Niemiec Wschodnich w żadnym powiecie nie zanotowano poziomu bardzo wysokiego (ryc. 7).

Ryc. 7. Udział powiatów według typów poziomu rozwoju infrastruktury społecznej w 2010 roku, %

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, Statistisches Bundesamt

Hipoteza 3. Analizowane obszary wiejskie podzielone zostały na tzw. obszary wzrostu, które powiązane są z dużymi miastami tworząc kontinuum miejsko-wiejskie oraz strefy peryferyjne, położone na krańcach województw oraz w strefie przygranicznej. Wielkość obszaru centralnego jest wprost proporcjonalna do wielkości i rangi miasta. Wysoki poziom rozwoju społeczno-gospodarczego osiągają obszary wzrostu (zgrupowania powiatów położone w strefie bezpośredniego oddziaływania aglomeracji miejskiej oraz na obszarach charakteryzujących się pozytywnymi tendencjami demograficznymi, korzystną strukturą agrarną i wysoką produkcją rolną, korzystnymi zmianami społecznymi oraz tendencją do dalszego wzrostu). Przeprowadzone badania potwierdziły, że obszary wzrostu (zgrupowania powiatów) położone w sąsiedztwie obecnych i byłych miast wojewódzkich oraz wzdłuż osi komunikacyjnych rozwijają się szybciej i osiągają wyższy poziom rozwoju niż obszary peryferyjne, marginalnie położone względem ośrodków centralnych. Wielkość obszaru centralnego jest wprost proporcjonalna do wielkości i rangi miasta (ryc. 8).

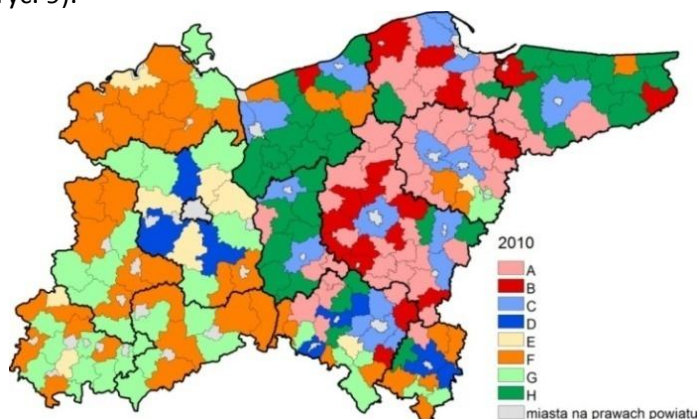

Ryc. 8. Klasyfikacja hierarchiczna obszarów wiejskich w oparciu o taksonomiczną metodę różnic

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, Statistisches Bundesamt

Obszary wzrostu charakteryzują się pozytywnymi tendencjami demograficznymi i wysoką jakością kapitału ludzkiego. Rynek pracy obszarów wzrostu cechuje duża różnorodność miejsc pracy i wysoki poziom przedsiębiorczości oraz infrastruktury społecznej. Uzyskiwane przychody w obszarach

wzrostu zapewniają dobrą sytuację finansową gminom oraz pozwalają na zapewnienie wysokiego poziomu i warunków życia mieszkańców. Dzięki dobrej dostępności przestrzennej, obszary te, wykorzystując czynniki korzyści aglomeracji, zwiększają siłę oddziaływania na otoczenie. W znacznym stopniu są to powiaty tzw. suburbia, pełniące funkcję mieszkaniową, silnie zurbanizowane. Jednocześnie na obszarach tych występuje rolnictwo towarowe o wysokiej specjalizacji (w tym sadowniczej i warzywniczej). Im większa aglomeracja, tym większy jest promień pierścienia powiatów o korzystnej strukturze. Wysoką ocenę poziomu rozwoju uzyskały również powiaty niezwiązane bezpośrednio ze strefą podmiejską, lecz położone na pograniczu województw wielkopolskiego z lubuskim, dolnośląskiego z opolskim, kujawsko-pomorskiego z warmińsko-mazurskim oraz Turynii z Dolną Saksonią i Saksonii z Turynią. Z geograficznego punktu widzenia powiaty o średnim poziomie rozwoju położone są w Dolinie Wisły, na Pojezierzu Kaszubskim, Pojezierzu Chełmińskim, Pojezierzu Wielkopolskim oraz we wschodniej części ziemi lubuskiej w kierunku Dolnego Śląska. Są to obszary charakteryzujące się pozytywnymi zmianami demograficznymi, korzystną strukturą agrarną oraz wysoką produkcją rolną (ryc. 9).

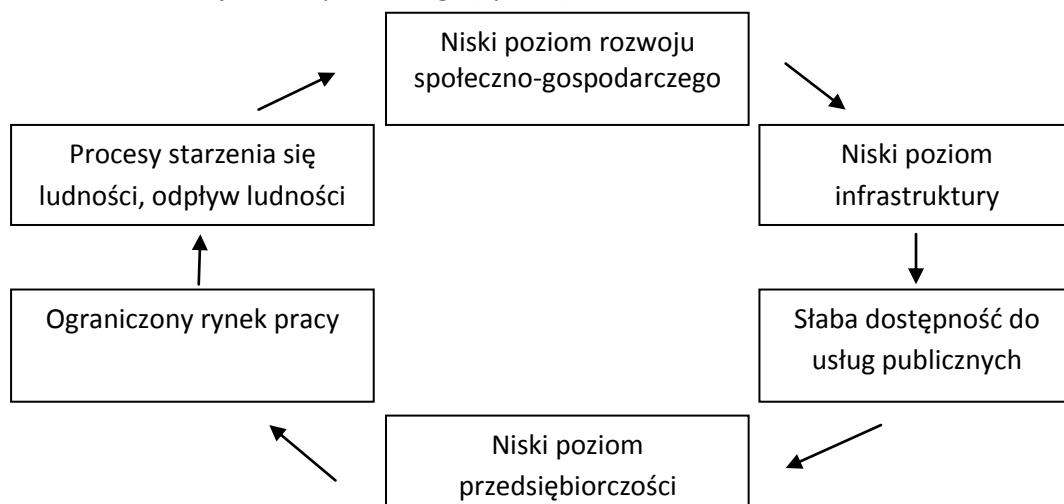
Ryc. 9. Typologia demograficzna w 2010 roku (według metody Webba)

- Typ A – dodatni przyrost naturalny przewyższa ujemne saldo migracji
 - Typ B – dodatni przyrost naturalny jest wyższy od dodatniego salda migracji
 - Typ C – dodatni przyrost naturalny jest niższy od dodatniego salda migracji
 - Typ D – dodatnie saldo migracji z nadwyżką rekompensuje ujemny przyrost naturalny
 - Typ E – ujemny przyrost naturalny nie jest rekompensowany przez dodatnie saldo migracji
 - Typ F – ujemny przyrost naturalny z ujemnym, ale nie mniejszym saldem migracji
 - Typ G – ujemny przyrost naturalny z ujemnym, ale nie większym saldem migracji
 - Typ H – ujemne saldo migracji nie jest rekompensowane przez dodatni przyrost naturalny
- Źródło: obliczenia na podstawie danych z GUS oraz Statistisches Bundesamt

Z historycznego punktu widzenia w przeważającej mierze są to obszary dawnego zaboru pruskiego należącego do Polski w okresie międzywojennym (wyjątek stanowi woj. opolskie i dolnośląskie wchodzące w skład Niemiec).

Hipoteza 4. Przeprowadzone badania wykazały, że niskim poziomem rozwoju charakteryzują się obszary stagnacji położone marginalnie względem większych ośrodków miejskich, z dala od ważnych węzłów komunikacyjnych oraz na terenach przygranicznych. Zjawisko to szczególnie widoczne jest na przygranicznych terenach województwa zachodniopomorskiego i Meklemburgii–Pomorza Przedniego. Bardzo niskim poziomem rozwoju charakteryzują się powiaty przygraniczne Polski z Rosją na terenie województwa warmińsko-mazurskiego. Na niski poziom rozwoju wpłynęły głównie elementy społeczne, takie jak: wysoki poziom bezrobocia, bardzo wysoki stopień depopulacji wynikającej z niskiego ujemnego salda migracji oraz słabo rozwinięta infrastruktura społeczna. W przeważającej części są to obszary, na terenie których występowały w przeszłości wielkoobszarowe gospodarstwa rolne (PGR), charakteryzujące się niskim stopniem dezagrarnizacji gospodarki. Na obszarach stagnacji zanotowano zarówno negatywne zmiany demograficzne (niski przyrost naturalny oraz ujemne saldo migracji), jak i gospodarcze (niski poziom rozwoju rolnictwa, przedsiębiorczości). Rynek pracy tych obszarów bardzo często wykazuje cechy rynku monofunkcyjnego i charakteryzuje się wysokim poziomem bezrobocia. Ze względu na niski poziom

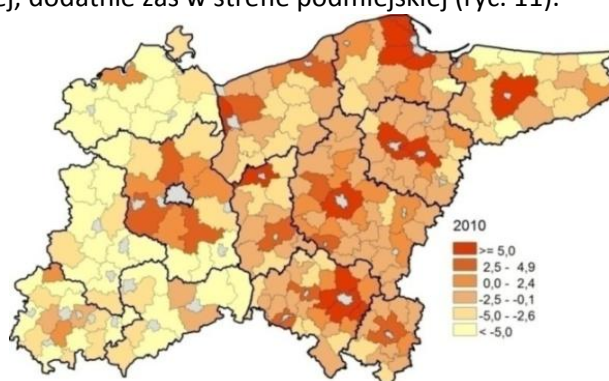
przedsiębiorczości obszary te cechuje zła sytuacja finansowa oraz niski poziom życia mieszkańców. Zła sytuacja społeczna i ekonomiczna prowadzi do przegrywania rywalizacji konkurencyjnej. Przewyciężenie negatywnych procesów na obszarach stagnacji jest utrudnione z powodu procesu „wymywania”, tj. migracji siły roboczej, środków kapitałowych z obszaru stagnacji do obszarów wzrostu. G. Myrdal (1985) porównał taki stan do mechanizmu „błędnego koła”, którego nie można przerwać bez interwencjonizmu publicznego (ryc. 10).

Ryc. 10. Model „błędnego koła” na obszarach stagnacji

Źródło: opracowanie własne

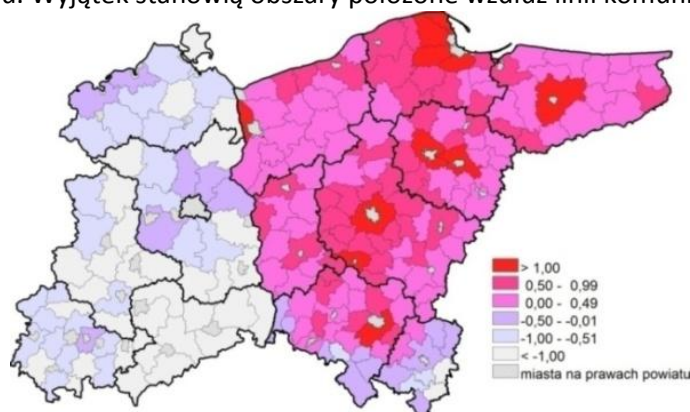
Hipoteza 5. Na obszarach wiejskich Polski i Niemiec Wschodnich doszło do pogłębienia się różnic międzyregionalnych pod względem stanu, dynamiki i struktury ludności. Nastąpił proces polaryzacji demograficznej. Przy czym, obszary wiejskie Niemiec Wschodnich w porównaniu z polskimi obszarami charakteryzują się regresją demograficzną, szeregiem niekorzystnych zmian demograficznych dotyczących zarówno struktury płci i wieku, jak i migracji. Polska i Niemcy należą do krajów europejskich, w których dostrzega się bipolarność regionalną procesów demograficznych. Oznacza to, że na obszarach wiejskich można wyróżnić regiony charakteryzujące się aktywnością demograficzną oraz obszary depopulacyjne. Obszary charakteryzujące się aktywnością demograficzną zaobserwowano w strefach podmiejskich większych aglomeracji miejskich oraz miast regionalnych. Najwyższe tempo przyrostu zanotowano w powiatach położonych w sąsiedztwie metropolii Trójmiasta, Wrocławia i Poznania, na obszarze których występują intensywne relacje funkcjonalno-przestrzenne pomiędzy miastem a strefą podmiejską. W obrębie regionalnych jednostek administracyjnych zaobserwowano następujące procesy przepływu ludności: do miast metropolitarnych napływa ludność z obszarów peryferyjnych, jednocześnie następuje odpływ ludności z miast do strefy podmiejskiej. Efektem odpływu i przyptywu ludności jest ujemne saldo migracji w strefie peryferyjnej, dodatnie zaś w strefie podmiejskiej (ryc. 11).

Ryc. 11. Saldo migracji w Polsce Północnej oraz w Niemczech Wschodnich w 2010 r., %

Źródło: obliczenia na podstawie danych z GUS oraz Statistisches Bundesamt

Wzrost ludności zaobserwowano również wokół większych ośrodków aglomeracyjnych, które w przyszłości mają szansę przekształcić się w obszary metropolitarne, np. powiat toruński, bydgoski, wokół Olsztyna. Zjawisko koncentracji ludności zaobserwowano również na obszarach wiejskich na Pojezierzu Kaszubskim. Wzrost liczby mieszkańców tego regionu jest związany głównie za przyczyną wysokiego przyrostu naturalnego „z uwarunkowaniami historyczno-kulturowymi kształtowania się społeczności regionalnych, zachowujących w pewnym stopniu tradycyjny system wartości i model rodziny” (Węclawowicz, 2006, s. 57). W Niemczech Wschodnich aktywnością demograficzną charakteryzują się obszary „bliskiego kontaktu” lub „bezpośredniego oddziaływania” z metropolią Berlina. Zauważa się, że wraz ze wzrostem odległości od miast maleje aktywność demograficzna regionu. Wyjątek stanowią obszary położone wzdłuż linii komunikacyjnych (ryc. 12).

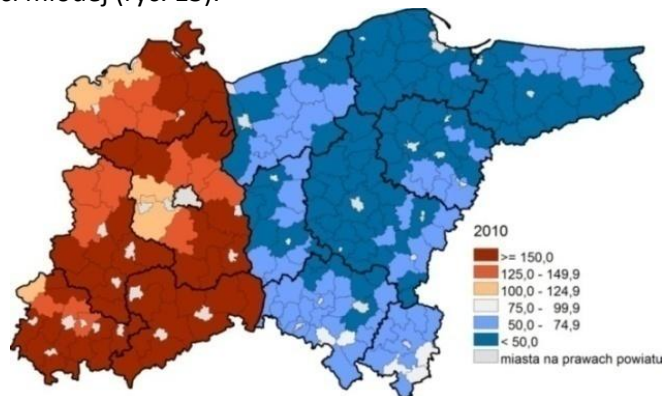
Ryc. 12. Ocena rozwoju demograficznego w 2010 r.

progresja ($W_i > 0,25$), stagnacja ($0,25 > W_i > -0,25$), regresja ($-0,25 > W_i$)

Źródło: obliczenia na podstawie danych z GUS oraz Statistisches Bundesamt

Depopulacja wynika głównie z peryferyjnego położenia, niedoinwestowania infrastrukturalnego i gospodarczego lat poprzednich. Innym ważnym problemem jest wyludnianie się obszarów wiejskich z terenów przygranicznych. Należy jednak podkreślić, że istnieją znaczne różnice w rozwoju demograficznym w powiatach polskich i niemieckich położonych w bezpośrednim sąsiedztwie granicy państwowej na Odrze i Nysie Łużyckiej. W polskiej strefie przygranicznej występują powiaty o charakterze progresji demograficznej, w niemieckiej strefie wszystkie analizowane powiaty charakteryzowały się regresją demograficzną. Na zachodniej granicy Polski proces depopulacji ludności uległ zmniejszeniu po 2004 r., głównie na skutek „otwarcia granic” i zniesienia kontroli paszportów, swobodnego przemieszczania się osób zamieszkujących ten region. Nasilony ruch przygraniczny przyczynił się do wzrostu przedsiębiorczości, na skutek wzrostu zapotrzebowania na usługi, handel oraz działalność gastronomiczną dla ludności niemieckiej. Duże znaczenie dla rozwoju demograficznego strefy transgranicznej w polskich powiatach ma współpraca z Niemcami na szczeblu edukacji i nauki (możliwość poboru nauki w dwóch językach). Powstanie polsko-niemieckich szkół podstawowych (w Guben) oraz wyższych uczelni (Zgorzelec, Słubice) przyczynia się do podniesienia atrakcyjności regionu przygranicznego pod względem zamieszkania. Znaczące różnice w rozwoju demograficznym polsko-niemieckiej strefy przygranicznej determinowane są uwarunkowaniami politycznymi (np. akcesja Polski z UE w 2004 r.), gospodarczymi (utworzenie Kostrzyńsko-Słubickiej Strefy Ekonomicznej) oraz naukowo-kulturalnymi (np. utworzenie Uniwersytetu Viadrina i Collegium Polonicum, polsko-niemieckiej szkoły w Guben). W badanym okresie zwiększyła się ogólna liczba ludności na obszarach wiejskich w Polsce Północnej i Zachodniej o 2,6%. Średnio w ciągu r. wzrost ludności wynosił około 2% i był rezultatem głównie przyrostu naturalnego ludności. W przeciwieństwie do Polski na obszarach wiejskich Niemiec Wschodnich zaobserwowano zmniejszenie się liczby ludności o 7,6%. Średnioroczne tempo spadku liczby ludności wynosiło 1,0% i wynikało z utrzymującego się przez cały analizowany okres ujemnego przyrostu naturalnego oraz ujemnego salda migracji. Duże różnice widoczne są również w strukturze wieku ludności. W Niemczech Wschodnich nadal utrzymuje się historyczny podział na regiony „stare” i względnie „młode”. Zjawisko to związane jest z utrzymującym się od 1990 r. odpływem ludności

młodej ze wschodnich do zachodnich krajów związkowych. Niekorzystna tendencja w strukturze wieku i płci ludności w Niemczech Wschodnich wyraża się w znaczącej nadwyżce liczby kobiet powyżej 65. roku życia (169 K/100 M), w spadku ludności w wieku przedprodukcyjnym (16%) oraz we wzroście ludności w wieku poprodukcyjnym (14%). W Polsce Północnej i Zachodniej zauważa się natomiast, że pomimo postępującego „procesu starzenia się ludności”, społeczeństwo wiejskie nadal wykazuje cechy ludności młodej (ryc. 13).

Ryc. 13. Zaawansowanie procesów starzenia się ludności (indeks starości demograficznej) w Polsce Północnej i Zachodniej oraz Niemczech Wschodnich w 2010 r.

Źródło: obliczenia na podstawie danych z GUS oraz Statistisches Bundesamt

W latach 2002-2010 doszło do pogłębienia się różnic międzyregionalnych pod względem stanu, dynamiki i struktury ludności. Nastąpił **proces polaryzacji demograficznej**. Szczególnie duże różnice widoczne są w strukturze wieku ludności. Nadal utrzymuje się historyczny podział na regiony „stare” i względnie „młode”. Polska i Niemcy należą do krajów europejskich, w których dostrzega się **bipolarność regionalną procesów demograficznych**. Oznacza to, że na analizowanym obszarze wyróżniono regiony charakteryzujące się aktywnością demograficzną oraz obszary depopulacyjne.

A. W wymiarze społecznym konsekwencją przemian demograficznych jest rozwarstwienie społeczne (młodzi-starzy). Wznowią się procesy starzenia się ludności zarówno pod względem ilościowym, jak i strukturalnym. W wyniku wydłużającej się długości życia zwiększa się liczba ludności w wieku starszym oraz w wieku sędziwym (powyżej 80 lat), wzrasta zapotrzebowanie na specjalistyczne usługi medyczne, miejsca w szpitalach, infrastrukturę medyczną, Domy Opieki Społecznej oraz wykwalifikowaną kadrę w zakresie opieki nad osobami starszymi i niepełnosprawnymi.

B. W wymiarze kulturowym następuje aktywność osób starszych, zmiany postaw i systemów wartości, z uwagi na [...] „odchodzenia od postrzegania starości jako okresu nieuniknionej niepełnosprawności i chronicznych chorób na rzecz percepcji tej fazy życia jako wolnej od powyższych przypadłości” (Szukalski, s. 14). Wzrosnąć zatem aktywność seniorów w życiu politycznym, kulturalnym i wolontariacie, zwiększy się zapotrzebowanie na edukację (Uniwersytety Trzeciego Wieku) oraz na zagospodarowanie czasu wolnego.

C. W Wymiarze edukacyjnym, niski i ujemny przyrost naturalny przyczynia się do zmniejszania się liczby uczniów szkół ogólnokształcących i zawodowych oraz zamykania kolejnych placówek szkolnych na obszarach wiejskich. Utrzymujące się negatywne trendy demograficzne wpłyną na zmiany w systemie edukacji (dostosowanie do mniejszej liczby uczniów i studentów, ukierunkowanie na kształcenie ustawiczne).

D. W wymiarze ekonomicznym w konsekwencji przemian demograficznych odnotowuje się spadek liczby ludności w wieku produkcyjnym, wzrost obciążenia ekonomicznego oraz podaży wykwalifikowanej siły roboczej, np. zawodów medycznych, technicznych i administracyjnych, z uwagi m in. na aktywizację zawodową grup z niskim wykształceniem (kobiet w wieku przedemerytalnym, ludności rolniczej). Zmiana struktury wieku ludności pracującej wymusi na pracodawcach dostosowanie miejsc, form i trybu pracy do wieku pracowników. Jednocześnie osoby będące w starszym wieku produkcyjnym będą zmuszone do ciągłego dokształcania się.

E. W wymiarze gospodarczym konsekwencją deformacji demograficznych jest starzenie się zasobów pracy, jako środków produkcji, co powoduje występowanie na obszarach wiejskich głównie małych i mikroprzedsiębiorstw, o częściowo niskich kompetencjach innowacyjnych, czego efektem może być spowolnienie wzrostu gospodarczego.

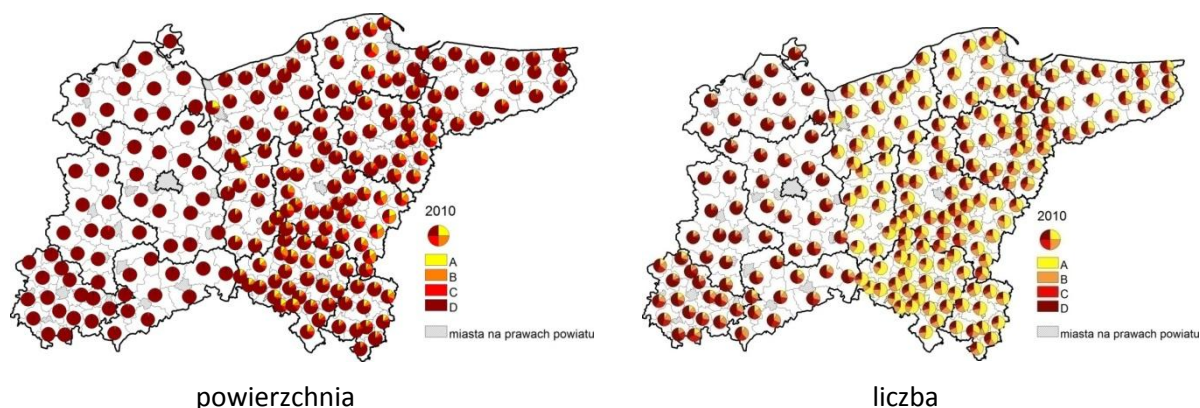
F. W wymiarze politycznym wzrośnie obciążenie dla budżetu państwa, systemu zabezpieczeń społecznych i emerytalnych. Nastąpi zwiększenie obciążeń fiskalnych na wynagrodzenia osób aktywnych zawodowo w celu utrzymania wysokich świadczeń emerytalno-rentowych i poziomu opieki zdrowotnej seniorów. Duże obciążenie dla budżetu państwa może doprowadzić do załamania systemu emerytalnego oraz powstania konfliktu międzypokoleniowego i napięć społecznych. W sferze politycznej widoczne będzie starzenie się elektoratu a w związku z tym dostosowanie programów politycznych do potrzeb starszego elektoratu (populizm).

Hipoteza 6. Pomimo niekorzystnej struktury agrarnej produkcja rolna polskich gospodarstw rolnych jest konkurencyjna w stosunku do gospodarstw w Niemczech Wschodnich. Powyższa hipoteza uzyskała częściowe potwierdzenie w badaniach. Analiza porównawcza zmiany w strukturze użytkowania ziemi, wielkości i własności gospodarstw rolnych a także w produkcji roślinnej i zwierzęcej w latach 2002–2010 wykazała:

A. Ogólny spadek udziału użytków rolnych w ogólnej powierzchni zarówno w Polsce Północnej i Zachodniej (z 54,9% do 48,2%), jak i Niemczech Wschodnich (z 57,4% do 56,8%). Przestrzenne zróżnicowanie zmian udziału użytków rolnych jest wynikiem oddziaływania antropogenicznego. W Polsce Północnej i Zachodniej odnotowano również niewielki wzrost udziału powierzchni użytków rolnych w 58 powiatach, co stanowiło 28% ogółu, m.in. na skutek przejęcia przez gminy gruntów o wysokim wskaźniku rolniczej przestrzeni produkcyjnej, a zajmowanych poprzednio przez wojsko i zakłady przemysłowe. Jednocześnie zauważa się wzrost powierzchni użytków rolnych na obszarach charakteryzujących się niskim wskaźnikiem jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Wskazuje to na nadmierne wykorzystanie rolnicze gleb o niekorzystnych warunkach naturalnych. Według R. Rudnickiego (2009), Kołodziejczak (2010) jest to związane z wprowadzeniem dopłat bezpośrednich do gruntów użytkowanych rolniczo po 2004 roku.

B. Zauważa się dwa trendy w sposobie zagospodarowania gruntów rolnych. Z jednej strony nastąpiła intensyfikacja produkcji na obszarach o wysokim wskaźniku jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej, czego efektem jest znaczny wzrost plonów, z drugiej zaś strony ekstensyfikacja produkcji na terenach o niskim wskaźniku. Tendencja ta jest zgodna ze zmianą podejścia do gospodarki rolnej, która polega na utrzymywaniu gruntów w dobrej kulturze rolnej, bez konieczności realizowania funkcji produkcyjnych z zachowaniem wymogów dotyczących ochrony środowiska naturalnego.

C. W Polsce Północnej i Zachodniej w wyniku stratyfikacji rolnictwa dokonały się różnokierunkowe zmiany poszczególnych form własności gruntów rolnych w Polsce. Pierwszy kierunek zmian dotyczył wzrostu zasobów gruntów rolnych, w tym największy w grupie gospodarstw rolnych spółek prawa handlowego, a następnie gospodarstw rolnych stanowiących własność kościołów i związków wyznaniowych. Niewielką dynamikę zmian zaobserwowano w grupie indywidualnych gospodarstw rolnych. Drugi kierunek przemian polegał na spadku zasobów gruntów WRSP oraz spółdzielni rolniczych. Cechą wspólną analizowanych obszarów jest ogólny spadek liczby gospodarstw rolnych, przy czym w Polsce zaobserwowano większą tendencję spadkową niż w Niemczech Wschodnich (ryc. 15).

Ryc. 15. Struktura gospodarstw rolnych według powierzchni i liczby w poszczególnych grupach powierzchniowych w 2010 roku

A (1-5ha), B (5-10ha), C (10-15ha), D (15 i więcej dla Polski, 20 i więcej dla Niemiec)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Landwirtschaftszählung 2010, PSR 2010

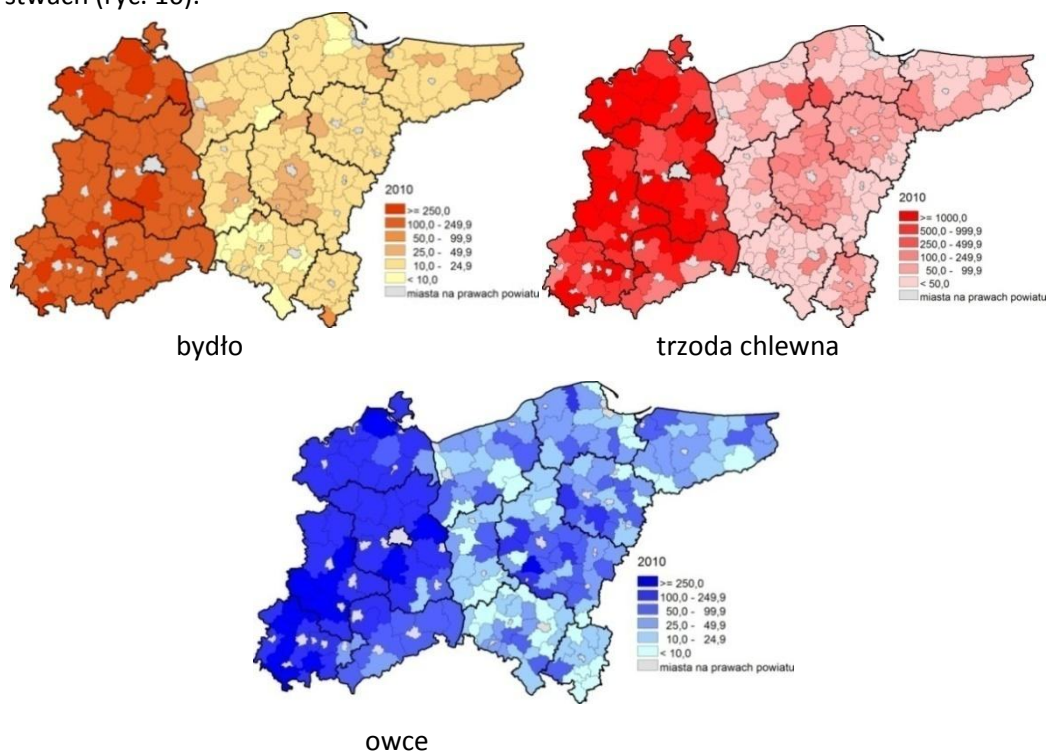
D. W Niemczech Wschodnich na bazie części sektora spółdzielczego powstały spółki prawa handlowego (gospodarstw osób prawnych), wyraźnie zarysowała się tendencja wzrostu gospodarstw prywatnych osób prawnych, a w szczególności spółek z o.o. kosztem gospodarstw spółdzielczych. W 2010 r. w Polsce i w Niemczech wyraźnie dominował udział gospodarstwa osób fizycznych, przy czym w Polsce był zdecydowanie wyższy i wynosił 99,8%. W Niemczech Wschodnich zaobserwowano znacznie wyższy udział gospodarstw prywatnych osób. Badania wykazały, że struktura agrarna Polski jest bardziej rozdrobniona niż rolnictwa niemieckiego. Gospodarstwa bardzo małe (1–5 ha) w Polsce Północnej i Zachodniej, które stanowią aż 40,0% ogólnej liczby gospodarstw, nie posiadają warunków do efektywnego wykorzystania siły roboczej oraz zapewnienia odpowiednich dochodów do utrzymania rodziny i rozwoju.

E. Analiza udziału poszczególnych grup powierzchniowych gospodarstw w użytkowaniu gruntów wykazuje, że 40,0% gospodarstw małych (1–5 ha) użytkowało 5,7% ogólnej powierzchni użytków rolnych, natomiast zaledwie 4,7% gospodarstw bardzo dużych (>50 ha) użytkowało 50,8% powierzchni. Dorównanie do średniej wielkości gospodarstwa w Niemczech wymagałoby zmniejszenia liczby gospodarstw w Polsce do około 370 tys. W praktyce oznaczałoby to zlikwidowanie ponad miliona gospodarstw, co jest niemożliwe ze względu na fatalne skutki społeczne i ekonomiczne na obszarach wiejskich. Powolne zmiany w polskiej strukturze agrarnej są efektem ścierania się dwóch nurtów. Z jednej strony nurt ekonomiczny, w którym dąży się do koncentracji ziemi i lepszego wykorzystania potencjału wewnętrznego, z drugiej zaś nurt psychologiczno-społeczny, który kładzie nacisk na zapewnienie miejsca pracy na obszarach wiejskich. W Niemczech Wschodnich zmiany w strukturze agrarnej zachodziły już od początku lat 90. i na dużo większą skalę. Procesy koncentracji ziemi wspierane przez instrumenty WPR doprowadziły do ukształtowania relatywnie korzystniejszej struktury agrarnej.

F. Istotnym przemianom uległy podstawowe proporcje w ramach struktury zasiewów. W 2010 roku w strukturze zasiewów dominowała uprawa zbóż. Jej udział w 2010 roku wynosił 70,5% w Polsce Północnej i 49,6% w Niemczech Wschodnich, w stosunku do 2002 roku udział ten zmalał kolejno o -3,3% oraz -6,0%. Duże zróżnicowanie regionalne natężenia upraw zbóż spowodowane było m.in. cenami uzyskiwanymi przez producentów za płody rolne oraz wyłączeniem z przyczyn ekonomicznych najstabszych gleb. Kierunki zmian powierzchni zasiewów poszczególnych rodzajów upraw były podobne. Wzrost powierzchni upraw zanotowano w uprawie rzepaka i rzepiku zarówno w Polsce Północnej i Zachodniej, jak i w Niemczech Wschodnich. Zmniejszenie powierzchni upraw nastąpił w uprawie ziemniaka i buraków cukrowych oraz zbóż ogółem. W Polsce Północnej i Zachodniej nastąpił ogólny wzrost plonów. Najbardziej wzrosły plony zbóż ogółem z 36 do 41 dt/ha. Średnia wartość plonów zbóż w Niemczech Wschodnich wynosiła 61 dt/ha, najwyższa zaś 70 dt/ha (w Meklemburgii). Pomimo wzrostu plonów zbóż ogółem w Polsce Północnej i Zachodniej, wartość najwyższa w 2010 roku (51dt/ha w woj. opolskim) jest najniższą wartością dla Niemiec Wschodnich (51dt/ha)

zanotowaną w Brandenburgii. Podobną relację zauważa się w wybranych plonach zbóż. Najwyższe wartości plonów dla Polski Północnej i Zachodniej w 2010 roku nie przekroczyły wartości minimalnej uzyskanej w Niemczech Wschodnich. Tak duże dysproporcje w plonach płodów rolnych wynikają, m.in. z rozdrobnionej struktury agrarnej, z obniżenia poziomu nawożenia mineralnego, stosowania mniej wydajnego materiału siewnego ale również z odmiennych uwarunkowań glebowo-klimatycznych. Podobnie uzyskana średnia wartość plonów ziemniaków dla Polski Północnej i Zachodniej (229 dt/ha) stanowi 63% wartości plonów dla Niemiec (363 dt/ha). Maksymalne plony woj. opolskiego (251 dt/ha) stanowią 70% średnich plonów w Niemczech Wschodnich. Mniejszą różnicę w uzyskiwaniu plonów zanotowano w uprawie buraka cukrowego. W Polsce Północnej i Zachodniej uzyskana średnia (504) stanowi 85% plonów w Niemczech Wschodnich (591).

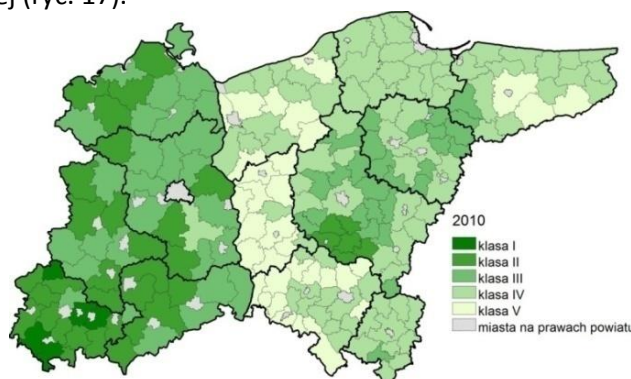
G. Na badanym obszarze zauważa się znaczne różnice w liczbie i strukturze pogłowia zwierząt gospodarskich. Charakter tych zmian, ich dynamika były zróżnicowane w czasie, a ich przebieg był odmienny w zależności od gatunku zwierząt. W Polsce Północnej i Zachodniej odnotowano spadek obsady trzody chlewnej oraz wzrost pogłowia bydła. W Niemczech Wschodnich natomiast wzrost obsady trzody chlewnej oraz spadek pogłowia bydła. Zauważono duże dysproporcje w wielkości skali chowu zwierząt hodowlanych przypadających na 1 gospodarstwo rolne. W Polsce Północnej i Zachodniej średnio na jedno gospodarstwo rolne przypadało 19 sztuk bydła, 63 sztuk trzody chlewnej i 38 owiec. W porównaniu z przeciętną wielkością w Niemczech Wschodnich (kolejno 213, 1221, 176) było to zaledwie 9,1%, 5,1% i 21,8%. Dane te wskazują na dużą koncentrację chowu zwierząt w gospodarstwach w Niemczech Wschodnich oraz rozdrobnienie stada hodowlanego w polskich gospodarstwach (ryc. 16).

Ryc. 16. Pogłowia bydła, trzody chlewnej i owiec przypadająca na 1 gospodarstwo rolne w 2010 roku
Źródło: opracowanie własne na podstawie: Landwirtschaftszählung 2010, PSR 2010

Mimo istnienia szeregu czynników opóźniających proces rozwoju rolnictwa na obszarach wiejskich Polski Północnej i Zachodniej, do których zalicza się przede wszystkim rozdrobnioną strukturę agrarną, niskie plony i słabą sytuację ekonomiczną gospodarstw, poziom rozwoju polskiego rolnictwa powoli dorównuje poziomowi rolnictwa Niemiec Wschodnich. Konkurencyjność polskich gospodarstw rolnych w stosunku do gospodarstw w Niemczech Wschodnich najlepiej oddaje syntetyczny wskaźnik poziomu rozwoju rolnictwa (di). Uzyskane wartości wykazują, że w Polsce Północnej i Zachodniej ponad połowa badanych powiatów (76,9%) reprezentowała wysoki i średni poziom rozwoju, w tym poziom wysoki (4,6%), średni wyższy (18,4%) oraz średni niższy (53,9%).

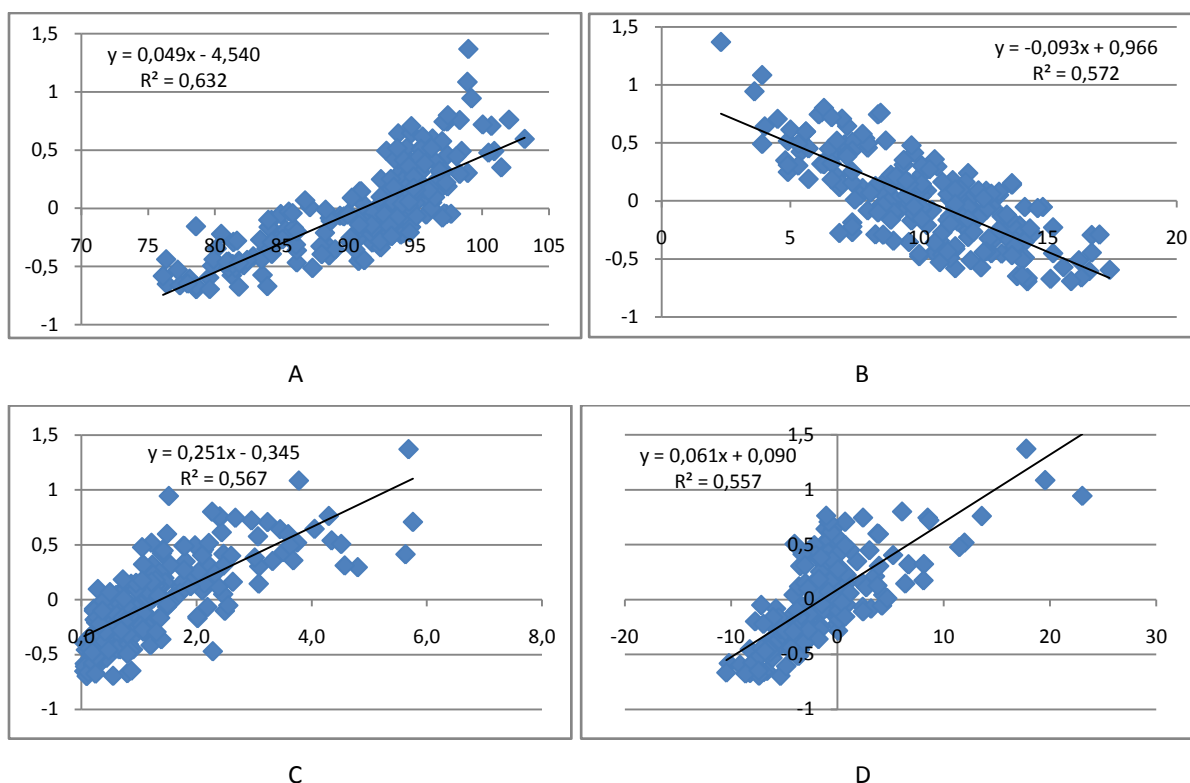
Wyniki te wskazują, że pomimo niekorzystnej struktury agrarnej produkcja rolna polskich gospodarstw rolnych (szczególnie na terenie woj. wielkopolskiego o długoletnich tradycjach rolniczych i wysokiej kulturze rolnej) może być konkurencyjna w stosunku do niemieckich gospodarstw. Pozostałe powiaty, na terenie których gospodarstwa rolne reprezentowały poziom niski (23,0%), nie posiada zdolności rozwojowej i jest niezdolna do konkurencji z gospodarstwami niemieckimi. Warunkiem funkcjonowania tych gospodarstw jest pozyskiwanie dochodów z działalności pozarolniczej (ryc. 17).

Ryc. 17. Poziom rozwoju rolnictwa w Polsce Północnej i Niemczech Wschodnich w 2002 i 2010 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Landwirtschaftszählung 2010, PSR 2010

Hipoteza 7. Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego w większym stopniu determinują czynniki społeczne i aktywizacji pozarolniczej niż charakteryzujące gospodarkę rolną. Przeprowadzone badania tylko częściowo potwierdzają powyższą hipotezę. Analiza współzależności przeprowadzona za pomocą korelacji liniowej Pearsona oraz analiza funkcji regresji wykazała na istnienie istotnej zależności liniowej między ogólną miarą syntetyczną poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich a cechami demograficznymi, tj. wskaźnikiem feminizacji 20–29 lat (0,7954), przy współczynniku determinacji R^2 (0,633) oraz saldem migracji (0,7465) i przyrostem naturalnym. Ujemny związek korelacyjny (–0,7568) zanotowano dla cechy X_{11} (stopa bezrobocia). Współczynnik determinacji R^2 na poziomie (0,573) wskazuje na relatywnie zadowalający stopień wyjaśnienia przez zmienną (57%). Współczynnik zbieżności ($\phi^2 = 0,427$) informuje, że 43% zjawiska nie została wyjaśniona przez tę zmienną. Silna ujemna zależność (–0,6060) wystąpiła również dla cechy X_8 (wskaźnik obciążenia ekonomicznego). Oznacza to, że jeśli maleje stopa bezrobocia oraz wskaźnik obciążenia ekonomicznego, to wzrasta miara wskaźnika syntetycznego Perkala określająca poziom rozwoju społeczno-gospodarczego. Podobnie silna dodatnia zależność wystąpiła między ogólną miarą syntetyczną poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego a infrastrukturą społeczną dla cechy określającej infrastrukturę społeczną, tj. liczbę przedszkoli na 100 km² (0,7532). W przypadku czynników gospodarczych, potwierdziła się hipoteza w odniesieniu do gospodarki rolnej. Zauważono, że słaby wpływ na ogólny rozwój społeczno-gospodarczy powiatów wywierają wskaźniki charakteryzujące gospodarkę rolną, o czym świadczą minimalne wartości współczynnika (0,1030) dla cechy X_1 (użytki rolne) oraz dla cechy X_2 i X_3 (obsada bydła i trzody chlewnej). Natomiast nie potwierdziła się hipoteza w odniesieniu do poziomu przedsiębiorczości, ponieważ zaobserwowano istotną zależność liniową między poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego a wskaźnikiem aktywizacji gospodarczej (0,6891). Na wzrost poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich zasadniczy wpływ wywierają czynniki aktywizacji pozarolniczej, tj. powstanie nowych podmiotów gospodarczych w działalności pozarolniczej, przyczyniających się do wzrostu zatrudnienia oraz dochodów budżetowych. A zatem można powiedzieć, że w strukturze rozwoju społeczno-gospodarczego zmienną w dużym stopniu objaśniającą poziom osiągniętego rozwoju jest stopień procesów dezagrarnizacji gospodarki oraz aspekty demograficzne. Znikomy wpływ na zmienną objaśnianą wykazały czynniki charakteryzujące gospodarkę rolną (ryc. 18).

Ryc. 18. Powiązania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego

- A. ze wskaźnik feminizacji 20-29 lat (x_7)
- B. ze stopą bezrobocia (x_{11})
- C. z liczbą przedszkoli na 100 km² (x_{10})
- D. z saldem migracji (x_6)

Źródło: obliczenia własne na podstawie GUS, Statistisches Bundesamt

Na podstawie ryciny 18 zauważa się, że funkcje liniowe wystarczająco dobrze opisują zależności dwuwymiarowe między zmiennymi niezależnymi wchodzącymi w skład modelu a zmienną zależną. Wyniki estymacji modelu liniowego przedstawione zostały w tabeli 2.

Tab. 2. Współczynniki modelu regresji

L.p	Zbiór zmiennych	Model funkcji regresji
x_5	Przyrost naturalny	$Y = 0,072 x + 0,011$
x_6	Saldo migracji	$Y = 0,061 x + 0,091$
x_7	Wskaźnik feminizacji 20-29 lat	$Y = 0,050 x - 4,540$
x_8	Wskaźnik obciążenia ekonomicznego	$Y = - 0,052 x + 2,477$
x_9	Liczba szkół na 100 km ²	$Y = 0,181 x - 0,506$
x_{10}	Liczba przedszkoli na 100 km ²	$Y = 0,251 x - 0,345$
x_{11}	Stopa bezrobocia	$Y = - 0,094 x + 0,966$
x_{12}	Podmioty gospodarcze na 10 tys.	$Y = 0,001 x - 0,744$
x_{13}	Dochody gminy na 1 osobę	$Y = -0,0001 x + 0,533$

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, Statistisches Bundesamt

Szczegółowa analiza przestrzenna zmian demograficznych i gospodarczych oraz wyniki badań pozwoliły na wyłonienie bardzo istotnych kwestii związanych z rozwojem obszarów wiejskich Polski Północnej i Zachodniej oraz na sformułowanie następujących rekomendacji:

1. W polityce rozwoju obszarów wiejskich stary paradygmat oparty na polityce spójności, wyrównywaniu różnic w poziomie rozwoju regionów oraz na podejściu sektorowym będzie zastępowany stopniowo podejściem zintegrowanym, uwzględniającym różnorodność uwarunkowań społecznych, gospodarczych i endogenicznych poszczególnych obszarów.
2. Podstawą wyjaśniania dualizmu procesów rozwojowych w przestrzeni w układzie obszary wzrostu i obszary stagnacji gospodarczej jest teoria rozwoju spolaryzowanego lub rozwoju policentrycznego (Martin, Sunley, 2011).
3. **Samo współwystępowanie na obszarach wiejskich obszarów wzrostu i obszarów stagnacji gospodarczych nie musi oznaczać bariery dla procesu rozwoju.** Ograniczeniem rozwoju jest natomiast zbyt duża skala różnic między poziomem rozwoju tych obszarów, która może prowadzić do „procesu wypłukiwania” ludzi i kapitału.
4. Niwelowania różnic w rozwoju społeczno- gospodarczym oraz uzyskiwanie korzyści z występowania zróżnicowania przestrzennego jest możliwe przy otwarciu się obszarów stagnacji gospodarczej na działania z zewnątrz oraz występowanie relacji między tymi obszarami. Warunkiem koniecznym jest pozytywne oddziaływanie obszaru o wyższym poziomie rozwoju na jego otoczenie.
5. Warunkiem niezbędnym dla zahamowania „procesów wymywania” jest zapewnienie obszarom stagnacji gospodarczej odpowiedniego wyposażenia infrastrukturalnego, które poprawia dostęp do miejsc pracy i usług oraz podniesie poziom życia mieszkańców. Zmiany te ograniczą recesję gospodarczą i odpływ ludności.
6. Rozwój obszarów wiejskich opierać się powinien m. in. na działaniach zmierzających do poprawy funkcjonowania infrastruktury komunikacyjnej w celu stworzenia jak najlepszych warunków „dla dyfuzji procesów rozwojowych z obszarów wzrostu na obszary stagnacji gospodarczej” (Churski, 2010).
7. W najbliższej przyszłości kluczową rolę w rozwoju obszarów wiejskich pełnić będzie sektor usługowy oraz gospodarczy, obejmujący zarówno rzemieślników, małe i średnie przedsiębiorstwa oraz duże zakłady produkcyjne, handel i gastronomię. Lokalizacja dużych zakładów produkcyjnych na obszarach wiejskich przyczyni się do poszerzenia rynku pracy w zawodach pozarolniczych.
8. W dalszym ciągu ważną rolę pełnić będzie gospodarka rolna oraz związana z nią strefa usług dla rolnictwa, rozumiana jako bardzo ważna działalność zmierzająca w kierunku ochrony wiejskiego krajobrazu kulturowego i zachowania bioróżnorodności w przyrodzie.
Utrzymanie zrównoważonego zagospodarowania gruntami rolnymi gwarantuje wystarczające dochody dla rolników, a jednocześnie przyczynia się do ochrony dziedzictwa kulturowego oraz zapobiega dewastacji gleb. Ponadto zachowanie i pielęgnacja krajobrazu kulturowego jest podstawą dla rozwoju turystyki wiejskiej.
9. Należy podkreślić, że rozwój demograficzny i gospodarczy na obszarach wiejskich jest wzajemnie zależny. Długoterminowy i w miarę stabilny rozwój demograficzny zapewnia stabilność na rynku pracy i odwrotnie. Stabilny rynek pracy przyczynia się do zmniejszenia odpływu ludności, szczególnie młodej do miast.
10. „Zatrzymanie” ludności młodej, szczególnie kobiet na obszarach wiejskich wymagać będzie podnoszenia warunków życia na wsi, uczynienia jej bardziej atrakcyjnym niż w mieście. W tym celu ważną jest rozbudowa infrastruktury społecznej, zwiększenie dostępu do edukacji wczesnoszkolnej, podstawowej i szkół średnich oraz podstawowej opieki medycznej.

A zatem istotą rozwoju społeczno-gospodarczego jest dualizmu procesów rozwoju prowadzący do powstawania obszarów wzrostu, których relacje funkcjonalno-przestrzenne z obszarami stagnacji gospodarczej zapewniają rozwój całego obszaru. Pogląd ten, określany zmianą paradygmatu polityki rozwoju z wyrównawczego na tzw. polaryzacyjny – dyfuzyjny jest powszechnie popierany m.in. przez OECD i Bank Światowy (Regional Development..., 2010). Procedura badawcza pracy przebiegała etapowo a wyłonione wnioski pozwalają stwierdzić, że cel pracy został osiągnięty.

4.2.7. Wkład pracy w poszerzenie dotychczasowego stanu wiedzy oraz jej znaczenie aplikacyjne

Przedstawiona monografia stanowi pierwsze tak kompleksowe opracowanie zmian zachodzących w sferze społecznej i gospodarczej, odnoszących się jednocześnie do polskich i niemieckich obszarów wiejskich. W polskiej i niemieckiej literaturze przedmiotu brak było naukowego opracowania, przedstawiającego jak najszersze spektrum zagadnień empirycznych na obszarze Polski w porównaniu z innymi krajami Unii Europejskiej. Niniejsza praca wypełnia tę lukę poznawczą i może stanowić istotny wkład w rozwój badań nad przemianami społeczno-gospodarczymi obszarów wiejskich Europy Środkowo-Wschodniej. Nowatorskim osiągnięciem badawczym jest porównanie poziomu rozwoju obszarów wiejskich Polski i Niemiec w odniesieniu do „wspólnego mianownika”, tj. macierz informacji przestrzennej ujęta została w postaci jednego zbioru. Wyznaczone cele pracy pozwoliły poszerzyć wiedzę o współczesnych uwarunkowaniach rozwoju obszarów wiejskich oraz o zachodzących przemianach społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich Polski i Niemiec.

Monografia ma charakter interdyscyplinarny, porusza wiele niezwykle istotnych kwestii końca pewnego porządku społeczno-gospodarczego i kształtowania się nowego. Wymienione procesy społeczno-gospodarcze zlokalizowane zostały na obszarze relatywnie małym, co pozwoliło obserwować je w sposób „laboratoryjnie czysty”, a więc bez komplikacji. Główny nacisk w pracy położono na wyjaśnienie strukturalno-funkcjonalne z próbą ogólnej syntezy w postaci modelu rozwojowego odwołującego się do uwarunkowań zarówno historycznych, jak i współczesnych.

Mając na uwadze przeprowadzone przeze mnie studia teoretyczne i badania empiryczne w kraju i za granicą w ramach przedłożonej do oceny monografii, uważam że stanowi ona ważny wkład w rozwój nauk geograficzno-ekonomicznych. Wkład ten można syntetycznie przedstawić w odniesieniu do jej walorów teoretycznych, empiryczno--diagnostycznych, metodycznych oraz aplikacyjnych.

Walog teoretyczny monografii:

- (1) Niniejsza monografia wypełnia lukę poznawczą dotyczącą zebrania, uporządkowania i krytycznej analizy modeli i koncepcji wyjaśniających kształtowanie się w przestrzeni ekonomicznej obszarów wzrostu i obszarów stagnacji gospodarczej. Na podstawie przedstawionych teoretycznych koncepcji rozwoju wskazano na modele polaryzacji, jako najbliższe koncepcje wyjaśniające dualizm procesów rozwojowych na obszarach wiejskich Polski i Niemiec. Konsekwencją procesów polaryzacji jest dychotomiczny podział na obszary wzrostu, zwane w literaturze francuskiej jako „bieguny wzrostu” (Perroux, 1991), niemieckiej jako „geograficzne centra wzrostu” (Hirschman, 1958, 1981) lub amerykańskiej jako „centrum-rdzeń-peryferie” (Friedman, 1986) oraz obszary stagnacji gospodarczej. Rozwój gospodarczy tych obszarów zależy od działalności gospodarczej „jednostek motorycznych” oraz szeregu procesów „rozprzestrzeniania i wymywania” (Myrdal, 1974).
- (2) W pracy dokonano systematyki dotychczasowej wiedzy na temat miejsca i roli obszarów wiejskich w rozwoju społeczno-gospodarczym Polski, Niemiec oraz Unii Europejskiej w oparciu o polską i zagraniczną literaturę przedmiotu. Uporządkowano wielość pojęć związanych z rozwojem i wzrostem społecznym i gospodarczym, które stanowiły fundament analizy przestrzennej i ilościowej.
- (3) Ważnym elementem pracy było rozpoznanie i identyfikacja lokalnych uwarunkowań rozwoju społeczno-gospodarczego, ze szczególnym uwzględnieniem czynnika historycznego, który był i nadal pozostaje jednym z najważniejszych czynników wyjaśniających współczesne zróżnicowanie społeczno-ekonomiczne obszarów wiejskich na część zachodnią „lepiej rozwiniętą i wschodnią relatywnie opóźnioną”.

Walog empiryczno-diagnostyczny

- (1) Monografia stanowi pogłębione studium uporządkowania mechanizmu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich i obejmuje bardzo szerokie spektrum zagadnień empirycznych uwzględniających indywidualne cechy każdego regionu Polski w porównaniu z innymi obszarami wiejskimi UE, tj. z krajem sąsiednim, jakim są Niemcy. Praca wykracza poza

opisowy charakter i przy pomocy koncepcji teoretycznych wyjaśnia procesy i mechanizmy rozwoju regionalnego.

- (2) Analiza różnic i podobieństw poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich Polski i Niemiec (dawnego NRD) w jednej jednostce przestrzennej (statystycznej) stanowi nowatorskie podejście badawcze. Takie ujęcie badawcze pozwoliło na jeszcze pełniejsze i dokładniejsze uchwycenie charakteru, tempa i kierunków zmian społeczno- gospodarczych oraz wyłonienie różnic rozwojowych zachodzących na obszarach wiejskich.
- (3) Identyfikacja i charakterystyka mechanizmów wyjaśniających zróżnicowanie rozwoju społeczno-ekonomicznego Polski i Niemiec ukazała jego wieloaspektowość. W pracy przedstawiono i naukowo potwierdzono zmiany społeczne i gospodarcze zachodzące na obszarach wiejskich, wyłoniono obszary wzrostu i stagnacji gospodarczej oraz zidentyfikowano istotne czynniki rozwoju regionalnego w wybranych aspektach, które wpływają na zróżnicowanie rozwoju obszarów wiejskich.

Wartość metodologiczną

- (1) Z punktu widzenia metodyki badań na uwagę zasługuje wprowadzenie do analizy szeregu mierników oceny poziomu rozwoju obszarów wiejskich z uwzględnieniem zróżnicowania skali. Osiągnięcie celów o charakterze empirycznym wymagało opracowania macierzy informacji przestrzennej złożonej z materiałów wtórnych pochodzących m.in. z Powszechny Spis Rolny z 2002 r. oraz przeprowadzonego po raz pierwszy w Polsce ujednoliconego Spisu Rolnego z 2010 r. Dodatkowo baza danych wzbogacona została o dane pierwotne pochodzące z własnych obserwacji i badań terenowych (wyniki badań ankietowych, wywiady kwestionariuszowe z przedstawicielami jednostek samorządowych). Przygotowanie i opracowanie bazy danych statystycznych, wynikające m.in. ze zmiany granic administracyjnych jednostek powiatowych jest, obok moich badań empirycznych jednym z ważniejszych elementów monografii i stanowi autorski wkład w międzynarodowe studia nad przemianami społeczno-gospodarczymi obszarów wiejskich w Europie Środkowo-Wschodniej. Opracowana baza danych pozwoliła na zweryfikowanie postawionych w pracy hipotez badawczych, których sprawdzenie nie zawsze byłoby możliwe tylko na podstawie danych wtórnych.
- (2) Osiągnięciem w aspekcie metodologicznym jest autorskie opracowanie kompleksowej i wieloaspektowej koncepcji badań nad przemianami społeczno-gospodarczymi obszarów wiejskich, w oparciu o koncepcje teoretyczne (m.in. rozwoju zrównoważonego, wielofunkcyjnego, zintegrowanego) i modele polaryzacji. Zaproponowana wieloaspektowa koncepcja badań ma charakter uniwersalny i może znaleźć zastosowanie w dalszych badaniach nad przemianami społeczno-gospodarczymi w Europie Środkowo-Wschodniej.
- (3) Zastosowany w pracy model ekonometryczny uwzględnia wiedzę z zakresu teorii ekonomii, nowoczesnej ekonomicznej teorii regionów, a także tradycje badawcze. Analiza współzależności pomiędzy poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego a składowymi strukturami rozwoju zjawiska została przeprowadzona za pomocą korelacji i modelowania regresyjnego. Przyjęty model regresji liniowej ma postać równania i pozwala na porównanie kierunku i natężenia wpływu poszczególnych czynników na rozwój analizowanego obszaru. Cecha stanowiąca poziom rozwoju społeczno-gospodarczego powiatów stanowi zmienną zależną Y (objaśnianą), a pozostałe cechy traktowane są jako zmienne niezależne X (objaśniające).
- (4) Warsztat badań przestrzennych poszerzono o wielowymiarową analizę porównawczą, która pozwoliła na uchwycenie dynamiki procesów czasowo-przestrzennych oraz na zbadanie przestrzennego zróżnicowania poziomu rozwoju społecznego, gospodarczego i przestrzennego.
- (5) W toku badań dokonano hierarchizacji obiektów i ich zbiorów w wielowymiarowej przestrzeni cech, a następnie wyodrębniono jakościowo jednorodny podzbiór obiektów, oceniono siłę i kierunek ich wpływu na zmienną syntetyczną oraz wyznaczono wzorce rozwoju. Wykorzystanie mierników umożliwiło zbadanie siły związku między wybranymi

cechami rozwoju a syntetycznym wskaźnikiem określającym poziom rozwoju społeczno-gospodarczego.

Wartość aplikacyjna

- (1) Wartością aplikacyjną pracy jest naukowe zweryfikowanie tezy o przestrzennym zróżnicowaniu **poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, a które wyjaśnia dostępność przestrzenna obszarów wiejskich na osi centrum–peryferie oraz przeszłość polityczno-historyczna na osi Europa Środkowo-Wschodnia a Europa Zachodnia.**
- (2) Bardzo ważne znaczenie ma tematyka podjętych badań, które jest centrum zainteresowań zarówno świata nauki (ekonomistów, geografów) ale również planistów oraz przedstawicieli samorządów regionalnych, realizujących politykę społeczną UE. Rzetelne i szczegółowe wyniki badań mogą przyczynić się do lepszego zrozumienia uwarunkowań i przestrzennego zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich Polski i Niemiec Wschodnich.
- (3) Sformułowane liczne wnioski i rekomendacje mogą być wykorzystane w pracach nad programowaniem regionalnym i transgranicznym, szczególnie obszarów przygranicznych, charakteryzujących się największym rozmiarem procesów depopulacyjnych po stronie niemieckiej. Obszary wiejskie o szczególnych problemach: demograficznych (depopulacja ludności), gospodarczych (wysokie bezrobocie), ekonomicznych (rozdrobniona struktura agrarna, niska dochodowość), społecznych (wykluczenie społeczne na obszarach po PGR), ekologicznych (degradacja środowiska naturalnego) powinny być objęte specjalną opieką ze strony państwa.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo - badawczych

5.1. Główne obszary badawcze

Mój dorobek naukowy związany jest z geografią społeczno-ekonomiczną i gospodarką przestrzenną. Przedmiotem moich zainteresowań są struktury przestrzenne zjawisk i procesów społeczno-ekonomicznych oraz ich współzależności. Pojęcie struktury przestrzennej służy do zrekonstruowania określonego stanu systemu społeczno-ekonomicznego, który warunkowany jest procesami rozwojowymi. Podejmowana przeze mnie problematyka badawcza w ramach geografii społeczno-ekonomicznej łączy w sobie zarówno zagadnienia metodologiczne, jak i aplikacyjne. Równocześnie w badaniach naukowych staram się łączyć teorię z empirią oraz geografię z ekonomią i turystyką. Profil moich badań naukowych łączy 4 nurty:

- (1) rozwój społeczno-gospodarczy obszarów wiejskich,**
- (2) geografia rolnictwa,**
- (3) planowanie i zagospodarowanie przestrzenne obszarów wiejskich,**
- (4) geografia turystyczna.**

Prace należące do tego nurtu badawczego, zarówno teoretyczne, przeglądowe, jak i empiryczne stanowią 97% mojego autorstwa lub współautorstwa.

(1) Główny nurt moich badań stanowi **rozwój społeczno-gospodarczy i przestrzenny obszarów wiejskich**. Tematyką tą zajmuje się od początku mojej pracy naukowej i podejmowałam w tym czasie wiele różnych problemów badawczych, które można sklasyfikować do 3 grup problemowych: (1a) przekształcenia funkcjonalno-strukturalne i przestrzenne obszarów wiejskich w warunkach transformacji gospodarczej oraz integracji międzynarodowej, (1b) współczesne uwarunkowania i mechanizmy rozwoju obszarów wiejskich, (1c) rozwój wielofunkcyjny i zrównoważony obszarów wiejskich. Jako sposób i formę wyjaśniania społeczno-ekonomicznych struktur przestrzennych przyjąłam kierunek przestrzenny (chorologiczny), zainspirowany badaniami *Regional Science*, który przyjmuje analizę przestrzenną i modelowanie matematyczne.

(1a) Badania nad **przekształceniami funkcjonalno- strukturalnymi i przestrzennymi obszarów wiejskich w warunkach transformacji gospodarczej oraz integracji międzynarodowej** stanowią

główny wątek moich badań nad rozwojem społeczno-gospodarczym obszarów wiejskich. Badania te były konsekwencją zainteresowań rozwijanych podczas studiów geografii przypadających na początek lat 90., tj. okres wielkich zmian politycznych i gospodarczych w Europie Środkowo-Wschodniej, które zapoczątkowały nowy, nieznany dotychczas w historii gospodarczej Europy okres transformacji systemowej. Przed uzyskaniem stopnia doktora (w latach 1996-2002) zajmowałam się przemianami społecznymi i gospodarczymi wynikającymi z transformacji ustrojowej w Polsce i w krajach posocjalistycznych, tj. w b. Niemieckiej Republice Demokratycznej, a w szczególności zachodzącymi na obszarach wiejskich Pomorza Nadwiślańskiego oraz Meklemburgii-Pomorza Przedniego. W momencie podjęcia przeze mnie studiów porównawczych Polski i Niemiec, problematyka ta była słabo rozpoznana i rzadko przedstawiana w badaniach z zakresu geografii społeczno-ekonomicznej.

Powyższy aspekt badań został wybrany w związku ze zdobytą wiedzą w trakcie stażu naukowego na Freie Universität, Fakultät für Geowissenschaften w Berlinie w ramach przyznanych mi stypendiów naukowych DAAD i GFPS (1998, 1999) oraz grantów UMK (1998, 2002). Moje zainteresowania badawcze rozwijałam również podczas stażu naukowego we Francji na Université de Paris Sorbonne oraz na Université de Metz. Wyniki moich badań prezentowałam w międzynarodowym środowisku naukowym podczas International Conference nt. *“The Soviet Legacy in the ECEC and in the CIS, brake or driving force of the present changes and evolution”* w Paryżu oraz International Conference nt. *“Between Schengen space and enlargement to the East: the territorial recombining of the European Union”* w Metz. Mój referat został wydany przez wydawnictwo University of Paris-Sorbonne.

- Jezierska-Thöle A. (2004). La nouvelle fonction des manoirs touristiques dans l'espace rural en Pologne : l'exemple de la région de Torun. W: Y. Richard, A.-L. Sanguin (ed.), *L'Europe de l'Est quinze ans après la chute du mur : des pays baltes à l'ex-Yougoslavie*, 177-185.

Z tamtego okresu pochodzą artykuły, w których rozwijałam tezy, będące inspiracją do pracy doktorskiej m.in.:

- Falkowski J., Jezierska A. (1996). Przemiany społeczno-ekonomiczne obszarów wiejskich Pomorza Nadwiślańskiego. *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Geografia*, 28, 165-191.
- Jezierska A. (1998). Przemiany struktury agrarnej na terenie nowych i starych landów Niemiec. W: H. Sasinowski, R. Rudnicki (red.), *Gospodarka przestrzenna obszarów wiejskich Polski, strategia ekorozwoju w warunkach integracji z Unią Europejską*. Białystok, Toruń, Politechnika Białostocka, 1998, 132-136.
- Jezierska-Thöle A. (2000). Przekształcenia strukturalne rolnictwa Meklemburgii i Pomorza Nadwiślańskiego (studium porównawcze w warunkach integracji z Unią Europejską). W: B. Górz (red.), *Szanse rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich ze szczególnym uwzględnieniem pogranicza polsko-ukraińskiego*. Lublin, Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 150-155.
- Jezierska-Thöle A. (2002). Migracje ludności na obszarach wiejskich Pomorza Nadwiślańskiego w latach 1988-1998. W: E., Rydz (red.), *Zróźnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich w aspekcie społeczno-demograficznym*. Słupsk, Wyd. Pomorskiej Akademii Pedagogicznej, 21-31.

Do ważniejszych praktycznych osiągnięć w początkowym okresie mojej kariery naukowej zaliczam pracę zespołową nad opracowywaniem Strategii Rozwoju dla gmin b. woj. toruńskiego i włocławskiego (Zbiczno, Unisław, Zakrzewo) oraz udział w polsko-bułgarskim seminarium naukowym nt. *„Transformation of Polish and Bulgarian agriculture after 1989”*, organizowanym przez Instytut Geografii PAN w Warszawie, który pozwolił mi umiędzynarodować moje zainteresowania badawcze w pierwszym okresie kariery naukowej. Mój referat został opublikowany w czasopiśmie naukowym *Bulgarian Academy of Sciences*.

- Jezierska A. (1998). Agricultural management of the land on the protected grounds on the example of Brodnicki Landscape Park. *Problemi na Geografijata/B"lgarska Akademiya na Naukite*, 1-2, 99-105.

Wraz z rozwojem zainteresowania problematyką obszarów wiejskich ważnym nurtem badawczym stało się rozpoznanie mechanizmów, zjawisk i procesów opóźniających, bądź przyspieszających rozwój społeczno-gospodarczy. Efektem moich dociekań była praca doktorska pt. *„Przemiany funkcjonalno-przestrzenne Pomorza Nadwiślańskiego i Meklemburgii-Pomorza Przedniego w latach 1988-1996”* obroniona na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi w 2002 roku.

Po uzyskaniu stopnia doktora poszerzyłam główny nurt moich zainteresowań badawczych o analizę porównawczą rozwoju społeczno-gospodarczego (przed i po integracji Polski z Unią Europejską) w układzie przestrzennym, w aspekcie demograficznym, społecznym, gospodarczym i

infrastrukturalnym wykorzystując nowe ujęcia teoretyczne i modelowe. Podjęłam również próbę sklasyfikowania ich pod względem struktury społeczno-gospodarczej i poziomu rozwoju. Obszar badań poszerzony został o Polskę Północną i Zachodnią oraz Niemcy Wschodnie. Tytułem przykładu analizy demograficznej można wskazać artykuły:

- w czasopiśmie Web of Science Core Collection
- Jezierska-Thöle A., Janzen J. (2016). Changes in resources and quality of human capital in rural areas of Poland and East Germany. W: T., Löster, T., Pavelka (ed.), *The 10th International Days of Statistics and Economics*, Prague, Slaný: Melandrium, 723-733.
- w czasopiśmie listy B MNiSW
- Jezierska-Thöle A. (2016). Zmiany w zasobach i jakości kapitału ludzkiego na obszarach wiejskich Polski i wschodnich Niemiec. *Studia Obszarów Wiejskich*, 163-183.
- Gwiaździńska-Goraj M., Jezierska-Thöle A. (2013). Zmiany w strukturze pracujących i bezrobocia na obszarach wiejskich Polski Północnej i Zachodniej oraz Niemiec Wschodnich. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica*, 13, 115-131.

Przedmiotem moich badań były zmiany w kapitale ludzkim (procesy koncentracji i redystrybucji ludności, struktury demograficzne i społeczno-zawodowe ludności) kształtujące się pod wpływem polityki regionalnej UE. Analiza porównawcza zmian demograficznych pozwoliła na wyłonienie obszarów wzrostu kapitału ludzkiego oraz potencjalnych obszarów problemowych. W badaniach określiłam wspólne cechy dla Polski i Niemiec, tj. bipolarność regionalną procesów demograficznych, wskazałam, że nadal utrzymuje się historyczny podział na regiony „stare” i względnie „młode” oraz wyróżniłam regiony charakteryzujące się wzrostem oraz spadkiem kapitału ludzkiego pod względem stanu, dynamiki i struktury ludności. (Jezierska-Thöle, Janzen 2016). Wyniki badań jednoznacznie wskazywały, że duże różnice w strukturze wieku ludności niekorzystnie wpływają na wskaźnik obciążenia ekonomicznego i tym samym przyczyniają się do pogłębiania dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego między miastem a wsią. Tymczasem zmiana priorytetów w rozwoju obszarów wiejskich, tj. odejście od pojmowania obszaru wiejskiego w kategoriach agrocentrycznych, a wzmocnienie procesów deagraryzacji wsi i rozwój pozarolniczych funkcji wymaga dywersyfikacji aktywności ekonomicznej ludności wiejskiej. W obliczu rozwoju wielofunkcyjnego wsi zwiększa się rola kapitału ludzkiego zarówno jego ilości, jak i jakości przy wyznaczaniu strategii i kierunków przekształceń społeczno-gospodarczych obszarów wiejskich (Jezierska-Thöle, 2009). Ważnym aspektem moich badań była również analiza zmian w strukturze zatrudnienia i w poziomie bezrobocia na obszarach wiejskich oraz określenie typów zatrudnienia. W analizie porównawczej wykazałam, że zarówno w Polsce, jak i w Niemczech nasila się proces tercjalizacji gospodarki, czyli zmniejszenia zatrudnienia w sektorze rolnictwa, przemysłu i budownictwa na korzyść sektora usług (Gwiaździńska-Goraj M., Jezierska-Thöle A., 2013). Równolegle rozszerzałam moje badania i podejmowałam nowe wątki o zmiany ilościowe i jakościowe siły roboczej w rolnictwie na tle zmian nowych krajów członkowskich Unii Europejskiej. Charakterystyka zasobów siły roboczej w gospodarstwach rolnych obejmowała cechy społeczno-demograficzne i ekonomiczne (Jezierska-Thöle, Biczkowski, 2009). Nakłady pracy w rolnictwie przedstawiłam w odniesieniu do grup wielkościowych gospodarstw rolnych, na tle uwarunkowań historycznych, które wpłynęły na wielkość i strukturę siły roboczej w rolnictwie (Jezierska-Thöle, 2009). W przeprowadzonych badaniach wykazałam, że zróżnicowanie przestrzenne zasobów pracy w gospodarstwach rolnych jest determinowane przez uwarunkowania historyczne oraz ekonomiczne (wielkość gospodarstw rolnych). Tym zagadnieniom poświęciłam następujące artykuły:

- w czasopiśmie listy B MNiSW
- Jezierska-Thöle A., Biczkowski M. (2009). Wpływ członkostwa Polski w Unii Europejskiej na zmiany zasobów siły roboczej w rolnictwie. *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Problemy Rolnictwa Światowego*, 7, 38-49.
- Jezierska-Thöle A. (2009). Zmiany ilościowe i jakościowe zasobów siły roboczej w rolnictwie polskim w aspekcie członkostwa Polski w Unii Europejskiej. *Studia Obszarów Wiejskich*, 17, 87-101.
- Jezierska-Thöle A., Janzen J. (2012). Przemiany demograficzne i gospodarki rolnej w wiejskiej strefie przygranicznej Niemiec i Polski. *Acta Scientiarum Polonorum. Administratio Locorum*, (11)3, 97-108.

- Gwiaździńska-Goraj M., Jezierska-Thöle A. (2013). Zasoby pracy w gospodarstwach rolnych oraz problemy bezrobocia ukrytego w Północnej Polsce. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, (15)5, 103-109.

- w monografii w j. niemieckim

- Jezierska-Thöle A., Kluba M., (2012). Der Einfluss der EU-Mitgliedschaft Polens auf die demographischen Veränderungen in der polnischen Landwirtschaft. W: E. Bojenko-Izdebska et al., (hrsg.). *Gemeinsame Wege? Transformation in Deutschland und Polen*. Berlin, OEZ-Verlag, 121-134.

Przejawem kontynuacji badań zapoczątkowanych w Niemczech były ponowne staże naukowe na Freie Universität w Berlinie, naukowo-dydaktyczne (Staff Mobility for Teaching-Mobility Agreement) oraz zawodowe (Fundusz Młodych Pracowników) na Potsdamer Universität w Institut für Geographie, podczas których prowadziłam wykłady nt. „Sozio- ökonomische Situation in Polen” oraz byłam wykonawcą projektów naukowych nt. „Socio-economic changes of Poland and Germany”. Długofalowym efektem stażu było poświęcenie szeregu późniejszych publikacji oraz cyklicznych wystąpień konferencyjnych, zarówno w kraju m.in. na UW we Wrocławiu, nt. „Przekształceń regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych” oraz SGGW w Warszawie, nt. „Problemy rolnictwa światowego”, jak i za granicą m.in. w Europäische Akademie w Berlinie, nt. „European Regions in Transition: Democracy Development in Poland and Germany”. W moich badaniach podjęłam próbę wyznaczenia wiejskich obszarów peryferyjnych oraz sklasyfikowania ich pod względem struktury społeczno-gospodarczej. Efektem tych prac są artykuły:

- w czasopiśmie Web of Science Core Collection

- Biczkowski M., Jezierska-Thöle A., Adamiak Cz. (2018). The influence of common agricultural policy on the economic development of rural areas in Poland. W: T. Löster, T. Pavelka (ed.), *The 10th International Days of Statistics and Economics*, Prague: Slaný, Melandrium.

- w czasopiśmie zagranicznych:

- Gwiaździńska-Goraj M. Jezierska-Thöle A. (2013). Functional changes of the rural areas in Poland: case study: Warmińsko-Mazurskie Voivodeship. *Journal of Settlements and Spatial Planning*, (4)1, 53-58.

- jako rozdział w monografii:

- Jezierska-Thöle A., Wojciechowski M., Janzen J. (2011). Przekształcenia społeczno-gospodarcze obszarów wiejskich Niemiec Wschodnich na przykładzie Landkreis Oder-Spree w Brandenburgii. W: B., Namyślak (red.), *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych. T. 2, Zmiany funkcjonalno-przestrzenne miast i obszarów wiejskich*. Wrocław: Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego. Uniwersytet Wrocławski, 219-233.

- w czasopiśmie listy B MNiSW

- Jezierska-Thöle A. (2010). Zmiany poziomu rozwoju infrastruktury i jej wpływ na rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich na przykładzie województw kujawsko-pomorskiego i pomorskiego. *Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia*, (9)3, 129-143.

Ponadto zajmowałam się weryfikacją metod umożliwiających analizę przemian społecznych i gospodarczych w czasie i przestrzeni oraz rozpoznaniem siły związku oraz wpływu zmian procesów transformacji na tempo i kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego.

- Jezierska-Thöle A., Kluba M. (2012). Zastosowanie metody modelu potencjału do badań struktury przestrzennej rolnictwa Polski. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, (14)3, 132-135.

Podsumowaniem badań nad przemianami społeczno-gospodarczymi było opublikowanie dwóch monografii naukowych. Pierwsza była jednocześnie częścią przeredagowanej i uzupełnionej o nowe wątki badawcze rozprawą doktorską (zrealizowaną w ramach grantu ministerialnego MNiSW):

- Jezierska-Thöle A. (2006). *Przekształcenia społeczno-gospodarcze obszarów wiejskich Pomorza Nadwiślańskiego w latach 1988-1998*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 216 s.

Druga była wynikiem mojej pracy w zespole autorskim, składającym się z przedstawicieli różnych środowisk naukowych z Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie, Politechniki Warszawskiej w Warszawie, Uniwersytetu Warmińsko Mazurskiego w Olsztynie, Instytutu Upraw Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach, Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu przy opracowywaniu monografii pt. „Obszary problemowe: uwarunkowania, identyfikacja, sanacja”. Efektem tych prac jest książka:

- Prus B., Jezierska-Thöle A., Woch F., Świdwiński J., Denis M., Gwiazdzińska-Goraj M., Goraj S., Raszka B., Turek A. (2015). *Obszary problemowe: uwarunkowania, identyfikacja, sanacja*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Rolniczego, 171 s. (mój udział: rozdział 2, s. 16-44).

(1b) Po uzyskaniu stopnia doktora równolegle poszerzyłam główny nurt moich zainteresowań badawczych o **współczesne uwarunkowania i mechanizmy rozwoju obszarów wiejskich**. Przedmiotem moich badań było określenie mechanizmów wyjaśniających dysproporcje w rozwoju społeczno-gospodarczym obszarów wiejskich na podstawie determinantów rozwoju oraz współczesnych koncepcji i modeli rozwoju regionalnego (Jezierska-Thöle, 2006). Podjęcie tego tematu, jako problemu badawczego wynikało ze zróżnicowanej sytuacji społeczno-ekonomicznej obszarów wiejskich i małych miast oraz z założeń, że rozwój regionów opiera się na zasobach wewnętrznych i endogenicznej strategii rozwoju, nie wykluczając umiejętnego wykorzystania zewnętrznych doświadczeń i kapitałów. Analiza struktur i procesów społeczno-gospodarczych wykazała, że trudności w rozwiązywaniu problemów społecznych i ekonomicznych wynikają, m.in. z niewłaściwego wykorzystania regionalnego potencjału endogenicznego (Jezierska-Thöle, Gwiazdzińska-Goraj, 2011). Zauważono duże dysproporcje w poziomie rozwoju poszczególnych regionów. Sytuacja ta jest sprzeczna z podstawowym założeniem rozwoju zrównoważonego Unii Europejskiej, która ograniczania skalę zróżnicowań międzyregionalnych. Zróżnicowanie regionalne widoczne jest w trzech płaszczyznach: ekonomicznej (wzrost rozpiętości w wskaźniku przedsiębiorczości), społecznej (regresja i stagnacja demograficzna) i przestrzennej (w nierównomiernym poziomie rozwoju infrastruktury). Dużą szansę aktywizacji upatruje się w wykorzystaniu potencjału przyrodniczego, tj. w rozwoju turystyki i rekreacji (zwłaszcza agroturystyki). Wyniki badań jednoznacznie wskazywały na konieczność pobudzania wewnętrznych procesów rozwojowych bazujących na zasobach lokalnych, z uwagi że dobrze wykorzystany potencjał endogeniczny jest narzędziem dla samonapędzającego się rozwoju nowoczesnej gospodarki. Efektem tych dociekań stały się m.in. następujące publikacje:

- w czasopismach listy B MNiSW

- Jezierska-Thöle A., Gwiazdzińska-Goraj M. (2011). Zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy małych miast na podstawie endogenicznego potencjału województw kujawsko-pomorskiego i warmińsko-mazurskiego. *Studia KPZK PAN*, 136, 167-187.

- rozdział w monografii

- Jezierska-Thöle A. (2006). Determinanty rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich Pomorza Nadwiślańskiego w latach 1988-2002. W: B. Głębocki, E. Kacprzak (red.), *Przemiany struktury przestrzennej rolnictwa: sukcesy i niepowodzenia*. Poznań: Bogucki Wyd. Naukowe, 177-195.

Badania wskazały, że konieczne jest budowanie nowego zasobu endogenicznego umożliwiającego rozwój nowoczesnej gospodarki, polityki innowacyjnej i technologicznej. Dywersyfikacja gospodarki regionalnej skierowana powinna być na rozbudowę lokalnych instytucji badawczych, rozwój badań innowacyjnych, tworzenie nowych filii uczelni technicznych w oparciu o własny kapitał ludzki według modelu „uczącego się regionu” (*learning region*). Wyniki badań przedstawiono w następujących publikacjach:

- w czasopismach listy B MNiSW

- Jezierska-Thöle A., Kluba M., Weitz A. (2016). Wprowadzanie innowacji w gospodarstwach rolnych na obszarze Brodnickiego Parku Krajobrazowego. W: M. Biczkowski (red.), *Społeczno-ekonomiczny wymiar innowacyjności na obszarach wiejskich*. *Studia KPZK PAN*, 173, 225-235.
- Jezierska-Thöle A., Biczkowski M. (2014). Rozwój obszarów wiejskich Polski w gospodarce opartej na wiedzy. W: S. Ciok, K. Janc, *Współczesne wyzwania polityki regionalnej i gospodarki przestrzennej*. Wrocław: *Rozprawy Naukowe IGIR UW*, 2, 247-257.
- Jezierska-Thöle A., Biczkowski M. (2013). Znaczenie i uwarunkowania innowacyjności w rolnictwie w Polsce. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, (15)2, 124-131.

- w czasopismach zagranicznych

- Jezierska-Thöle A. (2015). Development of rural areas in Poland in the knowledge economy. *International Journal of Humanities Social Sciences and Education*, (2)7, 89-94.

Wyniki moich badań stały się częścią *Atlasu Internetowego Województwa Kujawsko-Pomorskiego* (2015), opracowanego w ramach projektu wielozespołowego Wydziału Nauk o Ziemi UMK finansowanego przez Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego. W projekcie byłam odpowiedzialna za przygotowanie kompozycji mapowych oraz opisy do map działu: „Innowacyjność gospodarki i powiązania międzynarodowe”. Wybrane kompozycje mapowe wraz z opisem zostały przedstawione w publikacji wydanej drukiem „Atlas województwa kujawsko-pomorskiego”, Z. Kozieł (red.), M. Sobiech (red. kartogr.), Toruń: Wyd. UMK, 2015. S. 117. W „*Atlasie...*” znalazły się następujące mapy mojego współautorstwa:

- Jezierska-Thöle A., Biczkowski M. (2015), *Innowacyjność gospodarki i powiązania międzynarodowe: wskaźnik przedsiębiorczości zagranicznej w 2013 r.* ok. 1:2 200 000.
- Jezierska-Thöle A., Biczkowski M. (2015). *Innowacyjność gospodarki i powiązania międzynarodowe: udział spółek z kapitałem zagranicznym na 1000 firm w sektorze prywatnym w 2013 r.* ok. 1:2 200 000.
- Biczkowski M., Jezierska-Thöle A. (2015). *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw 1:1 000 000.*
- oraz kompozycje mapowe jako dokument elektroniczny:
- Jezierska-Thöle A., Biczkowski M. (2015). *Innowacyjność gospodarki i powiązania międzynarodowe 1:1 000 000.*
- Biczkowski M., Jezierska-Thöle A. (2015). *Działalność badawczo-rozwojowa 1:1 000 000.*
- Biczkowski M., Jezierska-Thöle A. (2015). *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw 1:1 000 000.*
- Biczkowski M., Jezierska-Thöle A. (2015). *Liczba firm oraz wielkość zatrudnienia w firmach z kapitałem zagranicznym 1:1 000 000.*
- Biczkowski M., Jezierska-Thöle A. (2015). *Lokalizacja firm według kraju pochodzenia oraz branży produkcyjnej 1:1 000 000.*
- Biczkowski M., Jezierska-Thöle A. (2015). *Lokalizacja stref ekonomicznych oraz klastrów 1:1 000 000.*

(1c) W dalszym etapie pracy naukowej zajęłam się **rozwojem wielofunkcyjnym i zrównoważonym**, który jest obecnie najważniejszym kierunkiem rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w krajach Unii Europejskiej. Również w Polsce europejski model wielofunkcyjnego rozwoju stał się jednym z najważniejszych kategorii polityki państwa względem rolnictwa i obszarów wiejskich i jest odpowiedzią na problemy powstałe w wyniku transformacji systemowej. Kontynuację tego nurtu badawczego umożliwiło mi otrzymane stypendium DAAD (2010/11) na realizację projektu naukowego nt. „Spatial management in sustainable development in rural areas of East Germany on the example of Brandenburg” oraz stypendium KAAD (2012/13) na przeprowadzenie projektu nt. „Models of sustainable development of rural areas in the European Union on the example of the state of Brandenburg”. Istotą problemu badawczego było rozpoznanie zmian struktur funkcjonalno-przestrzennych obszarów wiejskich oraz określenie kierunków rozwoju zrównoważonego w oparciu o lokalny potencjał endogeniczny. Badania prowadziłam przy współpracy z polskimi ośrodkami naukowymi m.in. z UWM w Olsztynie (Jezierska-Thöle A., Gwiazdzińska-Goraj, 2013).

Wyniki badań wykazały, że złożoność procesów historycznych, społecznych i gospodarczych ostatnich 20. lat przyczyniły się do pogłębienia dysproporcji rozwojowych na obszarach wiejskich. Tymczasem wyrównanie regionalnych dysproporcji w rozwoju społeczno-ekonomicznym krajów i regionów stanowi ważny element polityki regionalnej Unii Europejskiej. W ramach projektu dokonałam analizy konwergencji regionalnej, który jest procesem wyrównywania, doganiania różnic poziomu rozwoju pomiędzy biednymi a bogatymi regionami a spowodowany jest szybszym tempem rozwoju regionów słabszych ekonomicznie. Badania pozwoliły odpowiedzieć na pytanie, czy obszary wiejskie Polski będą zbliżały się do siebie pod względem wielkości wybranych wskaźników ekonomicznych, czy też będą się od siebie oddalały? Wyniki badań zawarte zostały w publikacji:

- w czasopiśmie Web of Science Core Collection

- Jezierska-Thöle A., Gwiazdzińska-Goraj M. (2013). *Assessment of the level of economic development of rural areas of Northern Poland. Rural Development (innovations and sustainability).* Kaunas: *ASU Publishing Center*, (6)1. 548-552.

- w czasopiśmie listy B MNiSW

- Jezierska-Thöle A. (2013). *Analiza procesów konwergencji i dywergencji oraz ocena poziomu rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich Polski Północnej.* Toruń, *Roczniki Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej*, 12, 11-21.

Współczesny model europejskiej koncepcji rozwoju obszarów wiejskich oparty jest na dwóch koncepcjach, tj. wielofunkcyjnym rozwoju obszarów wiejskich (*multifunctionality of rural areas*) i wielofunkcyjnym rolnictwie (*multifunctionality of agriculture*). Model ten dąży do poprawy warunków życia ludności wiejskiej, prowadzenia działalności gospodarczej na obszarach wiejskich, przy nienaruszaniu środowiska przyrodniczego, krajobrazu wiejskiego i dziedzictwa kulturowego wsi. Do badań zastosowałam nowe podejście analityczne, w którym obszary wiejskie nie są rozpatrywane w kategoriach agrocentrycznych. Podejście to wynika przede wszystkim z narastania procesów deagraryzacji, rozumianej jako zmniejszenie znaczenia rolnictwa dla gospodarki wiejskiej oraz lokalnej społeczności i kultury wsi. Ważnym zadaniem było określenie potencjalnych możliwości alternatywnych źródeł dochodu ludności wiejskiej przy wykorzystaniu rezerw tkwiących zarówno w samym gospodarstwie rolnym, jak i w obrębie systemu gospodarczego wsi łączącego pracę w rolnictwie z przetwórstwem, rozwojem usług, handlu i agroturystyką. Opierając się na założeniach teorii rozwoju gospodarczego Schumpetera określiłam następujące kierunki rozwoju: produkcja surowców energetycznych oraz biomasy, rozwój rolnictwa ekologicznego i biodynamicznego na terenie parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody oraz rozwój agroturystyki. Ponadto obszary wiejskie oferują idealne warunki dla rozwoju branży zdrowotnej i rekreacyjnej (Jezierska-Thöle A., Biczkowski M., 2014). W toku badań dokonano próby określenia odpowiedniego systemu wskaźników i miar, za pomocą których możliwe jest modelowanie procesu rozwoju zrównoważonego (Jezierska-Thöle A., 2013). Wypracowanie modelu wielofunkcyjnego rozwoju ma służyć rozwojowi obszarów wiejskich i stanowić ważny element w realizacji polityki gospodarczej i ekologicznej w skali całego regionu Polski i Niemiec, w tym studiach zagospodarowania przestrzennego gmin oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (Jezierska-Thöle A., Goraj S., 2014). Efektem moich pogłębionych prac w tym zakresie są artykuły:

- w czasopiśmie listy B MNiSW

- Jezierska-Thöle A. (2013). Modele rozwoju obszarów wiejskich w ujęciu teoretycznym. *Studia Obszarów Wiejskich*, 34, 23-37.

- redakcja monografii

- Jezierskiej-Thöle, M. Biczkowski (red.), (2014). *Zintegrowany rozwój obszarów wiejskich w świetle polityki Unii Europejskiej. Wielofunkcyjność obszarów wiejskich*. Wyd. Naukowe UMK, ss.117.

- rozdziały w monografii

- Jezierska-Thöle A., Biczkowski M. (2014). Wielofunkcyjny rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich Polski: ujęcie teoretyczne. W: A. Jezierska-Thöle, M. Biczkowski (red.), *Zintegrowany rozwój obszarów wiejskich w świetle polityki Unii Europejskiej. Wielofunkcyjność obszarów wiejskich*. Wyd. Naukowe UMK, 13-28.
- Jezierska-Thöle A., Goraj S. (2014). Trwały i zrównoważony rozwój obszarów wiejskich Polski i Niemiec. W: A. Jezierska-Thöle, M. Biczkowski (red.), *Zintegrowany rozwój obszarów wiejskich w świetle polityki Unii Europejskiej. Wielofunkcyjność obszarów wiejskich*. Wyd. Naukowe UMK, 85-99.

- w zagranicznym czasopiśmie

- Jezierska-Thöle A., Biczkowski M. (2014). The analysis of conditions and level of sustainable development of rural areas in Poland and Germany. *European Journal of Sustainable Development*, (3)3, 387-394.

Wyniki badań nad **rozwojem społeczno-gospodarczym obszarów wiejskich** dostarczyły nowej wiedzy o współczesnym charakterze i kierunkach przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich oraz zostały zaprezentowane i skonfrontowane z wynikami podobnych badań:

- w Niemczech, m.in. podczas cyklicznych konferencji nt. „Städte und Regionen” (w latach 2008-2016), „Städte im demographischen Wandel” oraz w „Zentrum für Interdisziplinäre Polenstudien” (2014, 2017), we Włoszech, podczas konferencji “Sustainable Development” w Rzymie (2014), na Łotwie, podczas „Integrated and Sustainable Regional Development” w Jeļgawie, na Litwie podczas “Scientific Conference of Rural Development” w Kownie (2013, 2014, 2017, 2018), w Czechach, podczas “The International Days of Statistics and Economics w Pradze (2016, 2018) oraz na Ukrainie, podczas konferencji „Regional Conditions of Local Development” (2012).

Drugi nurt moich badań naukowych związany jest z (2) geografią rolnictwa w kontekście jego delimitacji i klasyfikacji (typologii i regionalizacji) i koncentruje się na problemach badawczych o charakterze teoretycznym, metodycznym i aplikacyjnym. W zakresie geografii rolnictwa realizuję od

początku mojej pracy naukowej następujące kierunki badań: (2a) przemiany struktury agrarnej, (2b) produkcja rolnicza (2c) absorpcja funduszy UE przez gospodarstwa rolne oraz (2d) rolnictwo ekologiczne i odnawialne źródła energii. Głównym celem badań jest typologia struktur przestrzennych rolnictwa, oparta na kompleksowej analizie użytkowania ziemi, struktury agrarnej oraz ilościowej i jakościowej produkcji rolnej. Badania obejmują szeroki zakres zagadnień z zakresu przestrzennej problematyki rolnictwa i gospodarki żywnościowej. Podjęcie przeze mnie wyżej wymienionych tematów, było efektem uczestnictwa w projekcie NCN (2012-2017) oraz w międzynarodowych projektach badawczych realizowanych we współpracy z FU Berlin oraz PU Potsdam, podczas których miałam sposobność konsultacji analizowanej problematyki z niemieckimi ekspertami. W ramach wspólnych badań opracowałam macierz informacji przestrzennej, złożoną z materiałów wtórnych pochodzących z ujednoliconego spisu rolnego z 2010 r. (przeprowadzonego po raz pierwszy w Polsce) oraz danych pierwotnych pochodzących z własnych obserwacji i badań terenowych w Niemczech.

Pierwszą grupą problemów podejmowanych w moich studiach porównawczych Polski i Niemiec stanowią (2a) **przemiany struktury agrarnej**. Celem moich badań było przedstawienie zróżnicowania przestrzennego zmiany struktury agrarnej (wielkości i własności) Polski na tle przemian struktury agrarnej Niemiec. Ważnym elementem pracy było ukazanie charakteru, tempa i kierunków zmian struktury agrarnej oraz tendencji rozwojowych gospodarstw rolnych. Efektem mojej pracy były m.in. artykuły we współpracy prof. J. Janzen z FU Berlin:

- w czasopiśmie Web of Science Core Collection

- Jezierska-Thöle A., Janzen J., Rudnicki R. (2014). Agrarian-economic structure of agricultural holdings in Poland and East Germany: selected elements of comparative analysis. *Quaestiones Geographicae*, (33)2, 87-101.
- Jezierska-Thöle A. (2016). Spatial diversity of farms by size and region in Poland and Germany. W: A. Auzina (ed.), *Integrated and sustainable regional development. Production and co-operation in agriculture. Economic Science for Rural Development*, 42, 235-243.

- zagraniczne czasopisma z listy B MNiSW

- Rudnicki R., Jezierska-Thöle A., Wiśniewski Ł., Janzen J., Kozłowski L. (2018). Former political borders and their impact on the evolution of the present-day spatial structure of agriculture in Poland. *Studies in Agricultural Economics*, (120)1, 1-9.

Drugą grupę problemów moich dociekań stanowiła (2b) **produkcja rolna**. Ta problematyka moich badań związana była z doświadczeniami nabytymi podczas stażu naukowego w Niemczech (FU) oraz na Łotwie w Jelgawie (Latvia University of Agriculture) i Litwie w Kownie (Aleksandras Stulginskis University). Głównym celem badań było określenie ilościowego, jakościowego i przestrzennego charakteru i kierunków zmian w produkcji rolnej. W moich badaniach określiłam różnice w poziomie rozwoju rolnictwa Polski na tle rolnictwa Niemiec Wschodnich oraz ukazałam obszary o podobnych uwarunkowaniach rozwoju. Zakres czasowy pracy obejmował lata 1998-2002, tj. etap przygotowywania rolnictwa Polski do akcesji z Unią Europejską oraz realizacji przedakcesyjnych programów pomocowych oraz okres 2002-2010, uruchomienia i realizacji narzędzi WPR. Do oceny poziomu rozwoju rolnictwa przyjąłam cechy przyrodnicze, społeczne i produkcyjne i Badania dowiodły, że w analizowanym okresie zmienił się zakres zmienności i stopień dyspersji przestrzennej wskaźników cząstkowych, co wskazuje na pogłębienie się procesów polaryzacji w gospodarce rolnej. Realizacja Wspólna Polityka Rolna spowodowała zintensyfikowanie procesu specjalizacji i modernizacji w rolnictwie, czego przykładem jest zwiększenie się średniej powierzchni gospodarstwa rolnego oraz wzrost wydajności produkcji rolnej. Z drugiej strony, nastąpiła ekstensyfikacja produkcji rolnej, co wskazuje na pogłębienie się dysproporcji rozwojowych. Tytułem przykładu należy wskazać studia porównawcze:

- w czasopismach z listy B MNiSW

- Jezierska-Thöle A., Kluba M., Biczkowski M. (2014). Poziom rozwoju rolnictwa Polski i Niemiec Wschodnich. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, (16)6, 182-188.

- Kluba M., Rudnicki R., Jezierska-Thöle A. (2014). Poziom i struktura produkcji rolniczej województwa kujawsko-pomorskiego w 2010 roku w warunkach oddziaływania instrumentów WPR Unii Europejskiej. - *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 16(5), 101-108.

Trzecią grupą tematyczną podejmowanych przeze mnie badań w zakresie geografii rolnictwa jest (2c) **absorpcja funduszy UE przez gospodarstwa rolne**. Zainteresowanie powyższą problematyką badawczą związane były z akcesją Polski do Unii Europejskiej, w wyniku której pojawiły się nowe możliwości zintensyfikowania tempa modernizacji i przeobrażeń zachodzących w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Impulsem tych zmian były możliwości wdrażania inwestycji w oparciu o finanse z funduszy strukturalnych UE. W pracy postawiono następujące pytania badawcze: jak przebiega dotychczasowy proces absorpcji, jaka jest efektywność wykorzystania funduszy unijnych, jak wygląda zróżnicowanie przestrzenne absorpcji, jakie są kierunki i struktura alokacji środków unijnych według przyjętych do realizacji działań? Ocenę absorpcji środków dokonano w oparciu o Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich, poziom aktywności oraz skuteczność w aplikowaniu o środki unijne przez gospodarstwa rolne (zdefiniowano je w oparciu o wskaźniki liczby i struktury złożonych wniosków oraz kwot pozyskanych przez gospodarstwa rolne). Podjęcie powyższego nurtu badawczego związane było z realizacją projektu badawczego NCN (2012-2017) nt. „*Oddziaływanie instrumentów finansowych UE na rozwój społeczno-gospodarczy obszarów wiejskich*”, którego byłam głównym wykonawcą. Efektem tych badań są artykuły:

- w czasopiśmie Web of Science Core Collection

- Jezierska-Thöle A., Biczkowski M. (2018). Impact of EU funds on current status and prospects of organic farming in Poland. W: A. Auzina (ed.), *Integrated and sustainable regional development. Production and co-operation in agriculture. Economic Science for Rural Development*, 47, 123-131.
- Biczkowski M., Jezierska-Thöle A., Adamiak Cz. (2018). The influence of Common Agricultural Policy on the economic development of rural areas in Poland. W: *The 12th International Days of Statistics and Economics*, September 6-8, Prague, 2018. (czasopismo czeka na zindeksowanie)

- czasopisma z listy B MNiSW

- Kluba M., Jezierska-Thöle A. (2011). Środki Unii Europejskiej jako element wsparcia podmiotów nieindywidualnych na obszarach wiejskich województwa kujawsko-pomorskiego. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, (13)3, 127-132.
- Biczkowski M., Jezierska-Thöle A. (2010). Wpływ absorpcji środków unijnych na rozwój rolnictwa regionu kujawsko-pomorskiego na przykładzie PROW. *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Problemy Rolnictwa Światowego*, (10)1, 13-24.

Od początku mojej pracy naukowej przedmiotem zainteresowań badawczych jest (2d) **rolnictwo ekologiczne i odnawialne źródła energii**. Głównym celem badań było rozpoznanie stanu i analiza zmian rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce i w Europie oraz wpływ środków UE na rozwój tego sektora. W toku badań przybliżono teoretyczne podstawy i założenia związane z funkcjonowaniem sektora rolnictwa ekologicznego. Wyrazem tych zainteresowań są publikacje, jak i wystąpienia na konferencjach międzynarodowych:

- w czasopiśmie Web of Science Core Collection

- Jezierska-Thöle A., Gwiazdzińska-Goraj M., Wiśniewski Ł. (2017). Current status and prospects for organic agriculture in Poland. *Quaestiones Geographicae*, (36)2, 23-36.

- w czasopismach z listy A MNiSW

- Jezierska-Thöle A., Biczkowski M. (2017). Środki z funduszy Unii Europejskiej jako szansa rozwoju sektora gospodarstw ekologicznych w Polsce. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, (19)2, 95-101.

Drugim wątkiem badań było przedstawienie oraz określenie możliwości wykorzystania ekoenergetyki (bioenergetyki) na obszarach wiejskich i w rolnictwie w postaci energii z biomasy oraz biogazu i biopaliw. Energia z odnawialnych źródeł stanowi obecnie ważny element strategii zrównoważonego rozwoju Unii Europejskiej do 2020 roku. Przedmiotem badań była analiza przestrzenna rozwoju upraw energetycznych w Polsce z uwzględnieniem uwarunkowań przyrodniczych, historycznych i urbanizacyjnych. W pracy zwrócono uwagę także na uwarunkowania prawne możliwości upraw

energetycznych w Polsce oraz wysokość płatności jednostkowych do uprawianych roślin, pochodzących głównie ze środków Unii Europejskiej (do 2010 roku). Powyższe badania realizowane były w ramach projektu badawczego NCN „Przemiany struktury przestrzennej rolnictwa polskiego w warunkach oddziaływania instrumentów WPR” pod kierunkiem prof. R. Rudnickiego. Tytułem przykładu można wskazać opracowania:

- w czasopiśmie z listy A MNiSW

- Jezierska-Thöle A., Rudnicki R., Kluba M. (2016). Development of energy crops cultivation for biomass production in Poland. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 62, 534-545.

- w czasopiśmie Web of Science Core Collection

- Biczkowski M., Jezierska-Thöle A., Dubownik A. (2017). Role of renewable energy sector in specific European Union states, with particular focus on Poland. W: A. Raupelienė (ed.), *Bioeconomy challenges*. Kaunas: Aleksandras Stulginskis University, 215-221.

- w zagranicznych czasopismach

- Kluba M., Rudnicki R., Jezierska-Thöle A. (2016). Obrabotka ènergetičeskich rastenij na pahotnyh zemlâh v Pol'se. W: A. Volček (ed.), *Aktual'nye naučno-tehničeskije i èkologičeskije problemy sohranieniâ srede obitaniâ: sbornik naučnyh statej Meždunarodnoj naučno-praktičeskoj konferencii*, Brest: Izdatel'stvo Brestskogo Gosudarstvennogo Tehničeskogo Universiteta, 72-78.

Rolnictwo ekologiczne i odnawialne źródła energii pozostaną w przyszłości bardzo ważnym wątkiem badawczym, z uwagi na międzynarodowe zainteresowanie moimi wynikami badawczymi, czego wyrazem są cytowania moich artykułów, m.in. w czasopismach z Elsevier, Springer przez badaczy z USA, Chin, Egiptu, Turcji, Niemiec, Hiszpanii, Portugalii, Słowacji, Czech i Litwy (źródło: cytowania znajdują się w bazie google scholar oraz web of sciences) .

Trzeci, równie istotny problem badawczy (3) **planowanie i zagospodarowania przestrzenne obszarów wiejskich** wyłonił się pod wpływem realizacji badań naukowych w ramach grantu UMK (2008) oraz pobytów naukowych na Łotwie (Latvia University of Agriculture), we Włoszech (European Center of Sustainable Development, CIT University) i w Niemczech (FU Berlin, FO Oldenburg). Nurt ten można sklasyfikować do 2 grup problemowych: (3a) podstawy teoretyczno-metodologiczne gospodarki przestrzennej oraz (3b) Przemiany krajobrazu wiejskiego.

W ramach pierwszego nurtu (3a) **podstawy teoretyczno-metodologiczne gospodarki przestrzennej** prowadziłam badania teoretyczne i empiryczne w zakresie planowania i ładu przestrzennego oraz gospodarki przestrzennej w wymiarze krajowym (Polski i Niemiec) oraz transgranicznym. Celem badań był przegląd i systematyzacja głównych koncepcji teoretycznych i modeli rozwoju regionalnego od najstarszych, które dały podstawę terminologiczną do współczesnych, które łączą w sobie cele środowiskowe i ekonomiczne, z jednoczesnym uwzględnieniem czynników rozwoju wskazywanych w tych modelach i teoriach. Szczególne miejsce w rozważaniach nad ideami rozwoju obszarów wiejskich miały koncepcje polaryzacji przestrzeni, tj. nowa geografia ekonomiczna: model rdzenia i peryferii, koncepcja biegunów wzrostu i rozwoju zrównoważonego. Wyniki przeprowadzonych badań zebrano w publikacji:

- w czasopismach listy B MNiSW

- Gwiazdzińska-Goraj M., Jezierska-Thöle A. (2013). Modele rozwoju sektora usługowego małych miast w polskiej strefie przygranicznej z Niemcami i Rosją (Obwód Kaliningradzki). *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica*. 15, 39-60.
- Jezierska-Thöle A. (2011). Model rozwoju obszarów wiejskich Niemiec w strefie przygranicznej niemiecko-polskiej. *Studia Obszarów Wiejskich*, 26, 89-104.
- Jezierska-Thöle A., Kluba M. (2011). Modele rozwoju demograficznego obszarów wiejskich w polsko-niemieckiej strefie przygranicznej. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*. (13)3, 99-104.

Podczas stażu naukowego w Niemczech zgłębiłam podstawy niemieckiego systemu planowania przestrzennego obszarów wiejskich Brandenburgii. Zgodnie z ustawą o zagospodarowaniu przestrzennym (Raumordnungsgesetz 1998, pkt 1, ust. 3) w systemie planowania przestrzennego istnieje zasada „sprzężenia zwrotnego” (rozwój społeczno-gospodarczy pojedynczej jednostki regionalnej uwzględnia warunki i wymagania całego obszaru, jednocześnie cały obszar

akceptuje warunki i wymagania swoich poszczególnych części). Modelem przestrzennym rozwoju Berlina i Brandenburgii jest „system miejscowości centralnych” (miasto centralne i otoczenie tworzą tzw. bliższy obszar wzajemnych powiązań w drodze policentrycznego rozwoju kraju. Układ ten zapewnia osiągnięcie równych warunków życia, stabilny rozwój obszaru i wyrównanie nierówności przestrzennych. W ten nurt badawczy wpisuje się opracowane przeze mnie studium:

- Jezierska-Thöle A. (2010). Gospodarka przestrzenna obszarów wiejskich Brandenburgii w strefie oddziaływania metropolii Berlina i jej wpływ na zmiany demograficzne. W: S. Liszewski (red.), *Obszary metropolitalne we współczesnym środowisku geograficznym*. Łódź: PTG, 239-249.

- w czasopiśmie z listy B MniSW

- Jezierska-Thöle A. (2008). Kontinuum miejsko-wiejskie metropolii Berlina - rozwój relacji funkcjonalno-przestrzennych. *Studia Obszarów Wiejskich*, 13, 195-209.

Nawiązanie kontaktów z urbanistami i planistami w Brandenburgii nadało moim badaniom aplikacyjny charakter pracy. Moje wyniki badań referowałam na spotkaniach International Workshop w Berlinie w 2012 r. nt. „*Rural development in focus - new challenges and dynamics in a global context*” podczas *Brandenburger Regionalgespräch* im Erkner w Leibniz-Institut für Regionalentwicklung und Strukturplanung nt. „*From German-Polish border area to European knowledge space*”.

Drugi nurt badawczy obejmował (3b) **przemiany krajobrazu wiejskiego**. Obszarem moich dociekań była struktura i charakter krajobrazu wiejskiego (przyrodniczego i kulturowego) kształtowany pod wpływem działalności antropogenicznej w okresie gospodarki socjalistycznej. Upaństwowienie sektora rolnego doprowadziło do poważnych zmian w strukturze upraw, jak np.: wprowadzenie monokultury, komasację gruntów ornych, likwidację śródpolnych zadrzewień i dróg dojazdowych, wprowadzenie miejskiej zabudowy w b. PGR oraz niewłaściwego użytkowania historycznych zespołów pałacowo-dworskich. Zagadnieniom tym poświęciłam następujące publikacje:

- w czasopiśmie z listy B MniSW:

- Jezierska-Thöle A. (2008). Ochrona i zagospodarowanie wiejskiego krajobrazu przyrodniczego i kulturowego na przykładzie Pojezierza Brandenburskiego. W: D. Świątek, M. Bednarek, P. Silka (red.), *Współczesne problemy badawcze geografii polskiej - geografia człowieka*, Dokumentacja Geograficzna IGiPZ PAN, 36, 94-9.
- Jezierska-Thöle A., Brodowski P. (2008). Rewitalizacja wiejskiego krajobrazu przyrodniczego i kulturowego na przykładzie Pojezierzy Brandenburskiego i Iławskiego. W: A. Zaręba, D. Chylińska (red.), *Studia krajobrazowe jako podstawa właściwego gospodarowania przestrzenią*. Wrocław: Wrocławskie Towarzystwo Naukowe, 261-272.

Moje zaangażowanie w nurt badań nad gospodarką przestrzenną zaowocowało również pracą redakcyjną nad monografią naukową wydaną w ramach konferencji międzynarodowej „Gospodarka przestrzenna kontinuum miejsko-wiejskiego w Polsce” z okazji jubileuszu prof. J. Falkowskiego, podczas której pełniłam funkcję sekretarza, członka komitetu organizacyjnego oraz tłumacza:

- Jezierska-Thöle A., Kozłowski L. (2008). Gospodarka przestrzenna w strefie kontinuum miejsko-wiejskiego w Polsce. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 485 ss.

Ponadto wnioski wypływające z badań wykorzystane zostały w celach naukowo-dydaktycznych dla studentów FU w Berlinie oraz UP w Poczdamie oraz jako materiał uzupełniający do wykładów nt. „Systemy planowania przestrzennego w UE” na UMK w Toruniu.

W nurcie podstawowych badań prowadzonych w Katedrze Gospodarki Przestrzennej i Turyzmu, zajmowałam się **(4) geografiami turystyczną**. Turystyka stała się obecnie zasadniczym i nadrzędnym celem polityki regionalnej Unii Europejskiej oraz odgrywa coraz większą rolę w rozwoju społeczno-gospodarczym obszarów wiejskich, w szczególności zgodnie z podejściem Christaller’a, staje się wiodącą funkcją i jest często czynnikiem kreującym osadnictwo i warunkującym rozwój w strefy przygranicznej. Podjęcie badań nad rozwojem turystyki w strefie przygranicznej Polski z Niemcami związane było z kontynuacją badań z FU Berlin, w ramach których przeprowadziłam serię badań ankietowych w strefie pogranicza Polski z Niemcami w latach 2014-2017. Celem badań było przedstawienie polsko-niemieckich projektów z zakresu turystyki oraz ich wpływ na rozwój społeczny,

infrastrukturalny i gospodarczy strefy przygranicznej. Wyniki badań wskazały, że polsko-niemieckie przedsięwzięcia turystyczne promują zarówno polską, jak i niemiecką kulturę i historię oraz przyczyniają się do poprawy infrastruktury drogowej oraz rewitalizacji zabytków sakralnych, obiektów kultury i sportu. Pozytywnym przykładem wzajemnej współpracy w zakresie turystyki jest odtworzenie historycznego szlaku pielgrzymkowego „Świętego Jakuba” łączącego obiekty architektury sakralnej po polskiej i niemieckiej strefie przygranicznej. Tytułem przykładu tego nurtu są artykuły we współpracy z naukowcami niemieckimi:

- w czasopismach z listy B MNiSW

- Jezierska-Thöle A., Biczowski M., Thöle M. (2018). Znaczenie i rola Drogi Świętego Jakuba w rozwoju turystyki międzynarodowej w strefie pogranicza Polski z Niemcami. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Turystyki, (42)2, 195-207.
- Jezierska-Thöle A., Weitz A. (2018). Rola funkcji turystycznej w rozwoju lokalnym obszarów wiejskich strefy przygranicznej Polski z Niemcami. Białystok: Roczniki Naukowe Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego i Turystyki.
- Jezierska-Thöle A. (2014). Rozwój turystyki międzynarodowej w strefie pogranicza Polski z Niemcami. W: A. Niezgoda, G. Gołębowski (red.), Turystyka wobec zmian współczesnego świata: strategie, marketing, programowanie. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, 358-376.
- Jezierska-Thöle A. (2013). Rozwój turystyki na pograniczu polsko-niemieckim. W: A., Anszperger, Z. Preisner (red.), Wybrane aspekty turystyki i rekreacji. Toruń : Wyższa Szkoła Bankowa, 113-126.

- rozdział w monografii:

- Jezierska-Thöle A. (2015). Rola i znaczenie funkcji turystycznej na obszarach wiejskich Polski Północnej i Zachodniej oraz Niemiec Wschodnich. W: D. Kozłowska, L. Kozłowski (red.), Innowacyjne działania i gospodarstwa na obszarach wiejskich. Toruń: PTG, 68-81.

W toku badań nad wpływem funkcji turystycznej na rozwój społeczny i gospodarczy poszerzyłam obszar badań o obszary nadmorskie. Analiza porównawcza rozwoju funkcji turystycznej oraz poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego wykazała, że powiaty o wysokim poziomie rozwoju funkcji turystycznej charakteryzują się jednocześnie wysokim wskaźnikiem rozwoju ekonomicznego. Jednocześnie powiaty o niskim poziomie rozwoju funkcji turystycznej charakteryzują się niskim wskaźnikiem rozwoju społeczno-ekonomicznego. Tytułem przykładu jest artykuł:

- w czasopiśmie z listy B MNiSW

- Jezierska-Thöle A. (2016). Rola i znaczenie funkcji turystycznej na obszarach nadmorskich. W: B. Stankiewicz, M. Prochorowicz (red.), Turystyka wodna jako produkt turystyczny regionu. Szczecin: Wydawnictwo Uczelniane Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego, 45-58.

Przez cały okres mojej pracy naukowej ustawicznie zgłębiałam zagadnienia z zakresu rozwoju społeczno-gospodarczego, od obserwacji stanu, dynamiki i kierunków przemian poprzez analizę zmian procesów społecznych i gospodarczych do weryfikacji współzależności oddziaływania tychże procesów na przestrzenny poziom rozwoju społeczno-gospodarczego w konfrontacji z aktualnie funkcjonującymi teoriami. W procesie badań nad zmianami strukturalnymi rozwijam mój warsztat badawczy tworząc nowe hipotezy oraz ich empiryczną weryfikację, doszukuję się istotnych zmiennych i ich wskaźników oraz ustalam związki i zależności w badanych zjawiskach. Zagadnienia społeczno-gospodarcze rozpatruję kompleksowo, obejmując ujęcia diagnostyczno-modelowe oraz teoretyczno-strategiczne w skali krajowej i zagranicznej w nawiązaniu do rozwoju wielofunkcyjnego i zrównoważonego. Cechą charakterystyczną prowadzonych przeze mnie badań jest ich **interdyscyplinarność oraz umiędzynarodowienie**, co sprawia, że wypracowany przeze mnie model badawczy może mieć wartość naukową również dla innych dyscyplin (np. ekonomii, socjologii) w kraju i za granicą (Niemcy, Litwa, Czechy, Białoruś, Ukraina). Efektem moich prac jest **wiedza o charakterze informacyjno-diagnostycznym oraz teoretyczno-wyjaśniającym**. Przedstawione przeze mnie wszystkie cztery nurty badawcze, realizowane przy ścisłej współpracy z ośrodkami naukowymi w kraju i za granicą scalają się w mojej rozprawie habilitacyjnej, która stanowi zwieńczenie i syntezę mojej dotychczasowej działalności badawczej.

4.2.8. Bibliografia

- Agrarstruktur–Landwirtschaftszählung*. (2010). Berlin: Bundesministerium für Ernährung und Landwirtschaft.
- Bański, J. (2011). Wieś w badaniach geograficznych – ewolucja badań i przegląd koncepcji obszaru wiejskiego. W: M. Halamska (red.), *Wieś jako przedmiot badań naukowych*. Warszawa: Wyd. Naukowe Scholar.
- Bański, J. (1999). Obszary problemowe w rolnictwie Polski. *Prace Geograficzne*, IGIPZ PAN, (172).
- Bański, J. (2007). *Geografia rolnictwa Polski*. Warszawa: PWE.
- Bański, J. (2008). Strefa podmiejska- już nie miasto, jeszcze nie wieś. W: A. Jezierska-Thöle i L. Kozłowski, (red.). *Gospodarka przestrzenna w strefie kontinuum miejsko-wiejskiego w Polsce* (s. 29-43). Toruń: Wyd. UMK.
- Bański, J. (red.). (2009). Analiza zróżnicowania i perspektyw rozwoju obszarów wiejskich w Polsce do 2015 roku. *Studia Obszarów Wiejskich*, (16).
- Bański, J., Stola W. 2002. Przemiany struktury przestrzennej i funkcjonalnej obszarów wiejskich w Polsce. *Studia Obszarów Wiejskich*, (3).
- Cardwell, M. (2004). *The European model of agriculture*. Oxford: Oxford University Press on Demand.
- Chojnicki, Z., Czyż, T. (2005). Rozwój społeczno-gospodarczy w ujęciu regionalnym. W: Czyż T., Rogacki H. (red.), *Współczesne problemy i koncepcje teoretyczne badań przestrzenno-ekonomicznych*. Warszawa: Biuletyn KPZK PAN, (159).
- Churski, P. (2010). *Obszary problemowe w gospodarce przestrzennej i planowaniu przestrzennym – doświadczenia krajowe i międzynarodowe*. Warszawa: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Pobrane z http://www.mir.gov.pl/aktualnosci/polityka_rozwoju/Documents/CHURSKI.pdf (20.05.2013).
- Churski, P. (2011). Obszary wzrostu i obszary stagnacji gospodarczej w Polsce - kontekst teoretyczny. W: P. Churski (red.), *Zróżnicowania regionalne w Polsce*. Warszawa: Biuletyn KPZK PAN, (248).
- Churski, P., Strykiewicz, T. (2006). New experiences of Polish regional policy in the first years of membership in the European Union. *Quaestiones Geographicae*, 25, 17-28.
- Courtney, P., Errington, A. (2000). The role of small towns in the local economy and some implications for development policy. *Local Economy*, 15(4), 280-301.
- Czyż, T. (2012). Poziom rozwój społeczno-gospodarczy Polski w ujęciu subregionalnym. *Przegląd Geograficzny* (84)2.
- Domański, R. (2006). *Gospodarka Przestrzenna*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Naukowe.
- Ermann, U. Hock, S. (2004). Die Konstruktion des ländlichen Raumes im Diskurs der Regionalentwicklung, Anmerkungen zu einer (Re-)Produktion von Regionalität und Ländlichkeit. In: F. Bröckling, U. Grabski-Kieron, C. Krajewski C. (Hrsg.), *Stand und Perspektiven der deutschsprachigen Geographie des ländlichen Raumes* (s. 13–26). Münster: Arbeitsgemeinschaft Angewandte Geographie, e.V., Arbeitsberichte (35).
- Ettlinger, N. (2003). Cultural economic geography and a relational and microspace approach to trusts, rationalities, networks, and change in collaborative workplaces. *Journal of economic geography*, 3(2), 145-171.
- Falkowski, J. (1993). *Przekształcenia funkcjonalno-strukturalne i przestrzenne obszarów wiejskich Polski (ujęcie diagnostyczno-modelowe)*. Toruń: Wyd. UMK.
- Friedel, R., Spindler, E. (Hrsg.) (2009). Nachhaltige Entwicklung ländlicher Räume. Chancenverbesserung durch Innovation und Traditionspflege. Springer VS.
- Friedmann, J. (1985). Armut und Planung in der Dritten Welt. *Journal für Entwicklungspolitik* (2), 167 – 178.
- Friedmann, J. (1986). The World City Hypothesis. *Development and Change*, (17), 69-83.
- Goldstein J.R., Klusener S. (2010). Culture Revisited: Geographic Analysis of Fertility Decline in Prussia. Rostock: MPIDR Working Paper WP-2010-012.
- Gorzelak, G. (2009). Fakty i mity rozwoju regionalnego. *Studia Regionalne i Lokalne* (2)36, 5–27.
- Grosse, T.G. (2010). Social dialogue during Enlargement: The Case of Poland and Estonia, *Acta Politica, International Journal of Political Science*, (45)1–2.
- Heffner, K. (2011). *Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności*. Warszawa: MRR.
- Heffner, K. (2013). *Delimitacja przestrzenna obszarów wiejskich o słabym dostępie do usług publicznych w województwie lubuskim*. Ekspertyza. Urzędu Marszałkowski Województwa Lubuskiego, Zielona Góra.
- Hellwig Z. (1981). Wielowymiarowa analiza porównawcza i jej zastosowanie w badaniach wielocechowych obiektów gospodarczych. W: W. Welfe (red.), *Metody i modele ekonomiczno-matematyczne w doskonaleniu zarządzania gospodarką socjalistyczną*. Warszawa: PWE.
- Henkel, G. (2004). *Der ländliche Raum: Gegenwart und Wandlungsprozesse seit dem 19. Jahrhundert in Deutschland*. Pobrano z <http://www.freiereferate.de/erdkunde/landlicher-raum> (data dostępu: 12.10.2013).
- Jasiulewicz, M. (1998). *Przekształcenia strukturalne i przestrzenne obszarów wiejskich Pomorza Środkowego w okresie transformacji systemowej*. Koszalin: Wyd. Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, 112-136.

- Jeziński A., Leszczyńska C. (2001). *Historia gospodarcza Polski*. Warszawa: Wyd. Key Text.
- Kołodziejczak, A. (2010). *Modele rolnictwa a zróżnicowanie przestrzenne sposobów gospodarowania w rolnictwie polskim*. Poznań: Wyd. Naukowe.
- Korcelli, P. (2008). Scenarios on the territorial future of Europe: a commentary and further implications. W: Territorial dilemmas of socio-economic development in Europe. Warszawa: PAN IGiPZ.
- Kuciński, K., Rakowski, W. (1982). *Emigracja w procesie wyludniania się wsi w woj. nowosądeckim*. Rocznik Sądecki (17).
- Lisowski, A. (2005). Procesy centralizacji i decentralizacji w aglomeracji Warszawskiej w latach 1950-2002. *Prace i Studia Geograficzne*, (35).
- Maik, W. (1976). *Analiza funkcjonalna sieci osadniczej podregionu kalisko-ostrowskiego* (No. 11). Wydawn. Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Myrdal G. (1957). *Economic theory and underdeveloped regions*. Londyn: Duckworth.
- Myrdal G. (1974). *Ökonomische Theorie und unterentwickelte Regionen*. Frankfurt/M.: Fischer Taschenbuch.
- Nurkse, R. (2013). Development Theory: Influences and Perceptions. Pobrano z http://www.hs-bremen.de/internet/bote/nurkse_book_2008_bass.pdf (10 maja 2013).
- Parysek, J. (2005). *Miasta polskie na przełomie XX i XXI wieku. Rozwój i przekształcenia strukturalne*. Poznań, Bogucki wydawnictwo Naukowe.
- Parysek, J., Strykiewicz, T. (2004). *Globalny a lokalny wymiar badań geograficzno-ekonomicznych*. W: Z. Chojnicki (red.), *Geografia wobec problemów teraźniejszości i przyszłości* (s. 95-104). Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Perkal, J. (1953). O wskaźnikach antropologicznych. *Przegląd Antropologiczny*, 19, 209-219.
- Perroux, F. (1991). *L'économie du xxe siècle*. Oeuvres complètes V. Grenoble
- Porter, M. E. (2008). *Competitive advantage: Creating and sustaining superior performance*. Simon&Schuster.
- Prebisch, R. (2000). O desenvolvimento econômico da América Latina e alguns de seus problemas principais. In: Bielschowsky, R. (org.) *Cinquenta anos de pensamento na CEPAL*. Rio de Janeiro: Record, 69-136.
- Rosner, A. (1999). *Typologia wiejskich obszarów problemowych. Problemy Rozwoju Wsi i Rolnictwa*. Warszawa: IRWiR PAN.
- Rosner, A. (2012). *Zmiany rozkładu przestrzennego zaludnienia obszarów wiejskich. Wiejskie obszary zmniejszające zaludnienie i koncentrujące ludność wiejską*. Warszawa: IRWiR PAN.
- Rosner, A. (red.). (2002). *Wiejskie obszary kumulacji barier rozwojowych*. Warszawa: IRWiR PAN.
- Rosner, A., Heffner, K., Stanny, M. (red.). (2007). *Zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich a zróżnicowanie dynamiki przemian*. Warszawa: IRWiR PAN, 115-153.
- Rosner, A., Stanny, M. (2016). *Monitoring rozwoju obszarów wiejskich*. Etap II, Warszawa: IRWiR PAN.
- Rudnicki R., Kluba M. (2014b). *Użytkowanie ziemi i produkcja rolnictwa w województwie kujawsko-pomorskim w latach 2002-2010, Studium statystyczno-przestrzenne*. Toruń: Wyd. Naukowe UMK, 290.
- Rudnicki, R. (2010). Acquisition of European Union funds by agricultural holdings and differences in the spatial structure of farming in Poland. In: P. Churski, W. Ratajczak (eds.), *Regional development and regional policy in Poland: First experiences and new challenges of the European Union membership* (79-93). *Studia Regionalia*, (27).
- Runge J. (2007). *Metody badań w geografii społeczno-ekonomicznej*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Schwichtenberg A., Borzyszkowski J. (2000). Dyskusja nad miernikami funkcji turystycznej miejscowości. *Problemy Turystyki*, (1)2.
- Sadowski, Z. 2005, *Transformacja i rozwój*. Warszawa: PTE.
- Schiller, G., J.-M. Gutsche Siedentop S. (2009). *Von der Außen- zur Innenentwicklung in Städten und Gemeinden*. Erarbeitung von Handlungsvorschlägen sowie Analysen der ökologischen, ökonomischen und sozialen Wirkungen einer Neuorientierung der Siedlungspolitik. Dessau: UBA-Online-Publikation.
- Sokołowski, D. (2007). *Funkcje centralne i hierarchia funkcjonalna miast w Polsce*, Toruń. Wyd. UMK.
- Stanny, M. (2013). *Przestrzenne zróżnicowanie rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*. Warszawa: IRWiR PAN.
- Stola, W. (1993). *Struktura przestrzenna i klasyfikacja funkcjonalna obszarów wiejskich Polski*. *Dokumentacja Geograficzna IGiPZ PAN*, (3).
- Strategia Rozwoju Rolnictwa na lata 2007-2013*. (2007). Warszawa: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
- Strykiewicz, T. (2002). Orientacje teoretyczno-metodologiczne w geografii przemysłu a transformacja gospodarki. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 13-27.
- Szukalski, P. (2011). Starzenie się ludności - wyzwanie XXI wieku. W: Szukalski, Z. Szweđa-Lewandowska (red.), *Elementy gerontologii społecznej*. Skrypt dla studentów Podyplomowego Studium Gerontologii Społecznej Łódź: UŁ, Wyd. Biblioteka.

- Wilkin, J. (red.). (2005a). *Polska wieś 2025*. Warszawa: Fundusz Współpracy.
- Woś, A. (2001). *Konkurencyjność wewnętrzna rolnictwa*. Warszawa: IERiGŻ, 30–34.
- Wójcik, M. (2008). *Przemiany społeczno-gospodarcze wsi aglomeracji łódzkiej w okresie transformacji ustrojowej*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

5.2. Statystyka dorobku publikacyjnego

W latach 1996-2018, w trakcie mojego rozwoju naukowego związanego z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika (UMK), Wyższą Szkołą Bankową (WSB) w Toruniu oraz Freie Universität w Berlinie (FU) i Universität Potsdam w Poczdamie (UP) opublikowałam **112** opracowań naukowych (z czego 96 po doktoracie), w tym ponad połowę (**45**) opracowań opublikowałam samodzielnie. Ponadto **1** praca została wydana w czasopiśmie z tzw. **listy filadelfijskiej** (lista A MNiSW), **7** prac znajduje się w bazie **Web of Science** Core Collection (2 oczekujące na indeksowanie) oraz **3** inne ukazały się w czasopiśmie indeksowanym w bazie **Scopus**. Na zbiór dorobku składają się:

- 1 artykuł w czasopismach z Listy A MNiSW, posiada wysoki współczynnik wpływu Impact Factor ISI **8,050** (figuruję jako pierwszy autor);
- 4 monografie naukowe (w tym 2 autorskie, 2 współautorskie);
- 35 rozdziały w monografii (w tym 4 przed uzyskaniem stopnia doktora);
- 3 współredakcje monografii naukowych (w tym 1 przed uzyskaniem stopnia doktora);
- 40 artykułów w czasopismach z Listy B MNiSW (w tym 3 przed uzyskaniem stopnia doktora);
- 5 prac indeksowanych w bazie: Web of Science Core Collection
- 4 w innych recenzowanych czasopismach spoza listy B MNiSW
- 2 referaty ze zjazdów krajowych (w tym 1 przed uzyskaniem stopnia doktora);
- 4 referaty w j. angielskim opublikowane w materiałach z konferencji nieuwzględnionych w bazie publikacji, (w tym 2 przed uzyskaniem stopnia doktora)

oraz 14 innych pozycji w tym:

- 8 kompozycji mapowych;
- 6 publikacje popularno-naukowe (w tym 5 przed uzyskaniem stopnia doktora).

Liczba publikacji zagranicznych wynosi 24, w tym w j. angielskim (15), niemieckim (3), francuskim (3), rosyjskim (1) i białoruskim (1). Za moje najważniejsze osiągnięcie naukowe uważam opracowanie pt. *"Development of energy crops cultivation for biomass production in Poland"* napisane wspólnie z prof. R. Rudnickim i dr. M. Klubą opublikowane w *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, czasopiśmie z ministerialnej listy „A”, znajdującym się w bazie Journal Citation Reports (figuruję jako pierwszy autor). Współczynnik Impact Factor tego czasopisma za rok 2018 wynosi 8,050. Blisko 92% obcojęzycznych publikacji wydanych zostało za granicą, w tym w prestiżowym czasopiśmie *Renewable and Sustainable Energy Reviews* (lista A) oraz w czasopismach: *Siedlungsforschung*, *Journal of Settlements and Spatial Planning*, *Economic Science for Rural Development*, *International Journal of Humanities Social Sciences and Education*, *European Journal of Sustainable Development*, *Studies in Agricultural Economics* (lista B) oraz w wydawnictwach uczelnianych w Aleksandras Stulginskis University na Litwie, Latvia University of Agriculture na Łotwie, University of Economics in Prague w Czechach (wszystkie indeksowane na Web of Sciences), jak również w wydawnictwie Université Paris Sorbonne we Francji, Bulgarian Scientific Society w Bułgarii i Osteuropa Zentrum Berlin w Niemczech. Współautorskie publikacje zagraniczne są wynikiem przeprowadzonych badań i projektów naukowych (NCN, MNiSW) z przedstawicielami nauki w kraju i za granicą podczas pobytów na zagranicznych uczelniach w ramach stypendiów naukowych (DAAD, KAAD, GFPS).

W moim dorobku naukowym są 4 monografie. Pierwsza stanowi część uzupełnionej rozprawy doktorskiej, druga rozprawę habilitacyjną, trzecia zaś jest efektem współpracy interdyscyplinarnej między geografami (UMK), planistami, architektami i geodetami (UWM, Politechnika Warszawska) oraz pracownikami nauk rolniczych (Uniwersytet Rolniczy w Krakowie, Instytutu Upraw Nawożenia i

Gleboznawstwa w Puławach). Byłam współredaktorem 2 monografii, które opatrzone zostały wprowadzeniami mojego autorstwa oraz recenzentem artykułów do czasopisma w kraju (*Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, Problemy Rolnictwa Światowego* - lista B MNiSW) i za granicą (*Economic Science for Rural Development*, Latvia University of Agriculture -w bazie Web of Sciences). Ponadto otrzymałam zaproszenie do komitetu redakcyjnego czasopisma naukowego *Journal of Settlements and Spatial Planning*, Publisher: Cluj-Napoca, Romania: Centre for Research on Settlements and Urbanism, Babes-Bolyai University. Artykuły z listy B MNiSW (41) opublikowane zostały w recenzowanych czasopismach krajowych o zasięgu międzynarodowy, m.in. *Quaestiones Geographicae* (w bazie Scopus), *Studia Obszarów Wiejskich*, *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie*. *Problemy Rolnictwa Światowego*, *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*. *Ekonomiczne Problemy Turystyki*, *Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju (PAN)*, *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica*, *Acta Scientiarum Polonorum. Administratio Locorum*, *Roczniki Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej*, *Dokumentacja Geograficzna (PAN)*.

Łącznie moje publikacje według stanu na 27.11.2018 r. (zgodnie z ujednoliconym wykazem czasopism naukowych wraz z liczbą punktów przyznawanych za publikacje w tych czasopismach określonym przez MNiSW z dnia 26 stycznia 2017 r.) uzyskały **568** punktów. Łączna liczba cytowań moich prac na podstawie bazy Google Scholar wynosi **129**, indeks Hirscha 5; bazy Scopus 11, indeks Hirscha 2; bazy Web of Science **9**, indeks 2.

5.3. Projekty naukowe

W latach 1996-2018 brałam udział w **28 projektach badawczych**, w tym:

- w **10** projektach naukowych finansowanych ze źródeł zewnętrznych:

- ze środków krajowych NCN (2013-2017),
- MNiSW (2006);
- z funduszu badań naukowych uczelni zagranicznych Freie Universität, Universität Potsdam (2006, 2008, 2011);
- ze środków ministerialnych Niemiec BMBF (2006, 2008);
- KAAD (2012-2013),
- DAAD (1999, 2008, 2010-2011)
- GFPS (1998)

- w **5** projektach ze źródeł wewnętrznych w ramach grantów UMK

- grantu badawcze UMK (2008, 2007, 2002, 1998);
- rezerwy rektora (2008)

Dodatkowo realizowałam roczne projekty KBN (NCN) przyznane w ramach badań własnych (łącznie **13**) oraz działalności statutowej Katedry Gospodarki Przestrzennej i Turyzmu (KGPIiT), wcześniej Zakład Gospodarki Przestrzennej i Planowania Strategicznego (ZGPiPS) na Wydziale Nauk o Ziemi UMK (szczegółowy wykaz w Załączniku nr 4, pkt II-I) .

Przed uzyskaniem stopnia doktora realizowałam **4 projekty** naukowe w ramach przyznanych mi grantów UMK (1998, 2002), DAAD (1999), GFPS (1998), które dotyczyły restrukturyzacji społeczno-ekonomicznej Pomorza Nadwiślańskiego oraz Meklemburgii-Pomorza Przedniego w Niemczech. Jako kierownik 4 projektów prowadziłam intensywne badania terenowe (wywiady eksperckie, badania ankietowe) zarówno w Polsce, jak i w Niemczech Wschodnich. Efektem moich badań były udziały w konferencjach w kraju i za granicą wraz z referatami oraz artykuły naukowe.

- Jezierska A. (1998). Przemiany struktury agrarnej na terenie nowych i starych landów Niemiec. W: H. Sasinowski, R. Rudnicki (red.) *Gospodarka przestrzenna obszarów wiejskich Polski*, Białystok; Toruń: Politechnika Białostocka, 132-136.

- Jezierska-Thöle A. (2000), Przekształcenia strukturalne rolnictwa Meklemburgii i Pomorza Nadwiślańskiego (studium porównawcze w warunkach integracji z Unią Europejską). W: B. Górz (red.) Szanse rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich ze szczególnym uwzględnieniem pogranicza polsko-ukraińskiego. Lublin: Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 150-155.

Wyniki badań znalazły się w mojej pracy doktorskiej. Bardzo istotnym efektem pracy w projektach za granicą było nawiązanie dłuższej współpracy międzynarodowej z FU i UP w Berlinie, która trwa do dnia dzisiejszego, zarówno na polu naukowym (w postaci kolejnych wspólnych projektów i publikacji), jak i dydaktycznym (wymiana akademicka i studencka w ramach programu ERASMUS).

Po uzyskaniu stopnia doktora realizowałam projekty dotyczące przemian społeczno-gospodarczych, poszerzając mój obszar badań o Polskę Północną i Zachodnią oraz całe Niemcy Wschodnie (b. NRD). Uczestniczyłam w **2 grantach** badawczych finansowanych ze środków na naukę (NCN, 2012-2017), (MEiN, 2006) oraz w **3 grantach badawczych UMK** (2002, 2007, 2008). Wyniki badań grantu NCN nt. „Oddziaływanie instrumentów finansowych UE na rozwój społeczno-gospodarczy obszarów wiejskich” przedstawione zostały na międzynarodowych konferencjach za granicą (na Litwie, Łotwie, w Czechach, Słowacji i Niemczech) oraz weszły w skład:

- tomów indeksowanych w Web of Science:

- Biczkowski M., Jezierska-Thöle A., Dubownik A. (2017). Role of renewable energy sector in specific European Union states, with particular focus on Poland. W: A. Raupelienė (ed.) Bioeconomy challenges : 8th International Scientific Conference on Rural Development, Aleksandras Stulginskis University, Kaunas, Lithuania, 215-221.
- Jezierska-Thöle A., Janzen J. (2016). Changes in resources and quality of human capital in rural areas of Poland and East Germany. W: T. Löster, T. Pavelka (ed.) The 10th International Days of Statistics and Economics, Melandrium, 223-733.
- Jezierska-Thöle A. (2016). Spatial diversity of farms by size and region in Poland and Germany. W: A. Auzina (ed.), Integrated and sustainable regional development; Production and co-operation in agriculture, Latvia University of Agriculture, 235-243.

- czasopism o zasięgu międzynarodowym:

- Jezierska-Thöle A., Biczkowski M. (2017). Środki z funduszy Unii Europejskiej jako szansa rozwoju sektora gospodarstw ekologicznych w Polsce. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, Wydawnictwo Wieś Jutra, SERiA 19 (1), u, 105-101.

- współredagowanej przeze mnie monografii:

- Jezierskiej-Thöle A., Biczkowski M. (2014). Zintegrowany rozwój obszarów wiejskich w świetle polityki Unii Europejskiej. Wielofunkcyjność obszarów wiejskich. Toruń, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, ss. 295.

Bardzo ważnym osiągnięciem naukowym była praca zespołowa nad artykułem w ramach grantu badawczego NCN prof. R. Rudnickiego nt. „Przemiany struktury przestrzennej rolnictwa polskiego w warunkach oddziaływania instrumentów WPR, 2012-2015” realizowanego w Katedrze Gospodarki Przestrzennej i Turystyki UMK. Artykuł został wydrukowany w czasopiśmie o zasięgu międzynarodowym (IF 8.050) znajdującym się na liście A (punktacja ministerstwa: **45.000**).

- Jezierska-Thöle A. Rudnicki R., Kluba M. (2016). Development of energy crops cultivation for biomass production in Poland. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Vol. 62, 534-545.

Współpracując z zagranicznymi uczelniami uczestniczyłam w badaniach naukowych w Fakultät für Geowissenschaften FU (2011), w Institut für Geographie PU (2008) oraz z Fachhochschule Oldenburg (2006). Projekty badawcze nt. „Structural changes of rural areas in the border area with particular emphasis on agricultural economy” oraz „Socio-economic changes in Poland” realizowane były przy współpracy studentów geografii FU, UP w Niemczech oraz innych ośrodków naukowych w Polsce (UMK Toruń, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej UAM Poznań, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN Warszawa). W efekcie współpracy z naukowcami FU (prof. J. Janzen, prof. S. Schütte) oraz studentami powstała pierwotna baza danych, która została wykorzystana w mojej pracy habilitacyjnej, w pracach zaliczeniowych studentów FU oraz w artykułach naukowych, w tym:

- w zagranicznych i polskich czasopismach z listy B MNiSW

- Rudnicki R., Jezierska-Thöle A., Wiśniewski Ł., Janzen J., Kozłowski L. (2018). Former political borders and their impact on the evolution of the present-day spatial structure of agriculture in Poland. *Studies in Agricultural Economics*, 120(1), 1-9.
- Jezierska-Thöle A., Janzen J., Rudnicki R. (2014). Agrarian-economic structure of agricultural holdings in Poland and East Germany: selected elements of comparative analysis. *Quaestiones Geographicae*, 33(2), 87-101.
- Jezierska-Thöle A., Janzen J. (2012). Przemiany demograficzne i gospodarki rolnej w wiejskiej strefie przygranicznej Niemiec i Polski. *Acta Scientiarum Polonorum. Administratio Locorum*, 11(3), 97-108.

- w rozdziałach monografii

- Jezierska-Thöle A., Wojciechowski M., Janzen J. (2011). Przekształcenia społeczno-gospodarcze obszarów wiejskich Niemiec Wschodnich na przykładzie Landkreis Oder-Spree w Brandenburgii. W: B. Namysłak (red.) *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych. T. 2, Zmiany funkcjonalno-przestrzenne miast i obszarów wiejskich*. Uniwersytet Wrocławski, 219-233.

Byłam również uczestnikiem szeregu projektów zespołowych (polsko-niemiecko-mongolskich), w ramach których współpracowałam z naukowcami z Russian Academy of Sciences Irkuck oraz Mongolia Univesity w Ulan Baator . Realizacja głównego tematu badań „*System transformation in Asian post-socialist countries*” była możliwa przy wsparciu środków z Rezerwy Rektora UMK oraz BMBF Niemcy (2008). Aktywnie uczestniczyłam w projekcie BMBF Niemcy nt „*Protection and management of the river basin of Drweca*”. Udział w tym projekcie był dla mnie ciekawym doświadczeniem, ponieważ realizowałam w nim zadania wychodzące poza zakres moich badań naukowych, pełniąc rolę współwykonawcy, tłumacza naukowego oraz konsultanta dla organów jednostek samorządowych oraz mieszkańców Nowego Miasta Lubawskiego.

Posiadam doświadczenie w uzyskiwaniu zagranicznych środków z BMBF, DAAD, KAAD i GFPS. Kierowałam przy realizacji 6 wspólnych projektów badawczych z partnerami zagranicznymi. Szczególnie cenne dla mojego rozwoju naukowego uważam 2 projekty „*Models for the development of sustainable rural areas in the European Union on the example of the state of Brandenburg*” oraz „*Spatial economy in the environmental protection program on the example of the federal state of Brandenburg and the Vistula River Pomerania*”, z uwagi na możliwość przeprowadzenia bardzo szczegółowych badań terenowych na obszarach wiejskich Niemiec Wschodnich (m.in. wywiady eksperckie z pracownikami instytucji i biur planistycznych odpowiedzialnych za rozwój wsi z poszanowaniem ochrony środowiska). Wyniki badań ujęte zostały w mojej pracy habilitacyjnej oraz w artykułach naukowych:

- w czasopismach z listy B:

- Jezierska-Thöle A. (2013). Modele rozwoju obszarów wiejskich w ujęciu teoretycznym. W: M. Wójcik (red.), *Regionalny wymiar przemian polskiej wsi: aspekty przestrzenno-ekonomiczne, Studia Obszarów Wiejskich*, 34, 23-37.
- Jezierska-Thöle A., Kluba M., Biczkowski M. (2014). Poziom rozwoju rolnictwa Polski i Niemiec Wschodnich. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 16(6)182-188.
- Jezierska-Thöle A. 2016. Zmiany w zasobach i jakości kapitału ludzkiego na obszarach wiejskich Polski i wschodnich Niemiec. *Studia Obszarów Wiejskich*, 41, 163-183.
oraz w rozdziałach monografii:
- Jezierska-Thöle A., Goraj S. (2014). Trwały i zrównoważony rozwój obszarów wiejskich Polski i Niemiec. W: A., Jezierskiej-Thöle, M. Biczkowski (red.) *Zintegrowany rozwój obszarów wiejskich w świetle polityki Unii Europejskiej. Wielofunkcyjność obszarów wiejskich*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 2, : 85-99.
- Jezierska-Thöle A., Weitz A. (2016). Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich Polski Północnej i Zachodniej oraz Niemiec Wschodnich w ujęciu przestrzennym. W: G. Rafał i in. (red.) *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich: koncepcje, realizacje, kierunki rozwoju*, Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki, 95-105.

Wielkim zaszczytem dla mnie było zaproszenie mnie, jako wielokrotnej stypendystki DAAD na obchody 20-lecie Przedstawicielstwa DAAD w Warszawie do Ambasady Niemieckiej (9-11.06.2017), podczas których miałam możliwość współuczestniczyć w dyskusji nt. „*Znajomi nieznajomi. Polska i Niemcy razem w Europie*” oraz przedstawić moje wyniki badań polsko-niemieckich projektów. Ponadto pracując w Katedrze Gospodarki Przestrzennej i Turyzmu (UMK) realizowałam zadania w ramach badań statutowych. Zajmuję się w nich problematyką przemian funkcjonalno-przestrzennych gospodarki oraz struktur osadniczych i demograficzno-społecznych w warunkach członkostwa Polski w UE.

Inne projekty naukowe składane do Polsko-Niemieckiej Fundacji Na Rzecz Nauki Polskiej (2013 i 2014) oraz do DAAD (2017), pomimo dobrych ocen nie uzyskały dofinansowania w związku z dużą konkurencją, stanowiły jednak dla mnie ważne doświadczenie w nawiązywaniu zagranicznych kontaktów naukowych.

Za najważniejsze uważam projekty realizowane na FU w Berlinie i PU w Poczdamie, które umiędzynarodowiły mój warsztat badawczy. Udział w tych projektach pozwolił mi zdobyć międzynarodowe doświadczenie oraz nawiązać kontakty z przedstawicielami świata nauki m.in. z Niemiec, Chin, Mongolii i Tadżykistanu, które wykorzystałam w badaniach naukowych oraz przy pisaniu pracy habilitacyjnej. Wiedza zdobyta w tych projektach ukształtowała mój profil badawczy.

5.4. Staże naukowe i stypendia

Prace naukowe o charakterze empiryczno-diagnostycznym i teoretycznym powstały jako rezultat moich badań naukowych prowadzonych we współpracy z innymi ośrodkami naukowymi w kraju i za granicą. W latach 1996-2018 odbyłam 20 staży naukowo-dydaktycznych oraz zawodowych w Europie (Niemcy, Francja, Włochy, Litwa, Słowacja, Ukraina, Czechy, Rosja,) oraz Azji Centralnej (Mongolia, Tadżykistan). Każdy ze staży naukowych inspirował mnie w poszukiwaniu nowych tematów badań i rozwiązań metodycznych i metodologicznych, będąc znacznym impulsem w rozwoju naukowym. Staże naukowe finansowane były w ramach:

- międzynarodowych projektów niemieckiego Ministerstwa BMF/BF (2006, 2008);
- stypendiów naukowych KAAD (2012), DAAD (2010, 1999), GFPS (1998);
- programu ERASMUS Staff Mobility for Teaching - Mobility Agreement (2009);
- Funduszu Młodych Pracowników UMK (2007);
- ze środków statutowych zagranicznych uczelni: Freie Universität (2011, 2008), Universität Potsdam (2008) oraz
- Rezerwy Rektora UMK (2008).

W latach 1996-2004 współpracowałam z Faculty of Geography, University of Paris-Sorbonne oraz Université de Metz pod kierunkiem prof. André-Louis Sanguin. Wyrazem naszej współpracy były wyjazdy studyjne po Francji i Polsce, udział w konferencjach w 2001 i 2002 r. oraz publikacje naukowe wydane przez University of Paris-Sorbonne (2002, 2004). Od początku mojej kariery naukowej (1996) współpracuję z Freie Universität, Fakultät für Geowissenschaften w Berlinie, na którym przebywałam wielokrotnie w ramach przyznanych mi stypendiów. Podczas stażu naukowego na FU moim opiekunem naukowym był znany i ceniony w Niemczech prof. Georg Kluczka, z którym przeprowadziłam warsztaty terenowe dla studentów FU i UMK w Polsce i Niemczech oraz prof. Jörg Janzen (doktor honoris causa National University of Mongolia), z którym prowadziłam szereg badań terenowych w Brandenburgii w ramach mojej pracy habilitacyjnej. Za istotne z naukowego punktu widzenia uważam zaproszenie mnie do przeprowadzenia badań w ramach International Workshop (polsko-niemiecko-mongolskich) w Mongolii w 2008 r. oraz w górach Pamir w Tadżykistanie w 2010 r., nt. „*Transformacji ustrojowej w azjatyckich krajach posocjalistycznych*”. Doświadczenia zdobyte w Workshop przyczyniły się do otrzymania kolejnych stypendiów na kontynuację projektów DAAD, KAAD (Niemcy) nt. „*Models for the development of sustainable rural areas in the European Union on the example of the state of Brandenburg*”. Na bazie wyników badań terenowych w Polsce i

Niemczech oraz Mongolii ukazało się 9 publikacji, w tym 5 z prof. Jörg Janzen (2011, 2012, 2014, 2016, 2018), 3 publikacje ze współpracy ze studentami FU (2016, 2016, 2018), z Helmholtz-Gymnasium w Poczdamie oraz szereg sprawozdań naukowych. Efektem naszej współpracy na polu dydaktycznym, było otrzymanie środków z DAAD (1999, 2008) na wyjazdy studyjne polskich studentów do Niemiec i niemieckich do Polski (1998, 2008). Dzięki współpracy z naukowcami z FU możliwe było pozyskanie najnowszej wiedzy na temat metodologii badań nad przemianami społeczno-gospodarczymi Niemiec Wschodnich oraz prowadzenie dyskusji na licznych spotkaniach i seminariach naukowych. Ważnym owocem współpracy było podpisanie współpracy naukowo-dydaktycznej pomiędzy Fakultät für Geowissenschaften w Berlinie a Instytutem Geografii UMK.

Od 2008 r. współpracuję z Universität Potsdam, na którym przebywałam dwukrotnie w ramach stażu naukowo-dydaktycznego (2008) oraz stażu zawodowego (2007). Podczas pobytu na FU i UP nawiązane zostały liczne kontakty z naukowcami z Azji Centralnej, tj. Mongolii, Kirgistanu, Tadżykistanu, Rosji i Chin. Wyrazem współpracy były spotkania ze studentami w Katedrze Gospodarki Przestrzennej i Turyzmu UMK w Toruniu oraz udział w konferencjach naukowych. Wyniki wspólnych badań wykorzystane zostały w pracy doktorskiej doktorantki z Chin, w pracy dyplomowej oraz pracach zaliczeniowych studentów FU i UMK. Wielkim zaszczytem dla mnie było umieszczenie mojego nazwiska w przedmowie dysertacji doktorantki z Chin (Ling He) nt. „Migrant workers in Beijing: spatial, social and economic aspect” w ramach podziękowań za pomoc merytoryczną przy jej pisaniu.

Od 2006 roku współpracuję z Jade University (wcześniej Fachhochschule) z Oldenburg (Niemcy) w ramach projektu *"Water related resources and hazards"* finansowanym przez German Ministry of Research and Education (BMBF). Współpraca z naukowcami Jade Universität znalazła wyraz w wykonanych ekspertyzach nt.: „Ocena zagrożenia powodziowego w Dorzeczu Drwęcy i zarządzanie nim” (we współpracy z RZGW Gdańsk i UMK w Toruniu), zamawianych przez instytucje samorządowe (Gmina miejska w Nowym Mieście Lub.) oraz Stowarzyszenie Miast Gmin i Powiatów Dorzecza Drwęcy. Mój udział w ekspertyzie dotyczył „Przemianom gospodarki rolnej Dorzecza Drwęcy w latach 1996-2002- w ujęciu diagnostyczno-modelowym”. Podpisanie deklaracji partnerskiej współpracy w realizacji prac nad projektem nastąpiło 24.06.2018 podczas XXII Ogólnopolskich Dni Drwęcy w Golubiu-Dobrzyniu, w których brałam udział jako przedstawiciel IG UMK. W ramach tej współpracy zapraszana jestem corocznie (od 2008 r.) do prezentowania moich wyników badań podczas Polsko-Niemieckich Rozmów nt. „Kooperacyjne Sieci Ochrony Środowiska, Innowacyjne projekty na przyszłość” organizowanych przez BMBF Niemcy na Targach POL-ECO-SYSTEM w Poznaniu. Również w tym roku (23.-25.10.2018) zaproszona zostałam przez Jade University oraz BMBF Niemcy do wygłoszenia prelekcji, nt.: „Flood Risk and Agritourism Farms Activity in Rural Areas in Poland” w ramach konferencji nt. „Water related resources and hazards”.

Wielkim zaszczytem dla mnie było przyjęcie mnie (jako eksperta) do udziału w panelu dyskusyjnym nt.: Europejskie regiony w okresie przejściowym, rozwój demokracji w Polsce i w nowych krajach związkowych w Niemczech” (Europäische Regionen im Wandel: Demokratieentwicklung in Polen und in den neuen Bundesländern), które odbyło się w Europäische Akademie Berlin w dn. 20-23.05.2011 r. Mój referat nt.: „Wpływ członkostwa Polski w Unii Europejskiej na zmiany demograficzne w rolnictwie polskim” został opublikowany w prestiżowym wydawnictwie „Osteuropazentrum Berlin” (2012).

Odbyłam również kilka krótszych staży naukowych, zawodowych i dydaktycznych (visiting researcher), m.in. w Europa-Universität Viadrina, Frankfurt, Niemcy (2017); Latvia University of Agriculture, Jelgawa, Łotwa (maj 2016, 2018), University of Economics, Prague, Czechy (2016, 2018), European Center of Sustainable Development, CIT University, Rzym, Włochy (2014), w Belgii i Holandii (2013), National University of Mongolia, Ułan Baator (sierpień 2008), Russian Academy of Sciences, Irkuck, Rosja (lipiec 2008).

5.5. Konferencje

Moja działalność naukowa poza publikowaniem wyników badań związana jest z uczestnictwem w konferencjach naukowych, które umożliwiają prezentację wyników oraz wymianę doświadczeń naukowych. Aktywnie uczestniczyłam w ponad **81** konferencjach, kongresach, seminariach, w tym **29** za granicą. Podczas konferencji przedstawiałam wyniki moich badań w formie referatów (77) lub posterów (4), z tego 27 prezentacji miały charakter współautorski, pozostałych 51 prezentacji opracowałam samodzielnie. Wyniki moich badań prezentowałam nie tylko na konferencjach *stricte* geograficznych, ale również o charakterze interdyscyplinarnym (Litwa, Włochy, Niemcy, Ukraina) o tematyce statystycznej (Czechy, Niemcy), demograficznej i społecznej (Niemcy), ekonomicznej (Kongres Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, Przestrzeń - Technologia – Ekonomia, Niemcy, Francja, Czechy), planistycznej (Kraków, Wrocław, Włochy), rolniczej (Łotwa, Litwa, Czechy) oraz turystycznej (Szczecin, Toruń, Poznań). Od 1996 roku uczestniczę corocznie w konferencji cyklicznej „*Seminarium Geograficzno-Rolniczym*” przekształconej w „*Seminarium Geografii Wsi PTG*”. W 1998, 2008 i 2014 r. byłam jej współorganizatorem (członek komitetu organizacyjnego oraz redaktor monografii). W roku 2008 byłam współorganizatorem międzynarodowej konferencji geograficzno-ekonomicznej, pt.: „*Gospodarka przestrzenna kontinuum miejsko-wiejskiego w Polsce*” z okazji jubileuszu prof. J. Falkowskiego (sekretarz, tłumacz, członek komitetu organizacyjnego, redaktor monografii). Podczas konferencji współprowadziłam sesję międzynarodową w j. niemieckim, w której uczestniczyli naukowcy z Niemiec, Chin i Mongolii. Byłam również organizatorem międzynarodowej konferencji naukowo-technicznej, pt.: „*Ochrona i zagospodarowanie dorzecza Drwęcy*” w UMK w Toruniu, podczas której współprowadziłam sesję międzynarodową w j. niemieckim nt. „*Instrumenty ochrony przeciwpowodziowej w Niemczech*”. W 2017 r. prowadziłam sesję tematyczną podczas konferencji z cyklu: „*Turystyka w rozwoju regionalnym i lokalnym*” na UMK w Toruniu. Ponadto od 1998 r. uczestniczę cyklicznie w Zjazdach Polskiego Towarzystwa Geograficznego, od 2003 roku w konferencjach organizowanych przez Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, od 2008 roku w międzynarodowych konferencjach z cyklu „*Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno- przestrzennych, Europa bez granic- nowe wyzwania- nowa jakość przestrzeni*” na UW we Wrocławiu, od 2009 roku w międzynarodowych konferencjach z cyklu „*Przemiany w gospodarce żywnościowej w krajach europejskich*” w SGGW w Warszawie oraz w konferencjach z cyklu: „*Procesy transformacji obszarów wiejskich*” organizowanych przez KPZK PAN (szczegółowy wykaz w Załączniku nr 4, pkt II-K).

Za najważniejsze międzynarodowe konferencje i kongresy, w których brałam udział uznaję interdyscyplinarne spotkania z naukowcami z całego świata podczas konferencji: „*The International Days of Statistics and Economics*” w Czechach (2016, 2018), „*Integrated and Sustainable Regional Development Production and Co-operation in Agriculture*” (2013) na Łotwie oraz „*Conference on Rural Development*” na Litwie (2018, 2017, 2016), „*Sustainable Development*” we Włoszech (2014), „*Städte im demographischen Wandel*” (2014) oraz „*Zentrum für Interdisziplinäre Polenstudien*” w Niemczech (2017), „*Regional Conditions of Local Development*” na Ukrainie (2012) oraz International Workshop „*Statistische Woche*” Deutsche Statistische Gesellschaft, Deutsche Gesellschaft für Demographie, Rostock (2017).

Za najważniejszą międzynarodową konferencję geograficzną w regionie Środkowo-Wschodniej Europy, w której brałam udział uważam konferencję zorganizowaną pod auspicjami Międzynarodowej Unii Geograficznej w Krakowie nt. „*International Geographical Union Regional Conference*” w Krakowie (2014). Mój artykuł, przy współudziale prof. J. Janzen (FU Berlin) oraz prof. R. Rudnickiego (UMK) nt. „*Agrarian-economic structure of agricultural holdings in Poland and East Germany: selected elements of comparative analysis*” opublikowany został w *Quaestiones Geographicae* (baza Scopus).

Za najważniejsze z praktycznego punktu widzenia uznaję międzynarodowe spotkania robocze (International Workshop) w Niemczech, na których przedstawiałam referat nt.: „*Zmian społeczno-ekonomicznych strefy przygranicznej Polski z Niemcami*” dla przedstawicieli samorządów lokalnych podczas „*Brandenburger Regionalgespräch*” w Leibniz-Institut für Regionalentwicklung und Strukturplanung, w Erkner w 2012 r., jak również referat nt.: „*Protection and management of the river basin of Drweca*” w Fachhochschule Oldenburg w 2006 r. oraz w Toruniu i Nowym Mieście Lub.

w 2008 r. (w ramach projektu BMBF). Wnioski wynikające ze spotkania włączone zostały w „System ochrony przeciwpowodziowej” dla Nowego Miasta Lubawskiego. Ponadto od 1998 r. byłam współorganizatorem polsko-niemieckich spotkań roboczych pomiędzy przedstawicielami samorządów lokalnych a pracownikami i studentami FU i UMK dotyczących integracji Polski z UE w strefie przygranicznej Polski z Niemcami, tj.: W Görlitz/Zgorzelec (1998), w Zielonej Górze (1999), we Frankfurcie/Słubicach (2003), w powiecie Märkisch-Oderland i Sulęcín (2011). Relacje ze spotkań wygłosiłam w „Radio Brandenburg” oraz opublikowane zostały w niemieckiej prasie (26.02.2011- Märkische Oderzeitung). Ponadto w lipcu 2008 r. uczestniczyłam w polsko-rosyjskich workshop w Russian Academy of Sciences w Irkutsku, podczas których prowadziłam badania terenowe wraz z naukowcami Akademii nt. „*Tourist development in Listvyanka on Lake Baikal*”. W sierpniu 2008 brałam udział w polsko-niemiecko-mongolskich badaniach terenowych z naukowcami i studentami z National University of Mongolia nt. „*Socio-economic changes of Mongolia, with special regard to animal husbandry*”. Wyniki naszych badań z Mongolii prezentowane zostały na posiedzeniu naukowym na UMK w Toruniu oraz FU w Berlinie oraz znalazły się w dysertacji doktorantki z Mongolii. Podczas pobytu w National University wygłosiłam referat nt. „*Transformacji ustrojowej w Polsce*” oraz w imieniu dyrektora IG UMK zawarta została umowa o współpracę z National University of Mongolia. Referaty wygłoszone podczas konferencji opublikowane zostały w czasopiśmie naukowych (polskich, angielskich, niemieckich, francuskich, włoskich, rosyjskich, rumuńskich, ukraińskich, litewskich, bułgarskich, białoruskich i indyjskich).

5.6. Działalność dydaktyczna, popularyzatorska i organizacyjna

Moja działalność dydaktyczna od początku mojej kariery naukowej związana była z Wydziałem Nauk o Ziemi (wcześniej Wydział Biologii i Nauk o Ziemi) UMK w Toruniu, Wyższą Szkołą Bankową w Toruniu i oraz z Freie Universität w Berlinie i Univesität Potsdam w Niemczech. W mojej pracy dydaktycznej przywiązywałam dużą wagę do stałego pogłębiania i unowocześniania zajęć dydaktycznych. Prowadzone przeze mnie zajęcia dydaktyczne były spójne z problematyką realizowanych badań naukowych. Na UMK uczestniczyłam w procesie dydaktycznym na wydziałach: Nauk o Ziemi, Biologii i Ochrony Środowiska, Nauk Ekonomicznych i Zarządzania. Prowadziłam wykłady, ćwiczenia, seminaria, zajęcia terenowe na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych 1 i 2 stopnia kierunku geografia, geografia turystyczna, turystyka i rekreacja, studia miejskie, ekonomia oraz ochrona środowiska (spis zajęć- załącznik nr 4, pkt III-I). Zajęcia dla studentów kierunku turystyka i rekreacja prowadziłam również w ośrodku zamiejscowym w Grudziądzu. Pod moim kierunkiem w latach 2014-2016 powstały 4 prace licencjackie. Angażowałam się w procesie oceny prac licencjackich, magisterskich i dyplomowych, czego efektem było wykonanie około 50 (łącznie UMK i WSB) recenzji prac licencjackich na kierunku geografia, turystyka i rekreacja oraz prac magisterskich na kierunku geografia i ochrona środowiska. Ważnym elementem moich zajęć terenowych był ich aplikacyjny charakter. Na prowadzone przeze mnie zajęcia dydaktyczne zapraszałam wielokrotnie naukowców z zagranicznych ośrodków naukowych z Niemiec (prof. G. Kluczka, prof. J. Janzen, prof. W. Lindner, prof. M. Weisensee, dr H.P. Ratzke), Tadżykistanu (prof. A. Szosafar), Chin (Ling He), Mongolii (dr A. Altangadas), Uzbekistanu (ks. J. Wiśniewski) oraz organizowałam spotkania poza uczelnią z pracownikami i ekspertami Biura Planowania Przestrzennego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej, przedstawicielami organów jednostek samorządowych. W ramach ćwiczeń organizowałam dla studentów wyjścia do muzeów, galerii sztuki współczesnej, a także wywiady z dyrektorami: Brodnickiego Parku Krajobrazowego, regionalnych zakładów spożywczych i przemysłowych oraz kierownikami gospodarstw rolnych. W latach 2008-2016 r. organizowałam corocznie dla studentów wyjazdy na targi turystyczne ITB do Berlina w połączeniu ze zwiedzaniem stolicy, wejściem do muzeów oraz spotkaniami z planistami, urbanistami (Leibniz-Zentrum für Agrarlandschaftsforschung-ZALF oraz przedstawicielami samorządów lokalnych w Poczdamie).

W latach 2008- 2015 prowadziłam wykłady, ćwiczenia oraz konwersatoria w Wyższej Szkole Bankowej w Toruniu i w Bydgoszczy na studiach dziennych i zaocznych na kierunku zarządzanie w turystyce, turystyka i rekreacja oraz ekonomia. W ramach dydaktyki opracowałam kurs e-learningowy nt. „Historii architektury”. W latach 2011-2015 brałam udział (jako wykładowca) w programie europejskim EUROPEJSKI FUNDUSZU SPOŁECZNY, Program Operacyjny, Wiedza Edukacja. W ramach przedmiotu „Organizacja turystyki międzynarodowej” przygotowałam i prowadziłam tygodniową wycieczkę po Europie, odwiedzając Niemcy, Belgię i Holandię.

Obok dydaktyki akademickiej w Polsce, prowadziłam wykłady, ćwiczenia, zajęcia terenowe na uczelniach zagranicznych. W roku akademickim 2010/2011, 2007/2008, 1999/2000 zostałam zaproszona do prowadzenia zajęć dydaktycznych na kierunku geografia 1 i 2 stopnia studiów dziennych na Freie Universität w Berlinie, w Institut für Geographische Wissenschaften. Prowadziłam wykłady i ćwiczenia nt. „Zmian strukturalnych na obszarach wiejskich strefy przygranicznej Polski z Niemcami” oraz seminaria dla doktorantów (w tym z Mongolii i Bułgarii) nt. „*Structural changes in the spatial economy and spatial planning in Poland*” oraz prowadziłam zajęcia terenowe International Students Workshop (wraz z prof. Jörg Janzen, prof. Stefan Schütte) w Polsce, w Niemczech i Mongolii. W ramach mojej dydaktyki byłam opiekunem pomocniczym pracy dyplomowej. W roku akademickim 2007/2008, 2008/2009 zostałam zaproszona do prowadzenia zajęć dydaktycznych na Universität Potsdam, Mathematisch-Naturwissenschaftliche Fakultät w Niemczech na kierunku geografia- 1 stopnia. W ramach mojej pracy dydaktycznej prowadziłam wykłady nt. „Social and economic transformations in Poland after 2002.”

Do najważniejszych osiągnięć dydaktycznych zaliczyć mogę:

1. Pełnienie funkcji przewodniczącej Olimpiady Wiedzy o Turystyce dla szkół średnich w 2015 i 2016 roku;
2. Uczestnictwo w programie europejskim EUROPEJSKI FUNDUSZU SPOŁECZNY oraz w projekcie Erasmus+ (Staff Mobility for Teaching),
3. Stażach dydaktyczny w ramach stypendiów DAAD, KAAD;
4. Przygotowanie autorskich wykładów:
 - w j. niemieckim dla studentów geografii na FU w Berlinie oraz UP w Poczdamie;
 - w j. angielskim dla studentów programu Erasmusa na UMK,
5. Przygotowanie prelekcji dla uczniów szkół średnich w ramach promocji Wydziału NoZ UMK.
6. Organizacja i prowadzenie International Students Workshop w Polsce, Niemczech i Mongolii (przygotowanie programu i uzyskanie środków finansowych z DAAD (1998, 2008),
7. Opieka naukowa nad wspólnymi artykułami naukowymi z doktorantami i studentami: UMK w Toruniu (3 artykuły), FU W Berlinie (3 artykuły) oraz z uczniami szkoły średniej w Poczdamie (1 artykuł).
8. Kształcenie studentów zagranicznych w Polsce:
 - praktyka naukowa, wspólny artykuł, udział w konferencjach (student FU Berlin, 2016),
 - sprawowanie opieki dydaktycznej (studenci Erasmusa z Turcji, Rumunii, Niemiec w latach 2008-2016).
9. Aktywnie uczestniczyłam w działalności popularyzatorskiej i organizacyjnej na WNoZ UMK, czego wyrazem są pełnione przeze mnie następujące funkcje:
 - w latach 1998-2002 pełniłam funkcję protokolanta na Radzie Naukowej Instytutu Geografii UMK;
 - z racji bardzo dobrej znajomości j. niemieckiego wielokrotnie uczestniczyłam w spotkaniach z naukowcami i samorządowcami z Niemiec w charakterze tłumacza, koordynatora prac z partnerem zagranicznym oraz organizatora międzynarodowych warsztatów naukowych w Polsce i w Niemczech;
 - aktywnie uczestniczyłam w pracach nad podpisaniem porozumienia w sprawie deklaracji partnerskiej współpracy w realizacji prac nad projektem „*Ocena zagrożenia powodziowego w Dorzeczu Drwęcy i zarządzanie nim*” pomiędzy Regionalnym Zarządem Gospodarki Wodnej w Gdańsku, Gminą miejską w Nowym Mieście Lubawskim, Fachhochschule w Oldenburgu, Instytutem Geografii UMK w Toruniu, Stowarzyszeniem Miast, Gmin i Powiatów Dorzecza Drwęcy;

- angażowałam się w pracy na rzecz współpracy międzynarodowej, uczestniczyłam w pracach nad podpisaniem porozumienia w sprawie programu ERASMUS z Fakultät für Geowissenschaften Freie Universität w Berlinie oraz Fachhochschule Oldenburg;
- aktywnie uczestniczyłam w pracach nad podpisaniem porozumienia naukowego z National University of Mongolia;
- byłam organizatorem konferencji krajowych i międzynarodowych oraz International Student Workshop;
- angażuję się w proces oceny publikacji naukowych Wydawnictwa Naukowego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, czego wyrazem są 2 monografie, których byłam redaktorem oraz recenzentem nadesłanych artykułów;
- w celu popularyzacji nauki wygłaszałam odczyty w ramach prelekcji Oddziału Toruńskiego i Włocławskiego Polskiego Towarzystwa Geograficznego oraz „Dni Drwęcy” organizowanych przez Stowarzyszeniem Miast, Gmin i Powiatów Dorzecza Drwęcy.

Pełny wykaz osiągnięć znajduje się w załączniku nr 4.

Toruń, dn. 5 grudnia 2018

Aleksandra Jezierska - Thöle